

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НУШ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Олена
Семенов
Юлія
Плужник

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

*До 100-річчя
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка*

Олена СЕМЕНОГ, Юлія ПЛУЖНИК

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НУШ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Монографія

Текст у сучасній освітньо-науковій
парадигмі: теорія і практика
(ДР №0124U000571)

Суми – 2024

УДК 378.147:[37.011.3-051:[811.161.2+821.161.2.09] :373.3/.5.09I:028.5(02)
С30

*Рекомендовано вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 2 від 30 вересня 2024 року)*

Рецензенти:

М. ВОВК, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти, член кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України);

Н. ГРОНА, доктор педагогічних наук, доцент (КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради);

Я. КАПРАНОВ, доктор філологічних наук, професор (Економіко-гуманітарний університет у Варшаві, Польща).

Семенов О., Плужник Ю. Підготовка вчителя до формування читацької грамотності учнів НУШ: теорія і практика: за ред. О. М. Семенов. Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 138 с.

У монографії окреслено змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів НУШ. Окреслено оновлені освітні програми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що мають міждисциплінарну та соціонімічну спрямованість

Окреслено змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів-словесників до формування читацької грамотності учнів НУШ на уроках зарубіжної літератури на засадах дослідження PISA-2018. Розроблені вправи і завдання спрямовані на формування у школярів читацької грамотності, яка передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні; критично оцінювати отриману інформацію, висувати власні гіпотези на основі прочитаного, застосовувати її в реальних життєвих ситуаціях.

The monograph outlines the substantive and methodological support for the preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching students in the New Ukrainian School (NUS).

Updated educational programs for the training of future teachers of Ukrainian language and literature are outlined, which have an interdisciplinary and socio-economic orientation. It is outlined that the international study PISA-2018 and the results of the assessment of external independent evaluation for the past five years indicate shortcomings in the educational process and led to the updating of the necessary methods and tools to improve the situation.

The developed exercises and tasks are aimed at the formation of reading literacy in schoolchildren, which involves the ability to interact with the text at a deeper, interpretive level; critically evaluate the received information, put forward one's own hypotheses based on the reading, apply it in real life situations.

УДК 378.147:[37.011.3-051:
[811.161.2+821.161.2.09]:
373.3/.5.09I:028.5(02)
С30

© О.Семенов, Ю.Плужник, 2024

© Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2024

ЗМІСТ

АНОТАЦІЇ	5
ПЕРЕДМОВА	8
РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	14
1.1. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до навчання учнів НУШ.....	15
1.2. Сутність і змістове наповнення поняття «читацька грамотність учня НУШ».....	19
1.3. Міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA-2018 як індикатор стану читацької грамотності.....	24
1.4. Зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури в об'єктиві читацької грамотності	27
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНЯ НУШ	31
2.1. Аналіз модельних навчальних програм з курсу «Українська література» та «Зарубіжна література» в 5-6 класах НУШ	32
2.2. Огляд підручників із української та зарубіжної літератури для 5-6 класів НУШ у контексті формування читацької грамотності	40
2.3. Наукові підходи щодо формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах міжнародного дослідження PISA-2018.....	48
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	53
3.1. Створення проєктів у літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022».....	54
3.2. Дослідження сформованості читацької грамотності учнів 5-6 класів НУШ Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області	60
3.3. Вправи і завдання – важливий компонент формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах міжнародного дослідження PISA – 2018.....	67
3.4. Сучасні методи навчання зарубіжної літератури та формування читацької грамотності учнів.....	81
Висновки до розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТКИ	101

АНОТАЦІЇ

У монографії окреслено змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів НУШ.

Окреслено оновлені освітні програми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що мають міждисциплінарну та соціонімічну спрямованість, зорієнтовані на сучасні наукові досягнення в галузі філології, педагогіки, методики викладання мови і літератури; враховують специфіку роботи вчителя, який володіє фундаментальними знаннями й відповідними компетентностями в галузі педагогіки, психології, методики середньої освіти; здатний на високому професійному рівні забезпечувати компетентнісне навчання та вирішувати завдання у професійній сфері, що характеризуються невизначеністю та комплексністю умов.

Окреслено змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів НУШ на уроках зарубіжної літератури на засадах дослідження PISA-2018.

З урахуванням «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018», аналізу модельних навчальних програм із зарубіжної літератури у 5 класі з'ясовано змістове наповнення поняття «читацька грамотність» як здатності особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту.

З'ясовано, що модельні програми із зарубіжної літератури у 5–6 класах та підручники, розроблені на основі модельних програм, містять необхідну джерельну базу, щоб забезпечити успішний перехід від початкової освіти до базової середньої, а також на поступове набуття учнями предметних знань і розвиток читацької грамотності як ключової компетентності.

Розроблені вправи і завдання спрямовані на формування у школярів читацької грамотності, яка передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні; критично оцінювати отриману інформацію, висувати власні гіпотези на основі прочитаного, застосовувати її в реальних життєвих ситуаціях.

Summary

Training of future teachers for the formation of reading literacy of students

The monograph outlines the substantive and methodological support for the preparation of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching students in the New Ukrainian School (NUS).

It is noted that the creation of a modern educational environment, the implementation of innovative teaching technologies and tools of the NUS in the educational process necessitate the renewal of approaches and modernization of the content of professional and methodological training of future teachers of Ukrainian language and literature for teaching students in the NUS in higher education institutions. Updated educational programs for the training of future teachers of Ukrainian language and literature are outlined, which have an interdisciplinary and socio-economic orientation, are oriented towards modern scientific achievements in the field of philology, pedagogy, language, and literature teaching methodology; take into account the specifics of the work of Ukrainian language and literature teachers who possess fundamental knowledge and relevant competencies in the field of pedagogy, psychology, and secondary education methodology; are able to provide competency-based teaching of Ukrainian language, literature, and solve tasks in the professional sphere characterized by uncertainty and complexity.

It is outlined that the international study PISA-2018 and the results of the assessment of external independent evaluation for the past five years indicate shortcomings in the educational process and led to the updating of the necessary methods and tools to improve the situation.

Taking into account the framework of the “National report on the results of the international study of the quality of education PISA-2018”, the analysis of model curriculum on foreign literature in 5 grades, the content of the concept of “reading literacy” as a person’s ability to widely understand the text, search for new information, its reproduction and use, interpretation of the content and formulation of own conclusions, understanding and evaluation of the content and form of the text.

It is outlined that the international study PISA-2018 and the results of the assessment of external independent evaluation for the past five years indicate shortcomings in the educational process and led to the updating of the necessary methods and tools to improve the situation.

It was found that model programs on foreign literature in grades 5–6 and textbooks developed on the basis of model programs contain the necessary source base to ensure a successful transition from primary education to basic secondary education, as well as the gradual acquisition of subject knowledge and development by students reading literacy as a key competence.

The developed exercises and tasks are aimed at the formation of reading literacy in schoolchildren, which involves the ability to interact with the text at a

deeper, interpretive level; critically evaluate the received information, put forward one's own hypotheses based on the reading, apply it in real life situations. This is a group of skills based on detection, perception, comprehension, awareness, adequate understanding of semantic information, its analysis; ability to read and write; express their thoughts in accordance with language norms; transform information; the ability to detect information provided in the text in an implicit form, to prove the reliability of arguments, supporting one's own conclusions with facts from the text and implicit evidence, to make assumptions about a new understanding of the text after analyzing it and selecting counterarguments.

ПЕРЕДМОВА

Актуальність дослідження. Сучасний світ вимагає від особистості вміння критично мислити, аналізувати, швидко сприймати великий обсяг інформації. Ми віримо в майбутнє України, в нашу перемогу, в розквіт державності. Віра посилюється, якщо у школярів сформовані стресостійкість, аналітичне і критичне мислення, основи культури читання. Натомість, розвиток мовлення, комунікативних навичок та здобування освіти загалом є неможливими без оволодіння навичкою читання та читацькою грамотністю¹.

Читання з розумінням, висловлення власної думки, логічне обґрунтування позиції, формування здатності сприймати, аналізувати, оцінювати письмовий текст, розширювати читацький потенціал і на цій підставі формування патріота України і людини Європи – такі пріоритетні позиції ключових компетентностей навчання української мови, української літератури, зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти визначено в нормативних документах у 2022/2023 та 2023/2024 навчальних роках^{2,3}.

Більшість світових експертів у галузі освіти однастайні в тому, що основні з-поміж навичок XXI століття – креативність, критичне мислення, здатність вирішувати складні завдання, приймати оптимальні рішення, комунікаційні навички, вміння вести перемовини, командна співпраця (спроможність скоординовано взаємодіяти в команді для досягнення спільної мети), інноваційність, (готовність пропонувати нове), емоційний інтелект. До них слушно додають інформаційну та медіаграмотність (здатність працювати з

¹ Стратегія розвитку читання на період до 2032 року. Розпорядження КМУ від 3 березня 2023 року. «Читання як життєва стратегія» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>

² Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoji-movy-ukrayinskoji-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

³ Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2023/2024 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>

інформацією), такі життєві й соціальні навички як пластичність, ініціативність, самостійність, відповідальність, лідерство⁴.

Як невід'ємний складник очного, дистанційного чи змішаного навчання маємо враховувати результати міжнародного порівняльного дослідження якості освіти PISA-2018 (Programme for International Student Assessment) стосовно читацької грамотності. Зауважимо, що за результатами міжнародного дослідження у 2018 році Україна серед 90 країн-учасниць посіла 37 – 42 місце з читання (режим доступу: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-4/>). Учні /студенти українських шкіл /училищ віком до п'ятнадцяти років набрали в середньому лише 466 балів із 1000 можливих. 25,9 відсотків опитаних не досягли навіть базового рівня, практично не виконали завдання на пошук актуальної інформації в тексті, інтегрування змісту частин тексту для визначення його основної ідеї, та призначення⁵.

Крім того, результати ЗНО з української мови і літератури кілька років поспіль теж засвідчують невтішну ситуацію, зокрема у 2018 р.: 65 відсотків випускників шкіл не вміли вправно сформулювати свою позицію, 71 відсоток – аргументувати⁶; у 2021 р. – 26,6 відсотків тестованих узагалі не змогли сформулювати своєї позиції щодо запропонованого дискусійного питання, підтвердити її доречними аргументами не змогли 30,7 відсотків. Узагалі не навели прикладів із власного читацького чи мистецького досвіду 48 відсотків⁷.

Результати PISA та національного звіту спонукали вчителів-словесників до пошуку нових дієвих методів та інструментів у викладанні мовно-літературних предметів. І це в умовах безпрецедентних викликів і проблем наявних освітніх втрат, відсутності ресурсів на належну реалізацію реформи «Нова українська школа».

⁴ Бондаренко Н. Читацька грамотність українського учнівства: акценти PISA–2018. 2020. URL:<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-95-103>

⁵ Мазорчук М. (осн. автор), Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

⁶ Офіційний звіт про проведення в 2018 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти Том 1. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ZVIT-ZNO_2018-Tom_1.pdf.

⁷ Офіційні звіти про проведення ЗНО/ Український центр оцінювання якості освіти. URL:<https://testportal.gov.ua/ofzvity/>

Отримані у важкий воєнний час результати увиразнюють мету професійної діяльності вчителя української мови і літератури. Функціональні обов'язки, вписані у Професійному стандарті вчителя загальної середньої освіти» (2024), – організація навчання та виховання учнів через формування ключових компетентностей, розвиток інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання, – збагачуються такими функціями, як психолог, консультант, координатор навчально-пізнавальної діяльності учнів, котрий стимулює здобувати знання самостійно, структурувати їх, застосовувати в навчальних і життєвих ситуаціях, здійснювати самоконтроль, рефлексію, формує соціальні м'які навички.

Означені зміни зумовлюють й оновлення підходів та осучаснення змісту професійної, методичної підготовки майбутніх учителів в закладах вищої педагогічної освіти, що має забезпечувати готовність до навчання учнів в умовах упровадження реформи НУШ.

Понад 30-річний досвід педагогічної діяльності підтверджує важливість у готовності формування читацької грамотності учнівської молоді як вагомого складника загальнокультурних і національних духовних цінностей в євроінтеграційних умовах. Зрозуміло, що готувати школярів до подібних досліджень потрібно заздалегідь, починаючи з початкової школи. З 2022/2023 навчального року п'ятикласниками стали учні Нової української школи, які потребують від учителя нових підходів у навчанні⁸. Наразі працюємо в школі і з 5-го класу продовжуємо процес формування однієї з найважливіших компетентностей – читацької грамотності. Саме на підготовці майбутніх учителів української мови і літератури до формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018 зупинимось в дослідженні.

Актуальність теми дослідження означена в міжнародному дослідженні PISA з читання (PISA-2018), у Законі України «Про освіту» (2017), у Концепції «Нова українська школа» (2016), у Державному стандарті базової середньої освіти (2020), Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як

⁸ Примітка: в основу монографії покладені дослідно-експериментальні матеріали магістерської роботи Плужник Ю. «Формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018». СумДПУ, 2023. Наук. кер. – проф. Семенов О.М.

життєва стратегія»(2023), модельних навчальних програмах із української та зарубіжної літератури.

Характеристику міжнародного дослідження PISA пропонують М. Мазорчук, В. Терещенко, Т. Вакуленко, Г. Бичко, К. Шумова⁹, М. Головка, С. Науменко, С. Ломакович¹⁰, В. Новосьолова¹¹. Вивченню основ читання, читацької грамотності присвячено наукові праці як вітчизняних, так і закордонних дослідників: Н. Бондаренко¹², Н. Голуб¹³, Д. Дроздовський¹⁴, С. Дячок¹⁵, В. Капустін¹⁶, В. Мартиненко¹⁷, Л. Мацько¹⁸, О. Семеног¹⁹,

⁹ Мазорчук М., Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

¹⁰ Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с.. URL:https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

¹¹ Новосьолова В. Уроки PISA-2018: Аналіз результатів та методичні поради вчителям української мови і літератури. Українська мова і література в школі. 2020. № 1 (148). С. 3–8.

¹² Бондаренко Н. В. Україна в оптиці PISA-2018 – міжнародного дослідження якості освіти [Ukraine in the International PISA– 2018 Education Quality Survey]. Perspectives of science and education : the 14th International youth conference (New York, USA, January 17, 2020). SLOVO\WORD, New York, USA. 2020. P. 296–307.

¹³ Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. Наук. вісн. ХДУ : Педагогічні науки. Херсон, 2011. № 58. С. 220-224.

¹⁴ Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. № 1. С. 2-6.

¹⁵ Дячок С. Компетентнісно орієнтовані завдання у підручнику української літератури як засіб формування читацької грамотності школярів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724501/1/%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

¹⁶ Капустін І.В. Актуальні проблеми щодо формування читацької грамотності учнів у сучасному вимірі. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Jerelo_1_2021-65-70.pdf

¹⁷ Мартиненко В.О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика. Вип. XV. Кам'янець-Подільський. 2013. С. 145–151.

¹⁸ Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 606 с.

¹⁹ Семеног, О. М. Формування читацької грамотності учнів: від теорії до практики. Українські студії в європейському контексті : збірник наукових праць. 2023. Вип. 6. С. 108–121.

І.Старагіна²⁰. Актуальні питання навчання української та зарубіжної літератури висвітлюють О. Ісаєва, О. Ніколенко, Ж. Клименко, В. Туряниця²¹.

З урахуванням наукових праць та проведеної дослідної роботи ставимо за мету окреслити змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до навчання в НУШ. Завдання вбачаємо в розгляді оновлених освітніх програм спеціальності Середня освіта (Українська мова і література) підготовки здобувачів вищої освіти, дослідженні змістового та методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до формування читацької грамотності учнів п'ятих/шостих класів на уроках української та зарубіжної літератури на засадах дослідження PISA-2018, розробленні вправ, спрямованих на формування читацької грамотності учнів.

Методи дослідження: *теоретичні* – вивчення нормативних документів, міжнародного дослідження PISA-2018, звітів ЗНО, аналіз наукових джерел; аналіз модельних навчальних програм, підручників із української та зарубіжної літератури для 5-6 класів; узагальнення власного досвіду роботи вчителювання; *емпіричні* – аналіз бесід з учителями та учнями для вивчення стану формування читацької грамотності учнів 5-6 класів, розробка вправ для дослідної роботи, яку проводили у 2022/2023, 2023/2024 н. р. на базі Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області. Участь в опитуванні та апробації вправ брали 53 учні, 5 учителів-словесників.

Теоретичне значення. Окреслено оновлену освітню програму підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що має міждисциплінарну та соціонімічну спрямованість, зорієнтована на сучасні наукові досягнення в галузі філології, педагогіки, методики викладання мови і літератури.

²⁰ Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. 176 с.

²¹ Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В, Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) URL: <https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIIEh/view?usp=sharing>

На основі аналізу нормативних та наукових джерел окреслено змістове наповнення поняття «читацька грамотність»; здійснено огляд міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 та ЗНО в об'єктиві читацької грамотності учнів; проаналізовано стан навчально-методичного забезпечення формування читацької грамотності учнів 5-6 класів НУШ на прикладі дисциплін «українська література» та «зарубіжна література».

Практичне значення: розроблено завдання і вправи для уроків української та зарубіжної літератури для учнів 5-6 класів НУШ, що враховують ідеї дослідження PISA-2018, положення компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ціннісного підходів і можуть використовуватися на уроках української та зарубіжної літератури, а також на практичних заняттях із методики навчання в педагогічному університеті.

Розділ 1

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У розділі досліджено теоретичні аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до основи формування читацької грамотності учня НУШ, сутність і змістове наповнення поняття «читацька грамотність учня НУШ»; міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA-2018 як індикатор стану читацької грамотності та зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури в об'єктиві читацької грамотності.

1.1. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до навчання учнів у Новій українській школі²²

Воєнні реалії стимулювали потужний сплеск розвитку і «переможну ходу української мови» як гаранта «зміцнення державної єдності, системотвірного складника української громадянської нації»²³.

Доповідь, яку проголосив на засіданні Президії НАН України 9 листопада 2022 року директор Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України Богдан Ажнюк, теж мала промовисту назву «Українська мова і українська держава»²⁴. Слово «мова» в назві доповіді передує слову «держава», бо мова – це насамперед «державна справа».

Захист і відновлення України значною мірою залежить від віри у перемогу, від мотивації до «сродної» правдивої праці всіх, хто причетний до освітянської справи, впливає на ціннісні орієнтири особистості майбутніх громадян і гнучко долає освітні втрати, упроваджує положення Концепції нової української школи на засадах компетентнісного підходу.

29 серпня 2023 року Державна служба якості освіти України презентувала результати моніторингового дослідження якості освіти учнів 6, 8 класів з української мови та математики. Як показав аналіз, більшість опитаних (у тестуванні брали участь 6189 шестикласників та 6188 восьмикласників) виконали тести з української мови на посередньому рівні: заскладними виявились завдання на міркування, застосування знань у конкретній життєвій ситуації, на читання й розуміння тексту, завдання з розділів «Морфологія» та «Синтаксис»²⁵.

Отримані у складний воєнний час результати зумовлюють створення сучасного освітнього середовища, упровадження в освітній процес НУШ інноваційних технологій та засобів навчання, увиразнюють мету професійної

²² У параграфі використано матеріали публікації: Семенов О., Плужник Ю. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018. *Слобожанський науковий вісник. Серія Філологічні науки* : 2023. Вип. 3. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.27>

²³ Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

²⁴ Ажнюк, Б. М. Українська мова і українська держава: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 9 листопада 2022 року. *Вісник НАН України*. 2023. (1), 68–72. URL <https://doi.org/10.15407/visn2023.01.067>

²⁵ Презентація моніторингового дослідження якості освіти в умовах воєнного стану: результати тестування учнів 6, 8 класів з української мови та математики URL: https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/08/Testuvannya_uchniv_6_8_klasiv_matematika_ukrainska_mova_SQE-SURGe-2023_presentation.pdf

діяльності вчителя української мови і літератури. Функціональні обов'язки, виписані у Професійному стандарті вчителя²⁶ :

– організація навчання та виховання учнів через формування ключових компетентностей, розвиток інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання, – збагачуються такими функціями, як психолог, консультант, координатор навчально-пізнавальної діяльності учнів, котрий стимулює здобувати знання самостійно, структурувати їх, застосовувати в навчальних і життєвих ситуаціях, здійснювати самоконтроль, рефлексію, формує «соціальні м'які навички, здатність до адаптації, вміння керувати емоціями» (Л. Гриневич)²⁷.

Означені зміни зумовлюють й оновлення підходів та осучаснення змісту професійної, методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури у закладах вищої педагогічної освіти, що має забезпечувати готовність до навчання учнів в умовах упровадження реформи НУШ.

У Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначається на необхідності педагогіки партнерства між учнем, учителем і батьками, ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання, зокрема інформаційно-комунікативними²⁸. Актуальні питання щодо перебудови змісту навчання української мови в закладах загальної середньої освіти в умовах упровадження НУШ вивчають і апробовують авторські розробки Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Попович, С. Омельчук та ін.

З урахуванням досліджень учених та проведеної дослідної роботи окреслимо змістове та методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів української мови і літератури реалізації компетентнісного підходу в НУШ.

Сучасні виклики воєнних реалей закуталізують перед закладами вищої педагогічної освіти питання оновлення підходів та осучаснення змісту як загалом професійної, так і зокрема методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури. З урахуванням вивчення педагогічного досвіду стосовно оновлення освітньо-професійних програм у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. Сковороди, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Університеті Григорія Сковороди в Переяславі, дослідження вимог ринку праці,

²⁶ Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <http://surl.li/nydd>

²⁷ Гриневич Л. Як Нова українська школа виявилася сильнішою за війну. 2024. URL <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3767770-ak-nova-ukrainska-skola-nus-viavilasa-silnisou-za-vijnu.html>

²⁸ Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. Bibik N.M. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с

потреб мовно-літературної освітньої галузі, запитів стейкхолдерів, роботодавців, історико-культурного потенціалу регіону гарантими кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка у співпраці зі стейкхолдерами було укладено проекти освітньо-професійних програм Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) підготовки бакалавра та магістра.

В освітніх програмах визначено нормативний зміст навчання, вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки здобувачів, виокремлено інтегральні, загальні та фахові компетентності за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова)²⁹.

У проектах програм зосереджено увагу на гармонійному поєднанні психолого-педагогічних, інформатичних, філологічних дисциплін у теоретичному та прикладному аспектах і практичної підготовки з методики викладання української мови, літератури, англійської мови в закладах загальної середньої освіти. Автори переконані, що це дозволить здійснити підготовку вчителів, які реалізують основні засади концепції Нової української школи: здійснюватимуть компетентнісне навчання та розвиток soft skills учнів з урахуванням українського та європейського досвіду, розроблятимуть та впроваджуватимуть в освітній процес новітні технології та методи, здійснюватимуть дослідницьку діяльність із залученням сучасних інформаційно-цифрових технологій. Водночас такі фахівці мають вирішувати завдання у професійній сфері, що характеризуються невизначеністю та комплексністю умов.

Професійна підготовка в закладі вищої освіти має відображати особливості методичної діяльності вчителя Нової української школи. З цією метою порівняно з 2022 р. освітньо-професійну програму Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) підготовки магістра (проект) з урахуванням Професійного стандарту вчителя (2020) та опитувань, проведених, у т.ч. на Сумщині, Київщині, Закарпатті, відкореговано в пункті «Професійні (спеціальні) компетентності».

У проектах освітньо-професійних програм увиразнено на формування здатності:

- визначати і враховувати в межах організації пізнавальної діяльності вікові та індивідуальні особливості учнів, зокрема з особливими освітніми потребами; використовувати ефективні шляхи мотивації та організації пізнавальної діяльності учнів у ході навчання української мови, літератури використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їх позитивної самооцінки, будувати індивідуальну траєкторію навчання й виховання (психологічна компетентність);

²⁹ Освітньо-професійна програма Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) підготовки магістра. URL: https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/proekt/proekt_opp_serednya_osvita_ukr_angl_2024_magistrat_d00b4.pdf

- здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; ефективно використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, комп'ютерні програми у ході викладання української мови; формувати в учнів культуру цифрової грамотності, медіаграмотності, академічної доброчесності (інформаційно-цифрова компетентність);

- на основі аналізу сучасних концепцій навчання й виховання проєктувати творче освітнє середовище у процесі навчання української мови; оперативно реагувати на зміни; прогнозувати результати освітнього процесу; адаптувати методи, прийоми, технології навчання, форми організації навчальних занять та навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти до авторської методичної системи навчання; визначати актуальні науково-методичні проблеми, планувати, організовувати, виконувати та презентувати прикладне дослідження самостійно або у складі дослідницького колективу; застосовувати елементи теоретичного й експериментального дослідження у професійній діяльності (проєктувально-прогностична компетентність).

Педагогічне партнерство організацій, у яких працює співавторка монографії, спонукало розробити шкільні підручники за модельними навчальними програмами «Українська мова. 5–6 класи; 7-9 класи» (автори – Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна) для 5, 6, 7 класів закладів загальної середньої освіти.

Наскрізна ідея авторської концепції навчальних книг визначена через такі складові: навчаюсь (набуваю знань), удосконалююсь (мотивую себе), розвиваю вміння (застосовую знання в різних життєвих ситуаціях, оцінюю роблю висновки), набуваю досвіду (формую ставлення до себе, до інших людей, до подій, вчинків, явищ), ставлю нові цілі, прагну нових досягнень і згуртовую навколо себе друзів. Ураховуємо ідеї особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів, принципи дитиноцентризму, наступності; доступності віковій категорії, інструментальності, текстоцентризму, діалогічності, комунікативності, інтерактивності; інфомедійної грамотності. Особистісно орієнтований підхід вивщує цілісність учнівської особистості, заохочує до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку; Діяльнісний підхід реалізується у процесі взаємопов'язаного вдосконалення видів мовленнєвої діяльності учнів: слухання, читання, говоріння, письма, пізнавальних дій; відповідно до компетентнісного підходу знання зміщуються у площину формування особистісних цінностей і ставлень, розв'язання життєвих проблем, особистісного розвитку.

Компетентнісно зорієнтовані завдання спрямовані на реалізацію ключових компетентностей (вільне володіння державною мовою, математичну, компетентність у галузі природничих наук, інноваційність, екологічну, інформаційно-комунікаційну, навчання упродовж життя, громадянську, культурну, підприємливість та фінансова грамотність); мобілізують уміння

успішно комунікувати в різних життєвих ситуаціях, заохочують до ініціативності, креативного мислення; працювати самостійно й у малих групах, розв'язувати проблеми на засадах партнерської взаємодії; «виводять» за межі класу: заохочують послуговуватися мовою у розв'язанні проблемних ситуацій, виконанні дослідницьких і творчих проєктів, індивідуальних і групових завдань (пропонуємо підготувати виступ або дібрати інформацію й оформити її як таблицю, ментальну карту, повідомлення; поділитися враженнями від прочитаного чи побаченого).

Передбачено використання прийомів технології розвитку критичного мислення (*дерево рішень, незакінчене речення, сенкан, бортовий журнал*) й елементів інтерактивного навчання (*робота в парах чи малих групах, мозковий штурм*); уведено завдання на основі ігрових та проєктних технологій. Мотивують учнів та учениць і вправи «Розсипанка», «Диво в решеті», «Редактор/редакторка», кросворди, ребуси, загадки.

Війна заактуалізувала необхідність володіння м'якими/гнучкими уміннями й навичками культуромовної особистості раціонально споживати медіаконтент, критично сприймати інформацію, відрізняти факти від суджень, ідентифікувати емоційний вплив медіа, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії, тому чимало вправ спрямовуємо на розвиток інфомедійної компетентності: працюємо із графічною, текстовою, відео- й аудіоінформацією, навчаємось розрізняти факти і судження, правдиву й фейкову інформацію, різні види маніпуляцій у медіасфері та соціальних мережах.

Для розвитку писемного мовлення активно застосовуємо вільне й формальне есе, диктанти й самодиктанти, вибіркові, стислі і творчі перекази, створюємо листи для сайтів і соціальних мереж, редагуємо рекламні плакати, оголошення, вівіски, коментарі й листи в блогах і мережових спільнотах; навчаємось висловлювати компліменти, подяки, захват і захоплення, розрізняти сварку і спір, уважно слухати, користуватися й укладати інструкції.

У межах дослідження схарактеризуємо окремі аспекти змістового та методичного забезпечення фахово-методичної підготовки майбутніх учителів-словесників до формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах дослідження PISA-2018.

1.2. Сутність і змістове наповнення поняття «читацька грамотність учня НУШ»

«Читання», «читацька компетентність», «читацька грамотність» – ці терміносполуки заповнили нормативний та навчально-освітній простір. Розглянемо сутність цих понять детальніше.

Лексема «читання» у словнику української мови пояснюється як уміння читати, сприймати надруковане³⁰.

Український педагог ХХ століття В.Сухомлинський зауважує, що «добре читати – це насамперед володіти елементарним умінням «технікою читання». Дослідник переконаний, що «вміти читати – означає бути чутливим до змісту й краси слова, до його найтонших відтінків. Тільки той учень «читає», у свідомості якого слово вирає, переливається барвами й мелодіями навколишнього світу»³¹.

Слушно про читання художньої літератури пише Л. Мацько: цей процес «подовжує сприймання, усталює увагу, розвиває образну уяву. Краплені міркування (психологи кажуть: сліди) зливаються у ланцюжок міркувань, розвивається мовомислення і мовотворення»³². Досвід викладання уроків української та зарубіжної літератури підтверджує тезу мовознавиці і про те, що читання стимулює, щоб «мислення стало ефективнішим, а мовлення – правильнішим»³³. Адже прочитаний твір спонукає читця не тільки до уявного мислення, творчості та власних роздумів. Учні, які багато читають, частіше виявляють високу успішність у навчанні, оскільки розвивають аналітичні та мовленнєві навички.

О. Семенов характеризує читання як освітній діалог мовних особистостей учителя та учнів³⁴. Погоджуючись із важливістю такого педагогічного партнерства, зауважимо, що успіх читання й осмислення художнього тексту на уроці значною мірою залежить також і від індивідуального досвіду вихованців, набутих фонових знань, творчого мислення. Для вчителя-словесника, – зауважують О. Семенов та О. Земка – важлива передусім сформована культура читання тексту³⁵. Основи такої культури маємо формувати упродовж усіх етапів навчання в школі.

Визначення читання, подане в «Словнику української мови» вище, наразі вважаємо далеко неповним: сучасні учні мають доступ до різних носіїв тексту: паперової чи електронної книги, публікації у різноманітних соціальних мережах та коментарі до них, реклами та вивіски, що оточують нас щоденно тощо. Окрім

³⁰ Словник української мови: в 11 томах. Том 11, 1980.С.337.

³¹ Сухомлинський. Серце віддаю дітям. В. О. Сухомлинський. Вибрані твори. У 5-ти томах. Т.3. Київ. Рад.школа,1976. С.9.

³² Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. С.75.

³³ Там само.

³⁴ Семенов О. М. Формування читацької грамотності учнів: від теорії до практики. Українські студії в європейському контексті : збірник наукових праць. 2023. Вип. 6. С. 108–121.

³⁵ Семенов О. М., Земка О.І. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика: монографія. Суми: Видавництво, 2014. С.42.

того, робота на уроках літератури не обмежується лише художніми творами; це також медіатексти, науково-популярна література, переклади.

Для складання вправ на розвиток читацьких умінь важливо враховувати такі групи, як група умінь щодо відтворення звукової форми слова; група умінь, що ґрунтуються на вияві, сприйнятті, осмисленні, усвідомленні, адекватному розумінні смислової інформації, її аналізу³⁶.

Стратегія розвитку читання на період до 2032 року³⁷ наголошує на тому, що формування читацької грамотності – це можливість якісного здобуття освіти й розвитку критичного мислення, а саме читання є одним із ключових чинників розвитку людського потенціалу.

Зміни щодо розуміння читання осучаснюють підходи до розгляду поняття «читацька компетентність». Зазначимо, що поняття *компетентність* характеризуємо відповідно до Закону України «Про освіту» (2017) як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, які визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність³⁸.

Для робочого визначення читацької компетентності учня обираємо пояснення В. Мартиненко. Авторка наголошує на актуальності знань, умінь, навичок, ціннісного ставлення, що в комплексі дають змогу самостійно працювати з різними видами письмових текстів: читати, знаходити потрібну інформацію, інтерпретувати, оцінювати і застосовувати її для вирішення навчально-пізнавальних завдань, у стандартних і нових ситуаціях³⁹. На уроках української та зарубіжної літератури у 5-9 класах ми прагнемо, щоб під час прочитання твору учні робили помітки, виписки, складали план тексту, записували короткий сюжет твору, створювали з використанням цитат літературні портрети образів-персонажів, описували власні враження та емоції від прочитаного, проводили паралелі між твором та реальним життям.

Дослідження PISA-2018 (Programme for International Student Assessment) й участь у тестуванні 15-річних школярів України у 2018 році спонукало дослідників розглянути поняття читацької компетентності учнів під кутом універсальної особистісної характеристики, яка має змогу працювати не лише з літературними текстами, а й з текстами інформаційними. Такий підхід дав

³⁶ Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2009. 246 с.

³⁷ Стратегія розвитку читання на період до 2032 року. Розпорядження КМУ від 3 березня 2023 року. «Читання як життєва стратегія». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>

³⁸ Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

³⁹ Мартиненко В.О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика. 2013. Вип. XV. Кам'янець-Подільський. С. 145–146.

підстави пропонувати цей термін як синонімічний до терміна «читацька грамотність» (literacy), широко використаний у дослідженнях PISA та PIRLS.

Як зазначає Т.Вакуленко, національний координатор PISA, читацька грамотність – це розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства⁴⁰.

У терміносполучі «читацька грамотність» пояснимо лексему «грамотність» за «Словником української мови в 11 томах»⁴¹: це здатність читати і писати; викладати свої думки відповідно до мовних норм; інтерпретувати, трансформувати інформацію. Фахівці описують різні види грамотності: наукова, фінансова, медійна, соціальна, екологічна, тощо. За Державним стандартом базової середньої освіти (2020) уведено і таку наскрізну лінію, як «Підприємництво та фінансова грамотність». Предметом нашого наукового дослідження є саме «читацька грамотність».

Розвиток читацької грамотності є ключовим елементом навчання та розвитку учнів Нової української школи. Він сприяє здобуттю знань, розвитку критичного мислення, пізнавальному та соціальному розвитку, що допомагає учням стати більш компетентними та активними учасниками суспільства. Читацька грамотність учня НУШ охоплює комплекс навичок, що дозволяють дитині взаємодіяти з текстами різного ступеня складності та жанру, розуміти основну ідею та деталі тексту, аналізувати його структуру та логічний зв'язок між частинами, розрізняти факти та припущення, формулювати власну позицію та висловлювати інакшу точку зору на порушені в тексті проблеми.

Т. Вакуленко, С. Ломакович, В. Терещенко пишуть про компетентного читача як особу, котра вдається до когнітивних читацьких процесів, навичок і стратегій з метою знайти інформацію й досягти її розуміння, а також критично оцінювати актуальність і достовірність цієї інформації⁴².

Бути компетентним читачем – це швидко адаптовуватися в змінному контексті, ефективно комунікувати, самонавчатися, грамотно оцінюючи інформацію на різних типах носіїв (паперових/цифрових) та з різних джерел і вправно оперувати нею⁴³.

За Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, компетентність – це «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які можуть цілісно

⁴⁰ Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁴¹ Словник української мови: в 11 томах. Том 11, 1980.

⁴² Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁴³ Новосьолова В. Уроки PISA-2018: Аналіз результатів та методичні поради вчителям української мови і літератури. Українська мова і література в школі. 2020. № 1 (148). С. 3–8.

реалізовуватися на практиці»⁴⁴. Таким чином, результати оцінювання функціональної грамотності PISA можуть розглядатися як показники сформованості ключових компетентностей учнів.

Відповідно до типології читацьких процесів 2018 року виділяють таку послідовність когнітивних процесів під час формування читацької грамотності: - вільне читання; - знаходження інформації; - розуміння тексту; - оцінювання й осмислювання тексту. Вільне читання – здатність особи читати слова та зв'язний текст управно й автоматично, а також опрацьовувати значення слів і зміст текстів, щоб зрозуміти загальне значення тексту. Знаходження інформації передбачає вміння учнів прочитувати текст та знаходити і виокремлювати потрібну інформацію, звертати увагу на необхідне у тексті, відкидаючи зайве⁴⁵.

Останнє десятиліття паралельно з терміном «читацька грамотність» позиціонується також «читання з розумінням». Імпонує позиція І. Старагіної, В. Терещенко, А. Панченкова щодо розгляду читання з розумінням як наскрізного вміння ключових компетентностей⁴⁶. Ідеться про вміння виявляти інформацію, надану в тексті в неявному вигляді, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами з тексту та доказами, висловлювати припущення щодо нового розуміння тексту після його аналізу й добору аргументів.

Незважаючи на широкий спектр семантичної, структурної, пізнавальної аспектів читацької грамотності, термін потребує досліджень з різних галузей.

За робоче визначення в дослідженні обираємо поняття «читацька грамотність школярів», яке подано в рамковому документі «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018». Читацьку грамотність фахівці визначають як «здатність особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту, а також як зацікавленість читанням з метою підвищення рівня знань, досягнення особистих цілей, розвитку власного потенціалу й активної участі в житті суспільства»⁴⁷.

⁴⁴ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>

⁴⁵ Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. С.37. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁴⁶ Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. 176 с.

⁴⁷ Мазорчук М. (осн. автор), Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

1.3. Міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA-2018 як індикатор стану читацької грамотності

У межах курсу «Методики навчання української літератури в ЗЗСО» з урахуванням опрацьованих джерел (Н. Бондаренко, «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» спільно зі студентами окреслюємо завдання Міжнародного дослідження якості освіти PISA, яке з 1997 року координує Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

На основі узагальнення праць Н. Бондаренко⁴⁸, Т. Вакуленко⁴⁹, М. Мазорчук⁵⁰, С. Ломакович⁵¹, М. Головка⁵² здійснимо огляд Міжнародного дослідження якості освіти PISA (Programme for International Student Assessment). Як показує аналіз, міжнародне дослідження PISA започаткувала у 1997 році та координує Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Авторитетний захід проводиться серед майже 90 країн світу в рамках освітніх програм ОЕСР із 2000 р. раз на три роки.

Мета проєкту – оцінювання освітніх систем у світі. Серед завдань – з'ясувати, як, якою мірою 15-річні учні/студенти коледжів – випускники набули ключових знань і вмінь для повноцінної участі в житті суспільства, розв'язання життєвих проблем і подолання викликів у незнайомих умовах.

«Змістове ядро» дослідження PISA, як зазначають фахівці, складають читання, математика та природничо-наукові дисципліни. -поміж завдань авторитетного дослідження – з'ясувати рівень ключових знань і вмінь учнів з читання, математики та природничо-наукових дисциплін, виявити здатність респондентів ефективно застосовувати набуті знання в нових, нестандартних ситуаціях.

Міжнародне порівняльне дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) є одним із найважливіших інструментів для оцінки якості освіти та навчання у різних країнах світу. PISA вивчає математичну, наукову та читацьку грамотність учнів у віці 15 років, а також їхні здібності до вирішення

⁴⁸ Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf

⁴⁹ Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁵⁰ Мазорчук М., Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

⁵¹ Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁵² Головка М., Науменко С. PISA-2018 як індикатор стану загальної середньої освіти в Україні. Уроки PISA-2018. Методичні рекомендації. Інститут педагогіки НАПН України. Київ. Педагогічна думка, 2020.

завдань реального життя. Це дослідження надає унікальний погляд на вміння та знання учнів з різних країн та допомагає визначити сильні та слабкі сторони освітніх систем.

Читацька грамотність є однією з ключових компетентностей, яку оцінюють у рамках Міжнародного дослідження якості освіти. Міжнародне порівняльне дослідження якості освіти PISA, що проводилось у 2018 р., стосувалось перевірки у підлітків здатності читати: сприймати текст, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати зміст та форми тексту.

Наскрізні вміння «читання з розумінням», здатність сприймати, аналізувати, оцінювати письмовий текст з урахуванням результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA визначено ключовими у навчанні української і зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО)⁵³.

Результати дослідження PISA-2018 засвідчують стан читацької грамотності серед учнів у різних країнах. Дослідження PISA дозволяє порівняти рівень читацької грамотності між різними країнами. Це дає можливість оцінити, наскільки ефективні освітні системи у різних країнах для розвитку цієї навички. Також дослідження PISA допомагає виявити залежність між рівнем читацької грамотності та різними факторами, такими як соціоекономічний статус, педагогічні методи, підходи до навчання тощо. Результати PISA можуть вказувати на проблемні аспекти читацької грамотності та потребу вдосконалення методів навчання, зокрема у контексті педагогічних реформ.

Учасникам упродовж двох годин запропоновано проаналізувати текст або уривок з тексту, в якому описано реальну життєву ситуацію або розкрито зміст певної проблеми. Запропоновано також і дотекстові тестові запитання кількох типів: вибрати одну правильну відповідь з-поміж чотирьох запропонованих варіантів; надати коротку або розгорнуту відповіді (окреслено в попередніх статтях авторів⁵⁴ .

Характерною особливістю дослідження є компетентнісний характер: тести стосуються реальних життєвих ситуацій, для їх розв'язування важлива здатність ефективно застосовувати набуті знання в нових, нестандартних ситуаціях.

Уперше у зазначеному вище дослідженні Україна взяла участь у 2018 році. Провідною галуззю для вивчення стала читацька грамотність. Результати

⁵³ Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Мовно-літературна освітня галузь. 5-6 клас. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>.

⁵⁴ Семенов О., Плужник Ю. Формуємо читацьку грамотність: з досвіду роботи в літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022». Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2022 в умовах турбулентності світу. Ін-т педагогіки НАПН України / За заг. ред О.І.Локшиної. Київ–Тернопіль: Крок, 2022. С. 247-252. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-692-729-7-2022-296>.

дослідження PISA-2018 стали важливим стимулом для впровадження освітніх реформ, пов'язаних з Концепцією НУШ. Читацька грамотність підлітків визначена в документі як індикатор, що характеризує розуміння прочитаного тексту, а також, в якій мірі ефективно підліток зможе застосовувати свої знання, вміння, навички в життєвих ситуаціях⁵⁵.

Пояснимо деякі аспекти тестових завдань PISA-2018. Учасникам, зазначають Т. Вакуленко, С. Ломакович, В. Терещенко, пропонували для аналізу стимул (тексти або уривок із тексту, що презентує реальну життєву ситуацію або розкриває зміст певної проблеми) і тестові запитання до *стимулу* кількох типів: тестові завдання на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів; тестові завдання на надання короткої або розгорнутої відповіді⁵⁶.

Учні мали відповісти на питання, що стосуються різних читацьких процесів: знаходити потрібну інформацію, інтерпретувати текст, здійснити рефлексію, оцінити текст. На виконання завдання відводилося дві години.

Участь у тестовому заході взяли представники учнівства майже 90 країн. Україна посіла 37-42 місце з читання.

Як зазначено в документі⁵⁷, учасники з України набрали в середньому лише 466 балів із 1000 можливих (режим доступу: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-4/>).

25,9 відсотків опитаних не досягли навіть базового рівня; не виконали завдання на пошук актуальної інформації в тексті, на інтегрування змісту частин тексту для визначення його основної ідеї, не надали аналітичної оцінки тексту⁵⁸. У частини респондентів наявні складнощі в розумінні відомих категорій у новому контексті, низький рівень умінь здійснювати пошук актуальної інформації в тексті і з'ясувати його основну ідею, працювати з фактами в тексті, припускати, критично їх оцінювати, а не лише переказувати сюжет⁵⁹.

⁵⁵Капустін І.В. Актуальні проблеми щодо формування читацької грамотності учнів у сучасному вимірі. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Jerelo_1_2021-65-70.pdf

⁵⁶Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

⁵⁷Мазорчук М., Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

⁵⁸Там само.

⁵⁹Дячок С. Компетентнісно орієнтовані завдання у підручнику української літератури як засіб формування читацької грамотності школярів. URL : https://lib.iitta.gov.ua/724501/1/%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

Ретельний аналіз формування читацької грамотності школярів представлено в рамковому документі «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018».

Фахівці доповнюють наше уявлення про читання як складне вміння людини, що дає змогу сприймати інформацію в тексті і переробляти її. Завдяки читанню ми набуваємо нових знань, встановлюємо причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлюємо ідею прочитаного, формуємо власне ставлення і маємо можливість застосовувати отриману інформацію з користю для себе й для суспільства. Уся навчальна діяльність учня вибудовується на читанні якісного тексту.

Колектив авторів під кер. М. Мазорчук надали кілька пояснень, чому в учнів-учасників тестування посередні показники:

1) наявний значний розрив між середніми результатами учнів шкіл й результатами діяльності елітних спеціалізованих закладів освіти;

2) у середній, а потім і у вищій школі недостатня увага приділяється аналізу реальних життєвих проблем.

3-поміж причин доволі посередніх показників фахівці називають значний розрив між результатами учнів шкіл різних ЗЗСО й елітних спеціалізованих закладів освіти; недостатню увагу до аналізу реальних життєвих проблем у текстах як у ЗЗСО, так і у фахово-методичній підготовці майбутніх учителів.

С. Дячок на основі аналізу виконаних українськими підлітками завдань PISA-2018 зауважує, що учні замість роботи з фактами наведеного тексту-стимулу найчастіше або зосереджуються на власних емоціях та переживаннях за фрагментом, або просто переказують його сюжет. Завдання з великими текстами практично не виконувались⁶⁰.

Проведений огляд міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в об'єктиві читацької грамотності учнів спонукає розглянути звітні матеріали Українського центру оцінювання якості освіти.

Результати моніторингового дослідження якості освіти учнів 6, 8 класів з української мови в умовах воєнного часу (заскладними виявились завдання на міркування, застосування знань у конкретній життєвій ситуації, на читання й розуміння тексту) зумовлюють створення сучасного освітнього середовища у закладах вищої педагогічної освіти для підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ.

1.4. Зовнішнє незалежне оцінювання з української мови і літератури в об'єктиві читацької грамотності

⁶⁰ Дячок С. Компетентнісно орієнтовані завдання у підручнику української літератури як засіб формування читацької грамотності школярів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724501/1/%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) з української мови та літератури є важливим інструментом для оцінки рівня читацької грамотності учнів, а також їхніх знань і розуміння української мови та літератури. Однією з ключових складових завдань з української мови та літератури є аналіз текстів різних жанрів - від художніх до наукових. Це вимагає від учнів здатності розуміти та аналізувати зміст, структуру, стиль та інші аспекти текстів. Деякі завдання ЗНО вимагають від учнів критичного мислення та аргументації. Це може включати аналіз та порівняння різних поглядів на тему тексту. ЗНО також перевіряє здатність учнів розуміти та інтерпретувати художні твори.

У контексті проблеми дослідження проаналізуємо результати ЗНО з української мови і літератури за останні роки. Аналіз звітних матеріалів Українського центру оцінювання якості освіти за 2017 р. засвідчує, що лише четверо з 230 тисяч 53 учасників ЗНО з української мови набрали 200 балів, а понад 17 тисяч абітурієнтів не склали ЗНО з української мови і літератури⁶¹. На середньому рівні сформовані навички розуміння й правильного вживання певних форм мовних одиниць у контексті, навички читання й розуміння тексту. Серйозні прогалини бачимо в умінні правильно будувати письмове висловлення, добирати доречні аргументи, робити висновок, висловлювати власну позицію⁶² [Звіт ЗНО 2017, Том 2, с.35].

Нами проаналізовано також результати ЗНО з української мови і літератури з 2018 по 2021 рік та узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Результати ЗНО учасників з української мови і літератури
(підготовлено за Офіційними звітами про проведення ЗНО у 2018-2021 рр.⁶³)

Учасники ЗНО \ Роки	2018	2019	2020	2021
Не вміють вправно сформулювати свою позицію щодо запропонованого дискусійного питання.	65%	86%	57,2%	38,6%
Не вміють підтвердити свою позицію доречними аргументами.	71%	82%	75%	30,7%
Узагалі не можуть сформулювати своєї позиції щодо запропонованого дискусійного питання.	-	-	-	26,6%

⁶¹ Офіційні звіти про проведення ЗНО. Український центр оцінювання якості освіти. URL:<https://testportal.gov.ua/ofzviti/>

⁶² Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

⁶³ Там само.

Не наводять прикладів із літератури чи інших видів мистецтва.	52%	52%	54,8%	48%
Зовсім не наводять прикладів з історії чи власного досвіду.	42%	40%	34,2%	37,6%
Серйозні порушення логічності, послідовності й несуперечливості викладу.	65,24%	60%	60%	60,3%
Кількість бланків Б з позначкою «Не відповідає темі»	1028	796	1197	1478
«Робота менше 100 слів»	8443	8834	5972	5905
Узагалі не написали власного висловлювання.	-	-	32565	40746

Результати ЗНО з української мови і літератури кілька років поспіль теж засвідчують невтішну ситуацію:

- 2018 рік – 65 відсотків тестованих випускників шкіл не вміли вправно сформулювати свою позицію, 71 відсотків – аргументувати;
- 2019 рік – 86 відсотків учасників не сформулювали свою позицію щодо запропонованого дискусійного питання, 82 відсотків не змогли підтвердити її доречними аргументами, 52 відсотків взагалі не навели прикладів із власного читацького чи мистецького досвіду;
- 2020 рік – 20 відсотків узагалі не змогли сформулювати свою позицію щодо запропонованого дискусійного питання;
- 2021 рік – майже 27 відсотків не підтвердили доречними аргументами свої позиції щодо запропонованого питання, 48 відсотків не навели прикладів із власного читацького досвіду⁶⁴.

Отримані результати засвідчили, що здобувачі продемонстрували в цілому середній рівень володіння читацькою грамотністю. Водночас, зауважимо, що в останні роки наявна тенденція підміни понять під час вибору відповіді, що свідчить про елементарне нерозуміння змісту прочитаного. У 2020-2021 роках значна кількість випускників узагалі не писали власного висловлювання, що свідчить про низький рівень розвитку читацької компетентності. Такі дані подані й у Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018.

У 2022 та 2023 роках у НМТ було використано лише тестові завдання з української мови закритого типу, як-от з вибором однієї правильної відповіді з чотирьох чи п'яти варіантів, на встановлення відповідності тощо, однак не було представлено завдань відкритого типу, зокрема на надання розгорнутої відповіді, що є традиційними для тестів ЗНО. Завдання з української літератури взагалі відсутні.

⁶⁴ Пентилюк М . І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

Переконані, що проблема формування читацької грамотності підлітків – важлива для різних предметів. Адже якщо учень/учениця погано розуміється на прочитаному, то не досягне високих результатів ні з математики, ні з природничо-наукових дисциплін, ні з української мови.

Проведений огляд дає підстави проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення формування читацької грамотності учнів 5 та 6 класу НУШ та розробити систему вправ, спрямованих на формування читацької грамотності учнів. Покажемо це на прикладі дисциплін «українська література» та «зарубіжна література» в наступному розділі.

Висновки до розділу 1

У розділі окреслено оновлені освітні програми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що мають міждисциплінарну та соціонімічну спрямованість. Зазначено, що створення сучасного освітнього середовища, впровадження в освітній процес НУШ інноваційних технологій та засобів навчання Концепції зумовлює оновлення підходів та осучаснення змісту професійної, методичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ у закладах вищої освіти.

З'ясовано змістове наповнення поняття «читацька грамотність» як здатності особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту.

Окреслено, що міжнародне дослідження PISA-2018 та результати оцінювання зовнішнього незалежного оцінювання за останні п'ять років свідчать про недоліки в освітньому процесі та зумовили актуалізацію необхідних методів та інструментів для поліпшення ситуації.

Розділ 2

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНЯ НУШ

Другий розділ містить огляд модельних навчальних програм та підручників із української та зарубіжної літератури для 5-6 класів у контексті формування читацької грамотності; наукові підходи щодо формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах міжнародного дослідження PISA-2018.

2.1. Аналіз модельних навчальних програм з навчальних предметів «Українська література» та «Зарубіжна література» в 5-6 класах НУШ

Основна мета, означена у «Стратегії розвитку читання на період до 2032 року» (2023)⁶⁵, – формування звички й потреби в читанні як обов’язкового компонента життєвої стратегії громадян, поліпшення читацької грамотності та сприяння розвитку людського потенціалу, – критично важлива для української освіти і має знайти відображення в підготовці майбутніх учителів-словесників у закладах вищої педагогічної освіти.

Поділяємо думку авторів модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5–6 класи» О.Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко та ін.⁶⁶, що наразі не лише дитині, а й дорослим важливо допомогти усвідомити, що читання – це не марнування часу, а можливість здобути безцінний психологічний, соціокультурний, і, зрештою, життєвий досвід.

Окреслимо деякі аспекти модельних навчальних програм з навчальних предметів «Українська література» та «Зарубіжна література» в 5-6 класах НУШ.

Модельна навчальна програма (далі - МНП) - це нормативний навчальний документ, який розробляється національними або регіональними освітніми органами для використання в школах як додатковий або альтернативний навчальний ресурс. Вона може бути використана вчителем як основа для планування уроків, занять та курсів.

МНП зазвичай містить рекомендації щодо структури навчання, такі, як розподіл годин на різні теми, розділи або одиниці навчання; визначає цілі та завдання, які мають бути досягнуті під час навчання з використанням цієї програми; може також включати рекомендації стосовно використання різних навчальних матеріалів, джерел і ресурсів; може надавати вчителям рекомендації щодо методів навчання, підходів до викладання, використання інтерактивних методів та інших педагогічних стратегій; може вказувати, яким чином має бути оцінено засвоєння матеріалу, включно із завданнями для

⁶⁵ Стратегія розвитку читання на період до 2032 року. Розпорядження КМУ від 3 березня 2023 року. «Читання як життєва стратегія» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>

⁶⁶ Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В, Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) URL : <https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIeH/view?usp=sharing>

оцінювання та критерії оцінювання; включати перелік додаткових рекомендованих ресурсів, таких, як книги, відеоматеріали, електронні ресурси.

Предмети українська та зарубіжна література в 5-6 класах, як показує аналіз Закону України «Про освіту»⁶⁷, Державного стандарту повної загальної середньої освіти⁶⁸, методичних рекомендацій щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022-2023 та 2023-2024 н. р.^{69,70}, МНП «Українська література. 5-6 класи для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П. та інші)⁷¹, «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Ніколенко О. та ін.)⁷², представляють мовно-літературну освітню галузь, виконують роль адаптаційного етапу від початкової школи до наступного базового предметного навчання (7-9 класи) та мають на меті «розвиток і формування грамотного, естетично розвинутого і творчого читача з гуманістичним світоглядом, який володіє українською мовою, читає інформаційні та художні тексти задля духовного, культурного та

⁶⁷ Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

⁶⁸ Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>

⁶⁹ Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022-2023 н.р. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

⁷⁰ Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2023-2024 н.р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodychni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>.

⁷¹ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>

⁷² Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудницька Н., Туряниця В, Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) URL: <https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIIEh/view?usp=sharing>

національного самовираження, для збагачення емоційного досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтирів і ставлень»⁷³.

Починаючи з 2022/2023 н.р., вивчення української літератури в 5-6 класах НУШ здійснюється за такими МНП: «Українська література. 5-6 класи для закладів загальної середньої освіти (Архипова В.П. та ін.), (Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.), «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (Яценко Т.О. та ін.).

Вивчення зарубіжної літератури в 5-6 класах здійснюється за такими МНП: «Школа радості. Зарубіжна література. 5-6 класи» (Ніколенко О.М. та ін.); «Зарубіжна література. 5-6 класи (Волощук Є.В.); «Зарубіжна література. 5-6 класи» (Богданець-Білокаленко Н.І. та ін.). З текстами модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти можна ознайомитись на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://imzo.gov.ua/>⁷⁴.

Учитель самостійно обирає одну із запропонованих модельних програм і на основі неї складає навчальну програму. Проаналізуємо деякі із МНП більш детально.

МНП «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т.О. та інші) побудована у відповідності до змісту шкільної літературної освіти з дотриманням науковості, доступності, системності, послідовності та наступності в навчанні. Метою програми є забезпечення розвитку всіх ключових компетентностей учнів 5-6 класів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (2020), зокрема і читацької як предметної.

Програмою передбачено формування наскрізних умінь, якими мають оволодіти учні: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній і

⁷³ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>

⁷⁴ Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkolizaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

письмовій формі; критично мислити; логічно обґрунтовувати позицію; оцінювати ризики; розв'язувати проблеми; співпрацювати з іншими⁷⁵.

МНП побудовано за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах кожного тематичного розділу⁷⁶. Тематичні розділи, які містять фольклорні твори, ліричні, пригодницько-фантастичні, представлені як у 5, так і в 6 класах.

Крім того, важливим складником є розділ «Література рідного краю», що ознайомлює учнів НУШ з талановитими особистостями міста, району чи області. Навчальний матеріал кожного тематичного розділу модельної програми підібраний таким чином, що забезпечує взаємодію з іншими особами в усній формі; сприймання, аналіз та критичне осмислення інформації в текстах різних видів; висловлювання думок, почуттів і ставлень; письмову взаємодію; власну мовленнєву творчість. Серед очікуваних результатів: розуміє та відтворює зміст почутої інформації; знаходить у почутому повідомленні відповіді на поставлені питання; аргументовано зіставляє почуте із життєвим досвідом; формулює висновки, створює, проводить паралелі⁷⁷[38].

Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи для закладів загальної середньої освіти (Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) презентує курс української літератури структуровано за такими взаємопов'язаними тематично-проблемними розділами:

5 клас – «Мистецький спадок нащадкам», «Малює світ поезія», «Від казки до книги буття»;

⁷⁵ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Пахаренко В.І. та ін.). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.13.09.2023.pdf>

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Пахаренко В.І. та інші). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.13.09.2023.pdf>

6 клас – «Пісенні скарби рідного краю», «Поетичний дивосвіт», «Живильні джерела мудрих книг»⁷⁸.

Зауважимо, що кожний тематичний блок містить перелік літературних текстів як для обов'язкового, так і для варіативного вивчення, що забезпечує можливість додаткового читання за вибором учителя, за можливістю чи наявністю додаткового часу.

Таким чином, розширюється коло читання, удосконалюється читацька діяльність школярів, відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти. Зазначимо, що автори підібрали твори для текстуального вивчення, врахувавши художньо-естетичні та ідейно-ціннісні критерії, жанрово-тематичне розмаїття, а також осучаснили змістовий матеріал та врахували читацькі інтереси дітей⁷⁹.

Важливим доповненням є розділ «Види навчальної діяльності», у якому презентовані можливі форми роботи в процесі вивчення твору: «Рольова гра», «Коло ідей», «Упізнай героя», «Оживи світлину», «Картинна галерея», «Моделювання ситуації» та інші. Подібні інтерактивні вправи посилюють ефект навчання, реалізують принципи партнерства та дитиноцентризму, забезпечують формування читацької грамотності.

Таким чином, зазначені модельні навчальні програми з української літератури орієнтовані на формування наскрізних умінь учнів, розвивають інтерес до художньої літератури та інших видів мистецтва, сприяють формуванню світогляду, духовно-моральних цінностей, розвитку читацької та ключових компетентностей школяра.

Авторка модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5-6 класи» Є. Волощук вбачає мету предмета в тому, щоб забезпечити перехід учнів на новий і більш складний рівень осмислення художніх творів, ознайомити з низкою творів – літературних пріоритетів зарубіжної літератури і

⁷⁸ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poeta.p.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf>

⁷⁹ Там само.

водночас зберегти та розвинути інтерес до читання, що був закладений у початковій школі.

Концепція програми, як показує аналіз, спирається на особистісний підхід, а також принципи: естетичний, поєднання класичної та сучасної літератури, репрезентативний, інтердисциплінарний⁸⁰. Відзначимо, що структура програми логічно пов'язана зі змістом та компонентами літературної освіти початкової школи, покрокове набуття учнями предметних знань і розвиток ключових компетентностей у межах вікової групи п'ятикласників і шестикласників.

Програма охоплює чотири розділи («Біблійні перекази», «У світі казок», «У світі природи», «У світі дитинства»), а також презентує достатній спектр літературних творів від давнини до сьогодення. Передбачено різні види роботи з текстом: бесіда за прочитаним з обговоренням моральних проблем, опрацювання таблиць та схем у підручнику, завдання на порівняння образів, комплексне аналітичне обговорення, визначення теми та мікротеми твору.

Автори модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко та ін. наголошують, що провідна ідея уроків – формування в учнів прагнення до активного діалогу із книжкою, до самостійного пошуку та критичного осмислення художніх творів; використання сучасних бібліотечних та цифрових ресурсів у процесі індивідуальної роботи, у парі, мікрогрупі, колективі⁸¹. Навчаємо здобувачів за програмою і переконуємось, що автори прагнуть формувати в учнів різнобічне уявлення про світ, позитивне мислення, виховувати відчуття причетності до духовної культури України і народів світу з позиції свідомого(ої) громадянина/громадянки.

⁸⁰ Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Пахаренко В.І. та інші). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.13.09.2023.pdf>

⁸¹ Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В, Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) URL: <https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIIEh/view?usp=sharing>

Імпонує те, що авторів хвилює насамперед не сума розпорошеної інформації, а сформована здатність учня/учениці комплексно використовувати набуті знання, уміння, навички в різноманітних життєвих ситуаціях, здатність до соціальної адаптації до умов сучасного мультикультурного і різнополярного суспільства⁸². Дійсно, саме завдяки якісним художнім текстам ми пізнаємо світ і себе у світі, стимулюємо власний розвиток, набуваємо певний життєвий досвід.

Значну увагу автори програми «Школа радості» приділяють класичним творам: казки братів Грімм, Вільгельма Гауфа, «Чорнильне серце» Корнелії Функе; пригодницька проза Жуля Верна; «Аліса в Дивокраї» і «Аліса в Задзеркаллі» Льюїса Керролла, «Різдвяна пісня у прозі» Чарльза Діккенса, «Острів Скарбів» Роберта Льюїса Стівенсона, казки Оскара Вайлда, «Книга джунглів» Рельярда Кіплінга, «Вінні Пух і всі, всі, всі» Алана Мілна та ін.

Поділяємо думку авторів, що наразі не лише дитині, а й дорослим непросто розібратися в «інформаційному вихорі» сьогодення, якому властиві «клаптиковість», фрагментарність швидкоплинних новин. Важливо допомогти школярам усвідомити, що читання – це не марнування часу, а можливість здобути безцінний психологічний, соціокультурний, зрештою, життєвий досвід.

МНП «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) та «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) отримали схвалення серед учительської спільноти міста Ромни Сумської області та Роменської ЗОШ I-III ступенів № 5 Роменської міської ради, в якій ми працюємо понад 12 років.

У 2022/2023 навчальному році на базі вищеназваних модельних навчальних програм нами були створені навчальні освітні програми для 5 класу НУШ школи. Програми затверджені педагогічною радою 31 серпня 2022 року, протокол № 1. У 2023/2024 навчальному році відбувалася апробація навчальних програм, створених для 6 класу НУШ. Програми затверджені педагогічною радою 30 серпня 2023 року, протокол № 1.

⁸² Там само.

Зазначимо, що Роменська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 посідає одне з перших місць у рейтингу шкіл громади, а серед навчальних закладів Сумської області за підсумками ЗНО 2021 року перше місце, НМТ 2023 року – четверте місце. Учні школи були неодноразовими переможцями й активними учасниками II, III та IV етапів Всеукраїнських предметних олімпіад, захисту робіт МАН. Педагогічний колектив працює творчо й відповідально.

У 2022/2023, 2023/2024 навчальному році педагогічний колектив школи, як зазначає директор Роменської ЗОШ I-III ступенів №5 Роменської міської ради Сумської області Діхнич Наталія Федорівна, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист, продовжує працювати над реалізацією міської методичної проблеми «Формування професійної мобільності педагогічних працівників у контексті реалізації Державних стандартів освіти та інтеграції до європейського освітнього простору».

У роботі колективу враховано обласну науково-методичну проблему «Забезпечення якісної освіти шляхом формування інноваційної культури педагога як важливого чинника в реалізації державних освітніх ініціатив, творчому та інтелектуальному розвитку учнів». Продовжено роботу над проблемою «Створення сучасного освітнього середовища як необхідної складової всебічного розвитку учнів на основі інноваційної діяльності педагогічного колективу».

Заклад будує свою діяльність на принципах дитиноцентризму, рівного доступу до освіти, прозорості і публічності, демократизму і гуманізму освітнього процесу, нетерпимості до проявів корупції та хабарництва, виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу.

Здійснюється розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Розроблено Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти, схвалене педагогічною радою 28.08.2020 (Протокол № 1 від 28.08.2020), затверджене наказом директора.

Педагогічний колектив ставить завдання сформувати в учня та педагога вміння навчатися упродовж усього життя, а також спрямувати свою роботу на вдосконалення освітнього процесу засобами особистісно зорієнтованої системи навчання і виховання. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, педагоги

школи ставлять такі пріоритети: уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, готують учнів до нових ролей у цьому просторі. Саме тому важливим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, критично мислити, вміти використовувати набуті знання.

Упродовж 2023/2024 н. р. з випускниками 11-го класу проводилася системна планова робота з питань підготовки та участі у НМТ-2024. 14 учнів 11-го класу навчалися за філологічним профілем навчання. 13 випускників узяли участь у процедурі Національного мультипредметного тесту. На уроках повторювали навчальний матеріал, розробляли і впроваджували в освітній процес різнорівневі тестові завдання для учнів, були оформлені відповідні наочні матеріали (стенди) для інформаційної підтримки.

На педагогічних радах школи, засіданнях професійних спільнот упродовж 2022/2023, 2023/2024 н. р. вивчали результати «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2018», щорічні результати зовнішнього незалежного оцінювання. Рішеннями педагогічних засідань схвалено розробку вправ з формування читацької грамотності учнів, зокрема учнів НУШ, з урахуванням дослідження якості освіти PISA-2018⁸³.

2.2. Огляд підручників із української та зарубіжної літератури для учнів 5-6 класів НУШ у контексті формування читацької грамотності

Важливим показником якості роботи з формування читацької грамотності є шкільний підручник, його відповідність навчальній програмі та змістова наповнюваність. Підручник української літератури у контексті сучасних освітніх завдань має бути не тільки джерелом знань, а й робочою книгою, яка вчить

⁸³ За результатами національного мультипредметного тесту 2023 року, взятими з офіційної статистики Українського центру оцінювання якості освіти Роменська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області вчергове посіла I місце в рейтингу шкіл міста. Середній бал- 158,63. <https://www.education.ua/schools/best-by-tests/romny/>

школярів самостійно осмислювати і міцно запам'ятовувати навчальний матеріал, здобувати нові відомості самостійно, мобілізує і спрямовує їхні розумові зусилля у потрібне русло⁸⁴.

Проілюструємо на прикладі підручників української та зарубіжної літератури для 5-6 класів НУШ.

У 2022 та 2023 рр. відповідно до модельних навчальних програм для 5-6 класів в Інституті модернізації змісту освіти (ІМЗО) відбувся конкурсний відбір підручників із української та зарубіжної літератури для 5-6 класів НУШ. На сайті ІМЗО були подані електронні версії підручників, які отримали гриф Міністерства освіти і науки України. Зосередимо увагу на декількох із них щодо контексту формування читацької грамотності учнів НУШ.

Підручник «Українська література. 5 клас» Архипової В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.⁸⁵ відповідає Державному стандарту базової середньої освіти (2020) та укладений за програмою того ж авторського колективу. Структура підручника охоплює три розділи: «Мистецький спадок нащадкам», «Малює світ поезія», «Від казки до книги буття» та створює умови для ознайомлення школярів із різноманітною дитячою літературою. Тематика змістових блоків забезпечує реалізацію належного рівня сформованості вміння читати, сприймати прочитане, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати інформацію і використовувати в комунікативних цілях.

Змістом підручника передбачено засвоєння та використання певних літературознавчих понять під час аналізу художнього тексту. Автори подбали, щоб матеріал був цікавим, пізнавальним, подібним до початкової школи. Підручник містить інтерактивні завдання, медіавправи, фотозагадки, роботу з додатковими джерелами інформації та інше.

Особливістю викладу матеріалу є використання рубрик:

-«Лайфгак» - допомагає п'ятикласнику зрозуміти теорію літератури через схеми, не зазубрювати визначення, а засвоїти ключові аспекти (с.14 «Як не

⁸⁴ Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури. Київ : Пед. думка, 2001. 76 с

⁸⁵ Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б «Українська література. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти». URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/5kl-nush/movno-litr-galuz/ukr-lit.pdf>

заплутатися в жанрах», с.37 «Де різниця між прислів'ям і приказкою», с.50 «Як упізнати казку серед інших жанрів»);

-рубрика «Збагачуй мовлення»; це певні словнички до творів, які надають тлумачення незнайомих слів у тексті;

-рубрика «Нове і цікаве» має на меті збагатити інтелектуальний рівень читача (с.19 - стаття «Берегиня», с.22 - стаття «Неопалима купина»).

У підручнику наявна інфографіка, авторські малюнки, завдання з використанням QR-кодів, посилань.

Цікавими та пізнавальними є творчі завдання, які мають на меті навчити формулювати власну точку зору на предмет чи явище, розвивати творчу уяву, збагачувати словниковий запас учня.

Наприклад:

с.39 - *напиши есе про те, у яких випадках люди вживають прислів'я та приказки. У творі використай 3-4 прислів'я;*

с.48 - *На твою думку, якби ластівка була людиною, які риси вдачі вона мала б? Який вигляд мала така людина? Намалюй!*

с.59 - *Склади фанфік до казки «Цар Лев» — придумай власне закінчення. Обґрунтуй свою думку;*

с.75 - *послухай казку «Яйце-райце». Як гадаєш, ця казка фантастична? Що саме в цій казці тобі сподобалось найбільше? Проілюструй цікаві епізоди за допомогою коміксів;*

с.131 - *Через свою популярність та актуальність Шевченко став об'єктом інтернет-жартів, тобто мемів. Спробуйте створити мем про Шевченка.*

Важливими є завдання на формування життєвого досвіду дитини.

Наприклад: с. 37 - *Ти вже знаєш багато прислів'їв та приказок. Запиши в зошит 5–6 прикладів та прокоментуй їхній зміст. У яких життєвих ситуаціях їх можна доречно використати?*

с.64 - *Що ти відчуваєш, коли доводиться спілкуватися з хитрими чи підступними людьми? Чи хотів/хотіла б ти товаришувати з такими людьми? Чому?*

с.213 - Чи варто людей, не схожих на інших, уникати або не сприймати? Чи є у твоєму оточенні такі люди? Як ти до них ставишся? Чи намагаєшся зрозуміти їхній особливий світ? Як це тобі вдається?

Значну роль у формуванні критичного мислення читача відіграють завдання, що спонукають до дослідницької діяльності, роботи над проектом, групові завдання.

Наприклад: с.39 - *Досліди, скільки сьогодні коштують крупи. Попроси допомоги в дорослих. Що коштує найбільше, а що найменше? Намалюй у зошиті таблицю;*

с.78 - *Прочитай казку «Фарбований Лис», яку написав відомий письменник Іван Франко. Що ти знаєш про лисів чи лисиць? Чому їх називають хитрими?*

с.88 - *Пограйте в гру «Сюжетний ланцюжок». Розділіться на групи. Кожна група одержує опорні слова, за якими має переказати фрагмент змісту казки. Перемагає той, хто артистичніше і точніше передасть зміст;*

с. 123 - *Знайди в інтернеті інформацію про те, хто з українців належить до найсильніших людей світу. Досліди, як цій людині вдалося розвинути таку силу, що їй у цьому допомогло;*

с.147 - *Як відомо, річка Дніпро — це одна з найбільших річок Європи. Вона протікає Україною через 8 областей. Окрім цієї легендарної річки, на території нашої країни є ще дуже багато водоймищ — річок, озер, ставків. Досліди, які водойми є на території місцевості, де ти проживаєш. Презентуй свій проект у вигляді інфографіки.*

Підручник «Українська література. 6 клас» (авторів О. Калинич, С. Дячок, за науковою редакцією професора Ю. Ковбасенка)⁸⁶ створений за модельною навчальною програмою «Українська література. 5-6 класи» Яценко Т. та ін. Підручник розроблено на основі ідей особистісно-зорієнтованого навчання, діалогічності, комунікативності, інтерактивності, доступності віковій категорії. Для зручності користування підручником авторами запропоновані умовні

⁸⁶ Калинич О., Дячок С. Українська література. За ред. Ю.Ковбасенка. 6 клас. Тернопіль. Астон. 2023.

https://aston.te.ua/userfiles/file/ukr_l_t_6_kl_aston_kalinich_dyachok_dlya_mzo_na_konkurs_9_berezhnya_2023_17_20.pdf

позначення – відомі герої улюблених мультфільмів, які допомагатимуть шестикласникам/шестикласницям відшукати потрібну інформацію, перейти за покликанням, виконати певне завдання.

Сторінки підручника прикрашені репродукціями українських майстрів та майстринь, що відіграє важливу роль у формуванні естетичного смаку шестикласників. Ще одним елементом оформлення підручника є цікава візуалізація матеріалу про письменника: на мапі України розміщено портрет митця саме у тому місті, де він народився. Це полегшує запам'ятовування відповідної інформації.

Наприклад:

– с.42 – портрет Г. Сковороди і на мапі синім кольором виділено Полтавщину – батьківщину українського поета та філософа;

–с.61 – портрет Т. Шевченка та стрілочка від нього до Черкаської області, яка виділена на мапі України жовтим кольором.

Звернемо увагу, що художні тексти, подані в підручнику, цілісні, не перериваються коментарями, теоретичним матеріалом та запитаннями, які винесено на окремі поля.

Наприклад, с.54-55, текст байки Л. Глібова «Вовк і кіт» розміщено праворуч на сторінці підручника, а додаткова інформація, коментарі та запитання до тексту – ліворуч.

З огляду на те, що метою уроків літератури є формування предметних компетентностей, зокрема читацької грамотності, важливим елементом даного підручника є завдання, створені у форматі PISA і тестових завдань у формі ЗНО.

Наприклад:

тестові завдання на сс.16, 33, 50, 107; с.264 – пропонують портрет Павла Тичини в 1901 році та завдання до нього: *визнач, скільки Павлусеві тут років (народився 1891 р.). Чи відповідає зовнішність хлопчика на світлині портрету, поданому Мариною Павленко?*

с.260 – *прочитай ще раз твори Миколи Вінграновського «Вже неминуче буде сніг...» та Оксани Радушинської «Як дивно пахне перший сніг». Прокоментуй, що в них спільне, а що відмінне.*

с.274 – Чи можна стверджувати, що мова – ознака нації. Аргументуй свою думку.

Підручник О. Калинич та С. Дячок спонукає до самостійного виконання завдань, пошукової та дослідницької діяльності, роботи у групах.

Наприклад:

с.43 – простеж на Google карті маршрут подорожі Г. Сковороди;

с.46 – завдання 11 (проектна групова робота за планом);

с.60 – завдання 7 (з елементами дослідження);

с.65 - досліді вживання словосполучення «весна красна» у фольклорі;

с.141 – Що тобі відомо про єгипетські піраміди? Відшукай інформацію в інтернеті.

Простежується спрямування підручника на виховання патріота своєї країни: епіграфи, додаткова інформація, зображення, завдання.

Наприклад:

с.33- інформація про різдвяну пісню «Щедрик» М. Лисенка;

с.58 – прочитай оригінальний вірш Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна...»;

с.68 – Яким ти уявляєш образ України, проілюструй його власним малюнком.

Зауважимо, що форзаци в підручнику також виконують навчальну функцію. На сторінках подано алгоритми виконання завдань: створення відеоролика, написання проектної роботи, створення власного висловлювання; алгоритм пошуку інформації в інтернеті.

Підручник «Зарубіжна література. 5 клас» (О. Ніколенко)⁸⁷, як показує аналіз, створений на основі модельної програми «Школа радості» (2021; автор О. Ніколенко та ін.). Огляд сторінок переконує, що книгу розроблено для дітей, які живуть у цифровому середовищі. Підручник містить тексти 12 основних творів, а також покликання на електронні ресурси варіативних творів, які можна читати додатково за вибором учителя або ж самостійно.

⁸⁷ Ніколенко О., Мецевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 5 класу. К.: ВЦ «Академія», 2022. URL:<https://academia-pc.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/nikolenko-zarubizhna-literatura-5-klas-vcz-akademiya.pdf>

Крім художніх текстів, автори пропонують у підручнику навчальний, науково-популярний та медіатексти. Виділено такі рубрики: «Літературна мандрівка», «Готуємося до читання», «Барви художнього твору», «У медіапросторі», «Читаємо з розумінням», «Любіть Україну», «Теорія літератури», «Артмайданчик».

Чітко представлено методичну систему «Класрум», яка забезпечує реалізацію очікуваних результатів Державного стандарту базової середньої освіти (2020): взаємодіяти усно, аналізувати та інтерпретувати, критично оцінювати інформацію, висловлювати власні думки, досліджувати мовні явища.

Зі студентами на заняттях коментуємо деякі з вправ. Так, наприклад, після прочитання японської народної казки «Момотаро або Хлопчик-Персик» учні та учениці виконують творче завдання: *створити у стилі манга власний комікс за сюжетом казки* (завдання 10, сторінка 28). А під час обговорення німецької народної казки «Пані Метелиця» діти отримують завдання *попрацювати у групах над проектом «Прислів'я і приказки різних народів про працю і лінощі»* (завдання 15, сторінка 40).

На сторінці 158, запитання 14 підручника подано проблемні завдання рубрики «Життєві ситуації»: *Які із законів, придуманих Р. Кіплінгом, підходять для світу людей? У яких життєвих ситуаціях можна використати Закони Джунглів? Наведіть один-два приклади.*

Наводимо і пояснюємо приклади. Подібні творчі завдання поглиблюють розуміння проблем, порушених у тексті, а також дозволяють формулювати власні умовисновки.

Як додаток до підручника авторами створено онлайн-платформу «Друзі Полліанни»[<https://www.academia-nikolenko-5klas.com.ua/>], що охоплює електронну хрестоматію, відеохрестоматію, мультимедійні презентації, записи експрес-уроків Наталії Рудніцької, покликання на цифрові засоби для перевірки отриманих знань. На допомогу вчителю створено «Методичну платформу»[<https://www.5klas.com.ua/>]. Зокрема, в рубриці «Перевірте себе» учні, перейшовши за QR-кодом, виконують інтерактивні вправи і тести.

Прокоментуємо підручник Н. Мілянської «Зарубіжна література. 6 клас». Книга укладена за модельною програмою «Зарубіжна література.

5-6 класи» (авт. Ніколенко О., Ісаєва О.)⁸⁸, з дотриманням принципу вікових можливостей сприйняття навчального матеріалу.

Виклад теоретичного матеріалу подано в доступній формі, максимально стисло, із залученням зрозумілих прикладів. Особливу увагу авторка приділяє художньому тексту. Відзначимо, що це не окремі уривки, а цілісні тексти, які надають повноцінну уяву про твір. Завдання дібрані так, що забезпечують максимальну роботу зі змістом твору.

Наводимо приклади завдань для вивчення роману Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан», подані на сторінках 65-66:

Завдання 13. У чому, на вашу думку, полягає складність становища люблячої дружини і матері п'ятирічного хлопчика?

Завдання 27. Що вас обурює в поведінці Негору і Гарріса? Чим, на вашу думку, керуються у своїх вчинках ці герої?

Подібні запитання пропонують учня/ ученицю не просто переказати зміст казки, а навчають формулювати проблеми, порушені в літературному творі, під кутом власного розуміння.

Наприклад, завдання 3 на сторінці 188: *Порівняйте особливості французької та української середньої освіти.* Його зможе виконати учень, котрий прочитав повість Анни Гавальди «35 кіло надії».

Відзначимо увагу до творчих видів роботи, формування евристичного мислення, емоційного інтелекту з долученням особистого досвіду учнів та їхнього зв'язку з повсякденним життям.

Наприклад: на сторінці 49 є завдання від Фантазерчика *сформулювати правила гостинності до іноземців та іноземок, які потрапили у скрутні обставини.*

Підручник містить покликання на інтерактивні вправи, тестові завдання, QR-коди, що забезпечує можливість швидкого контролю та реалізації формувального оцінювання. Рубрика «Для тих, хто хоче знати більше» дає змогу дітям швидко отримати додаткові знання самостійно.

⁸⁸ Мілянська Н. Зарубіжна література. 6 клас. Тернопіль. Астон. 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2622-zaralit-6-klas-milianovska-2023.html>

Приходимо до висновку, що аналізовані підручники передбачають залучення учнів до різних видів читацької діяльності, активного діалогу з художнім текстом, виконання та обговорення (самостійно або в групі/команді) творчих робіт на підставі прочитаних творів, постійного розширення кола читання з допомогою інтернет-сервісів тощо. Переконані, що завдяки оновленим підручникам п'ятикласники і шестикласники проявлятимуть інтерес до читання творів, серед героїв яких вони впізнають себе у вирі повсякденних проблем і життєвих випробувань. Однак, зауважимо на необхідності створення вчителем додаткових вправ і завдань, мета яких є формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах дослідження PISA.

2.3. Наукові підходи щодо формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах міжнародного дослідження PISA-2018

Результати міжнародного дослідження PISA-2018 слугують важливою базою для науково обґрунтованого формування читацької грамотності учнів Нової української школи через удосконалення методів навчання та розвитку цієї важливої навички.

З метою формування читацької грамотності учнів НУШ доцільно, як показує аналіз наукових праць (М. Вашуленко, Н. Голуб⁸⁹, О. Горошкіна, С. Караман⁹⁰, О. Кучерук, Л. Мамчур⁹¹, Н. Остапенко, М. Пентилюк⁹² та ін.), враховувати положення компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

Розглянемо положення компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів у контексті проблеми дослідження. Поняття «формування» характеризуємо за довідниковими джерелами: це якісні зміни,

⁸⁹ Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. Наук. вісн. ХДУ : Педагогічні науки. Херсон, 2011. № 58. С. 220-224.

⁹⁰ Караман С. О. Застосування методів і прийомів навчання української мови у школах різного типу. Наука і сучасність: зб. наук. праць. Вип. 46. К. : Логос, 2006. С. 3-12.

⁹¹ Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук зі спец. 13.00.02. Херсон, 2012. 45 с.

⁹² Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

що відбуваються під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. У освітньому контексті це систематичний процес розвитку та набуття навичок, знань та вмінь, що становлять основу компетентностей та професійної підготовки особистості.

Поняття «*підхід*» окреслимо, враховуючи міркування С.Омельчука⁹³: це вихідна позиція дослідницької діяльності.

Основні риси *особистісного* підходу описані І. Бехом⁹⁴, Н. Бібік⁹⁵, Н. Голуб⁹⁶, М. Пентилюк⁹⁷ та ін: індивідуальність особистості, розвиток особистості через пізнавальну і дослідницьку діяльність, діяльність педагога та учнів на засадах партнерства.

Ключові позиції компетентісного підходу, як засвідчує аналіз джерел, такі: розвиток особистості, формування не лише предметної, а й ключових компетентностей, діяльнісний освітній результат. Компетентісний підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня, сприяє розвитку навичок самостійного пошуку інформації та її аналізу в процесі читання, формує в учнів уміння правильно та чітко висловлювати свої думки.

Для реалізації принципів компетентісного навчання на уроках літератури вчитель використовує метод створення проблемних ситуацій, практико-орієнтованих завдань, роботу в групах. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня під час організації навчального процесу, тобто рівень читацької грамотності, інтересів, потреб та здібностей кожної дитини. Компетентісний підхід сприяє розвитку критичного мислення, навиків аналізу та оцінки отриманої інформації.

Основні риси діяльнісного підходу (І. Бех⁹⁸): ефективна взаємодія людини зі світом, суспільством, іншими людьми, що сприяє розвитку власного потенціалу й активної участі в житті суспільства. Важливі положення

⁹³ Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика : [монографія]. К. : Генеза, 2014. 368 с.

⁹⁴ Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2009. 246 с.

⁹⁵ Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 47-58.

⁹⁶ Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. Наук. вісн. ХДУ : Педагогічні науки. Херсон, 2011. № 58. С. 220-224.

⁹⁷ Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концепція когнітивної методики навчання української мови . Дивослово. 2004. № 8. С. 5-9.

⁹⁸ Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2009. 246 с.

діяльнісного підходу (І. Бех, Д. Дроздовський⁹⁹): цінності дитини, родини, миру між народами, державами.

Визначення поняття «діяльність» пропонує словник української мови: праця, дія людей у якій-небудь галузі»¹⁰⁰ [Том 2, с.311]. Суть діяльнісного підходу полягає в тому, що учень не споживає готову інформацію, а сам здобуває її в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Правильно організована навчальна діяльність виховує і в самому учневі діяча – особистість, що вміло діє у швидко мінливих обставинах, готова бачити, професійно імпровізувати, здатна до діяльного спілкування, інтегративної взаємодії з представниками різних сфер життя¹⁰¹. Діяльнісне навчання має на меті розвинути практичні навички та вміння, які можна використати у різних життєвих ситуаціях. Учні навчаються вирішувати нестандартні завдання, використовуючи власну творчість та інноваційний підхід, узаємодіють один з одним, спільно вирішуючи завдання та обговорюючи результати, вчать самостійно приймати рішення та нести відповідальність за свої вчинки.

Технологія діяльнісного методу охоплює такі дидактичні принципи (за Л.Петерсон):

1. Принцип діяльності – учень добуває інформацію самостійно, а не отримує готову; розуміє зміст і форми власної навчальної діяльності.
2. Принцип неперервності – наступність між усіма ступенями та етапами навчання на рівні технології, змісту і методик з урахуванням вікових, психологічних особливостей дітей.
3. Принцип цілісності – формування учнями узагальненого системного уявлення про світ.
4. Принцип психологічної комфортності – відсутність усіх стресоутворювальних факторів навчального процесу, створення доброзичливої атмосфери, розвиток діалогових форм спілкування.
5. Принцип варіативності – можливість систематично розглядати варіанти й адекватно ухвалювати рішення в ситуаціях вибору.

⁹⁹ Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. № 1. С. 2-6.

¹⁰⁰ Словник української мови: в 11 томах. Том 11, 1980. С.311.

¹⁰¹ Богосвятська А.- М. І. Зарубіжна література в школах України. 2014 № 6. С.18-23.

б. Принцип творчості – максимальна орієнтація на творчість в освітньому процесі, набуття учнями власного досвіду творчої діяльності¹⁰².

Основна ідея особистісно орієнтованого навчання полягає в тому, щоб враховувати унікальність кожної особистості під час організації навчального процесу. Це стосується розробки навчальних планів, завдань та методик, які враховують особисті інтереси, потреби, темпи та стилі навчання кожного учня.

Важливі технології уроку *особистісно орієнтованого навчання* (М. Пентилюк¹⁰³): ситуації зацікавленості, вибору, проблемно-пошукових; *проблемного навчання* (евристичні запитання, проблемні й дослідницькі питання, сократівський діалог, загадки, експерименти, аналіз життєвих ситуацій тощо); *інтерактивного навчання* (О. Пометун та Л. Пироженко): *критичного мислення* (дискусії, читання з маркуванням; сократівські запитання, що передбачають дослідження змістової інформації, уточнення контексту, визначення припущень і формулювання власної думки).

Слушною є думка М. Ліпмана, відомого фахівця з означеної проблеми. Дослідник виділяє шість ключових елементів критичного мислення: уміння мислити, відповідальність, формулювання самостійних суджень, критерії, самокорекція, увага та чуйність до контексту¹⁰⁴. Врахуємо і думку О.Пометун та І.Суценка, які зауважують, що на уроці має переважати процес самостійного дослідження, конструювання знань учнями у процесі активної пізнавальної діяльності. Основною моделлю побудови навчання має бути поєднання індивідуальної роботи учнів з інтерактивною взаємодією¹⁰⁵.

Відповідно до зазначених підходів на уроках зосереджуємо увагу на врахуванні потреб кожного учня у процесі формування читацької грамотності. Ідеться про надання можливостей вибору тексту, який підходить певному віку учнів, урахування рівня сформованості їх навичок в роботі з художнім твором, створення завдань, спрямованих на потреби певного учня.

¹⁰² Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? Постметодика. 2005. №2. С. 33–41.

¹⁰³ Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

¹⁰⁴ Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 606 с.

¹⁰⁵ Пометун О., Суценка І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Методичний посібник для вчителів. Київ, 2017. С.12-13.

Ці підходи, технології особистісно орієнтованого, проблемного, інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення реалізуємо у завданнях і вправах.

Висновки до розділу 2

Виявлено, що модельні навчальні програми предметів мовно-літературної галузі, навчальні підручники з української літератури, зарубіжної літератури для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти передбачають безперервний навчальний процес з урахуванням технологій компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного навчання.

Запропоновані завдання і запитання в комплексі розроблені з урахуванням сучасних освітніх стандартів та мають на меті навчити мислити, аналізувати, робити певні висновки, узагальнювати будь-який текстовий матеріал.

З урахуванням «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018», аналізу модельних навчальних програм із зарубіжної літератури у 5 класі з'ясовано змістове наповнення поняття «читацька грамотність» як здатності особи до широкого розуміння тексту, пошуку нової інформації, її відтворення та використання, інтерпретації змісту й формулювання власних умовиводів, осмислення й оцінювання змісту та форми тексту.

Розділ 3

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

У розділі презентовано роботу над створенням проєктів у літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022»; дослідження сформованості читацької грамотності учнів 5 класів НУШ; розроблені вправи і завдання як важливий компонент формування читацької грамотності учнів на уроках української та зарубіжної літератури у 5-6 класах НУШ.

3.1. Створення проєктів у літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022»

Вивчення наукових джерел, дослідження PISA-2018, звітів зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури в об'єктиві читацької грамотності дало підстави співавторам у рамках Модуля Жана Моне «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів» узяти участь у літній школі Інституту педагогіки НАПН України у серпні 2022 року і в межах навчання розробити мініпроєкт у форматі PISA для учнів та вчителів¹⁰⁶.

Мета літньої школи – підвищення компетентності освітян з розроблення тестових завдань у форматі PISA для перевірки читацької грамотності учнів. Слухачі літньої школи представляли 16 областей України. Проводили заняття фахівці Інституту педагогіки НАПН України, доктори педагогічних наук, професори О. Заболотна та О. Локшина.

У межах курсу вивчали досвід країн-лідерів PISA, «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018»¹⁰⁷, досліджували типологію текстів, завдання у форматі PISA, які підготували учасники літньої школи 2021 року, а також розробляли тестові завдання у форматі PISA для перевірки читацької грамотності учнів, опановували нові цифрові інструменти.

Робота в проєкті дозволила припустити, що:

1) в текстах для PISA доцільно пропонувати достатньо інформації, щоб читач/читачка зрозуміли зміст і правильно відповіли на поставлені питання у тесті;

¹⁰⁶ У параграфі враховано напрацювання авторів: Семеног О., Плужник Ю. Формуємо читацьку грамотність: з досвіду роботи в літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022». Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2022 в умовах турбулентності світу. Ін-т педагогіки НАПН України / За заг. ред О.І. Локшиної. Київ –Тернопіль : Крок, 2022. С. 247-252. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-692-729-7-2022-296>.

¹⁰⁷ Мазорчук М., Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.

2) тексти для завдань повинні мати різний ресурс: одиничний чи множинний; певний формат: статичний чи динамічний; містити об'єкти нетекстового плану: малюнки чи графічні зображення;

3) за форматом текст може бути як цілісним, так і перерваним, або ж змішаним;

4) з огляду на ситуацію використання розрізняють тексти особистісні, суспільні, освітні та професійні; за типом виділяють текст-опис, текст-розповідь і текст-міркування.

Упродовж занять у мінігрупах нами було розроблено практичні вправи для формування в учнів читацької грамотності з метою підготовки їх до подібних досліджень та набуття необхідних життєвих компетентностей.

На першому етапі роботи обрали теми для майбутніх завдань, відшукали та опрацювали тексти, які найбільш точно висвітлюють головну думку; додали малюнки чи інфографіку, що є необхідною або ж додатковою інформацією для розуміння теми.

На другому етапі спроектували окремо тест у формі сценарію для учня та у формі сценарію для вчителя. Пояснимо детальніше їх змістове наповнення.

Сценарій для учня містить картку у форматі PDF із текстовою та графічною інформацією, різного виду тестами, завданнями на розуміння та сприйняття прочитаного тексту. Натомість сценарій для учителя, окрім аналогічної форми для учня, містить також інструкцію до кожного варіанту завдання щодо оцінювання, тобто алгоритм правильної відповіді учня та можливі неправильні варіанти відповідей, які не зарахуються при оцінюванні результатів опитування.

Завдання за текстом розробляли різних форматів:

1) завдання з короткою відповіддю та можливістю вибору одного із запропонованих (тестові);

2) завдання з розгорнутою відповіддю (власна думка) та аргументів на її підтвердження;

3) багатокомпонентні завдання на вміння працювати з кількома текстами та знаходження в них спільного і відмінного, на вміння аналізувати представлені різні погляди, доводити власну думку, спираючись на факти, визначати, чи збігається думка автора одного твору з думкою автора іншого.

У завданнях учням пропонували відповідати на питання, знайти потрібну інформацію, інтерпретувати текст, оцінити текст.

Наведемо приклад завдання для оцінювання сформованості читацької грамотності, яке було розроблено нашою творчою групою в літній школі.

Текст - за лекцією Ніла Геймана «Чому наше майбутнє залежить від читання?»¹⁰⁸ (учні опрацьовують текст у 10 класі):

Чому наше майбутнє залежить від читання?

Художня література має два призначення. По-перше, вона відкриває вам залежність від читання. Жага дізнатися, що ж трапиться далі, бажання перегорнути сторінку, необхідність продовжувати, навіть якщо буде важко, тому що хтось потрапив у біду, і ти повинен дізнатися, чим це все закінчиться...У цьому є справжній драйв. Це змушує дізнаватися нові слова, думати по-іншому, рухатися вперед. Виявляти, що читання саме по собі є насолодою. Одного разу усвідомивши це, ви станете на шлях постійного читання. Читання – це ключ.

По-друге, слова зараз важливіші, ніж будь-коли. Ми досліджуємо світ за допомогою слів, а оскільки світ поринає в інтернет-павутину, ми йдемо за ним, щоб спілкуватися й усвідомлювати те, що ми читаємо. Художня література породжує емпатію. Коли ви дивитеся передачу або фільм, ви дивитеся на речі, які відбуваються з іншими людьми. Ви починаєте «відчувати» речі, відвідувати місця й світи, про які й не дізналися б. Ви дізнаєтеся, що зовнішній світ – це теж ви. Ви стаєте кимось іншим, і коли повернетеся у свій світ, то щось усередині вас трішки зміниться.

Грамотність стала важливішою, ніж будь-коли в цьому світі смс та е-мейлів, у світі письмової інформації. Нам потрібні відкриті до світу громадяни, які можуть комфортно читати, розуміти, що вони читають, розрізняти нюанси і бути зрозумілими іншим¹⁰⁹. (За Нілом Гейманом)

Текст запропонували одиничний, цілісний.

¹⁰⁸ Ніл Гейман. Лекція: Чому наше майбутнє залежить від читання?. У кн.: Зарубіжна література. 10 клас. Ю.І.Ковбасенко. Літера. ЛТД. 2018. С.290-296. URL:<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129>

¹⁰⁹ Там само.

Для посилення змістового сприйняття тексту додали рисунок 3.1, який відтворює сутність головної ідеї: читання, як процес набуття життєво необхідної інформації, окрилює людину, відкриває нові можливості, допомагає набути та сформувати основні життєві компетентності, надає можливості досягти поставлених цілей.

Рис.3.1. Книгу несемо на крилах (рис. узято із соціальних мереж).

Також запропонували інфографіку (рисунок 3.2), де подано статистику результатів регулярності читання книг людьми у різних країнах.

Пропонуємо учасникам опитування прочитати текст і відповісти на питання:

Завдання 1: Що є «ключем» у житті людини, на думку Ніла Геймана?

- A. Читання.
- B. Художня література.
- C. Мистецтво.
- D. Економічна стабільність.
- E. Кар'єра.

Завдання 2А: Які прояви емпатії формує художня література в читача?

Завдання 2Б: У чому полягає суть призначення читання? (за автором)

Завдання 3: Що є сьогодні важливим у світі письмової інформації?

- A. Наявність гаджета.
- B. Цифрова грамотність.
- C. Грамотність.
- D. Мережа Інтернет.

Завдання 4: Розглянути інфографіку (рис. 3.2), порівняй статистичні дані і дай відповідь: У якій країні найвищий відсоток читання книг щодня?

- A. США
- B. Велика Британія
- C. Бельгія
- D. Китай

Рис.3.2. Регулярність читання книг (узято із соціальних мереж).

Наводимо приклад Сценарію для учня, який містить чотири завдання.

Перше і третє передбачають конкретні відповіді із переліку запропонованих.

Наприклад, у першому завданні учень має обрати саме відповідь «читання» як процес оволодіння інформацією, а не власне художню літературу, яка уможлиблює нам процес читання. Такий тип завдання передбачає насамперед розуміння тексту, а не саме інтегрування смислів і формулювання умовисновку на основі поєднання інформації з тексту й власного досвіду.

Друге завдання А і Б – це завдання з відкритою відповіддю, яке пропонує сформулювати власну думку, посилаючись на слова автора. Завдання передбачає формулювання відповіді на питання на основі інформації, яка наведена конкретно в цьому тексті. Це завдання оцінює процес читання під кутом зору осмислення форми тексту: визначення підстави для рішення автора щодо значення читання як процесу.

Правильні відповіді:

- 1)змушує духовно розвиватися, рухатися вперед;
- 2)зараз слова важливіші, ніж будь-коли.

Четверте завдання передбачає аналіз графічної інформації (рис.3.2) та узагальнення фактичних даних. Учень/учениця на основі умовисновків обирає певну відповідь. Метою завдання є перевірка умінь працювати з графічною інформацією та робити висновки на основі фактичних даних. Задіюється математична компетентність учня/учениці.

Прокоментуємо Сценарій для вчителя. Він відрізняється від учнівського тим, що містить чітку інструкцію для оцінювання відповідей учасника дослідження з детальним аналізом процесів читання, ресурсу поданого тексту, формату та типу тексту, ситуації, що дає змогу створити відповідний код для оцінки.

Звертаємо увагу, що PISA послуговується типологією текстів (автор – Е. Верлих), відповідно до якої їх поділено на *одиночні, множинні, цілісні, перервані й змішані*¹¹⁰.

Одиночний текст має певного автора або групу авторів, час написання або дату публікації та назву. Веб-сайти, які мають навіть декілька сторінок вважаються одиночними текстами, якщо немає явної згадки про різних авторів або різні дати.

Множинні – містять декілька текстів спільної тематики, але написані різними авторами, опубліковані в різний час або мають різні заголовки. Варто зазначити, що множинні тексти може бути наведено на одній сторінці. Так буває в друкованих газетах і в багатьох підручниках.

Цілісний – це повний текст, який складається з речень, об'єднаних в абзаци, розділи, глави.

Перерваний – подає інформацію у вигляді списків, таблиць, графіків, діаграм тощо, на основі яких щось потрібно з'ясувати.

Змішані тексти поєднують у собі текстові фрагменти з графічними елементами або списками¹¹¹.

¹¹⁰ Бондаренко Н. Українська нова школа у контексті світових трендів освіти. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019. S.304–316.

¹¹¹ Офіційні звіти про проведення ЗНО. Український центр оцінювання якості освіти. URL:<https://testportal.gov.ua/ofzvvt/>

У тестах PISA використовують тексти різних “типів мовлення”, а саме описи (що?), розповіді (коли? у якій послідовності? чому?), роздуми (аргументації) (чому така позиція?), інструкції (що і як робити?), роз’яснення (як щось пов’язано?), трансакції (як діяти, щоби взаємодіяти?).

Участь у літній школі та розробка інноваційних проєктів простимулювала дослідну роботу в Роменській загальноосвітній школі I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області.

3.2. Дослідження сформованості читацької грамотності учнів 5-6 класів НУШ Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області

Вивчені наукові джерела, проаналізовані національні звіти моніторингових досліджень, ознайомлення з науково-методичним забезпеченням викладання предметів українська та зарубіжна література у 5-6 класах НУШ, участь у роботі літньої школи «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022» дають підстави дослідити рівень сформованості читацької компетентності школярів. Участь у даному дослідженні брали учні Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Роменської міської ради Сумської області.

Послугуючись методичними рекомендаціями науковців, які аналізували результати PISA-2018, для вимірювання рівня сформованості читацької грамотності учнів було обрано анкетні та тестові завдання.

Аналіз та узагальнення результатів теоретичних розвідок з теми дослідження дозволили визначити критерії як основу для застосування діагностувальних методів. Ключовими аспектами є рівень комунікативних навичок, сформованість критичного та аналітичного мислення, а також розвиток креативних здібностей учнів. Беремо до уваги мовну складність тексту, обсяг фонових знань, наявність читацького досвіду, вміння працювати з текстовим матеріалом, когнітивні здібності. У процесі дослідження

використовуємо анкету [Додаток Д], тестові завдання із збірників^{112 113} та власні розроблені тести [Додаток Г, Г'].

Подібні завдання дають змогу з'ясувати рівень читацької грамотності учнівства, а саме:

- розуміти текст;
- шукати, знаходити, здобувати, потрібну інформацію чи повідомлення;
- аналізувати прочитане;
- формувати загальне розуміння;
- інтегрувати смисли;
- інтерпретувати інформацію;
- осмислювати й оцінювати повідомлення;
- розмежовувати фактичну інформацію та її інтерпретацію, основні й другорядні ідеї;
- визначати авторську позицію;
- робити умовиводи (від простих до складніших);
- оцінювати зміст і форму текстів.

Послугуючись міжнародним дослідженням PISA-2018, на основі наукових розвідок Н.Бондаренко, залежно від мети читання та відповідних читацьких дій нами було використано такі типи завдань: аналітичні, інформаційні, інтерпретаційні, позиційні.

Аналітичні завдання ґрунтуються на інформаційному полі та містять несуттєву інформацію. Щоб відповісти на таке запитання, учневі потрібно обрати факти, зіставити їх, інтерпретувати, знайти елементи, яких бракує для відновлення повноти інформації. Такі дії передбачають застосування переглядового читання для побіжного ознайомлення з наявною інформацією, визначення мікротеми кожної частини тексту, пошуку та осмислення значущої для відповіді інформації, її критичної оцінки.

¹¹² Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL:https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf

¹¹³ Європейська якість навчання для кращої успішності учнів. Збірник завдань у форматі PISA для розвитку читацької грамотності учнів. За заг. редакцією дійсного члена НАПН України професора О.М. Топузова. Частина 2. Київ: Педагогічна думка, 2023 81 с.

Інформаційні завдання мають на меті пошук конкретної інформації в тексті (наприклад, дізнатися про країну та дату її відвідування конкретною особою). У такому разі доцільно застосувати пошукове читання. Подібні завдання є частиною аналітичних і частіше входять до їх складу.

Інтерпретаційні завдання традиційно застосовуємо до художніх текстів. З їх допомогою співвідносимо фактологічний та символічний плани тексту.

Позиційні завдання передбачають з'ясування позиції автора, яка не є явно вираженою, наведення його аргументів та визначення власних доказів. Щоб виокремити думку автора необхідне ключове вміння - розрізнити конкретний факт від думки¹¹⁴.

Крім того, тестові завдання на визначення рівня читацької грамотності розрізняємо за рівнем складності: від найпростіших, які передбачають просто розуміння прочитаного тексту, до складних, що мають на меті застосування глибинного аналізу тексту незнайомої проблематики, розв'язання завдань з відбору потрібної інформації. А також за формою: відкриті, що передбачають вибір однієї відповіді з кількох запропонованих та закриті тестові завдання, які потребують розгорнутої відповіді.

Діагностувальне дослідження рівня читацької грамотності учнів має на меті з'ясувати сформованість таких умінь:

- розрізнити різні види інформації, текст і контекст;
- здобувати цільову інформацію, яку містить текст явно чи опосередковано;
- формулювати прості висновки на основі інформації, наявної в тексті;
- інтерпретувати текстові повідомлення й узагальнювати інформацію;
- аналізувати, осмислювати й оцінювати інформацію і способи її донесення, мовні особливості і структуру тексту¹¹⁵.

¹¹⁴ Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf

¹¹⁵ Бондаренко Н. Українська нова школа у контексті світових трендів освіти. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019. S.304–316.

Відповідно до мети дослідження ставимо такі завдання:

1. Визначити рівень сформованості читацької грамотності учнів.
2. Провести з учнями роботу з підвищення читацької грамотності.
3. Провести аналіз результатів дослідження та сформулювати висновки.

Проаналізувавши стан досліджуваної проблеми в науково-педагогічних джерелах, ставимо завдання визначити критерії та показники рівня сформованості читацької грамотності учнів; визначити взаємозв'язок цих критеріїв та результатів.

Показники сформованості читацької компетентності в учнів 5-6 класів представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Оцінювання читацької грамотності учнів 5-6 класів за шкалою PISA-2018

Рівень компетентності PISA	Результати дій, передбачені в процесі читання	Враховує читацькі вміння
Рівень відтворення	Уміння знаходити інформацію: отримувати доступ до інформації, знаходити її в тексті, шукати й відбирати текст.	На основі тексту:
Рівень встановлення зв'язків	Уміння розуміти прочитане: сприймати інформацію, інтегрувати, робити умовиводи.	запам'ятовування, розуміння, застосування.
Рівень міркування	Уміння осмислювати й оцінювати: оцінювати якість і достовірність інформації, осмислювати зміст і форму тексту, виявляти й долати суперечності.	На основі позатекстових знань: аналіз, синтез, оцінка.

На основі виділених критеріїв і показників сформованості читацької грамотності в учнів 5-6 класів НУШ визначаємо високий, середній та низький рівні. Проаналізуємо кожний із них більш детально.

Високий рівень:

- *на рівні відтворення* учень швидко отримує доступ до інформації, знаходить потрібний текст, запам'ятовує необхідне, розуміє контекст, відтворює інформацію, застосовує для вирішення конкретних завдань;
- *на рівні встановлення зв'язків* учень розуміє прочитану інформацію, інтегрує декілька текстів, робить правильні умовиводи;
- *на рівні міркування* учень критично оцінює якість і достовірність інформації, повністю осмислює зміст і форму тексту, з точністю виявляє і долає усі суперечності в ньому; аналізує різні тексти, синтезує отриману інформацію та дає їй повну оцінку.

Середній рівень:

- *на рівні відтворення* учень отримує доступ до інформації та знаходить потрібний текст з допомогою вчителя, частково запам'ятовує необхідне, розуміє контекст, відтворює не всю інформацію, не завжди застосовує отриману інформацію для вирішення конкретних завдань;
- *на рівні встановлення зв'язків* учень розуміє прочитану інформацію частково, з труднощами інтегрує декілька текстів, робить правильні умовисновки з допомогою вчителя;
- *на рівні міркування* учень частково та з допомогою вчителя оцінює якість і достовірність інформації, осмислює зміст і форму тексту, виконує це з урахуванням пояснень учителя, виявляє одну-дві суперечності в тексті; на середньому рівні аналізує різні тексти, синтезує окрему інформацію та майже не вміє її оцінити.

Низький рівень:

- *на рівні відтворення* учень не знає, як знайти доступ до інформації, запам'ятовує на низькому рівні необхідне, майже не розуміє контекст, не відтворює інформацію, не розуміє, як застосовувати отриману інформацію для вирішення конкретних завдань;
- *на рівні встановлення зв'язків* учень не розуміє прочитану інформацію, не інтегрує декілька текстів, не робить умовисновки;

- на рівні міркування учень не оцінює якість і достовірність інформації, не осмислює зміст і форму тексту, не виявляє суперечності в ньому; не вміє аналізувати, систематизувати та оцінювати інформацію.

У дослідній роботі брали участь 53 учні. Роботу було розпочато в жовтні 2022 року, коли учасники експерименту навчалися у 5 класі. Упродовж 2022/2023 н.р. апробували тестові завдання, подібні до дослідження PISA. У 2023/2024 н.р. дослідну роботу було продовжено. Також були зроблені відповідні висновки у процесі дослідження.

На початку експериментального дослідження було проведено діагностувальне анкетування і тестування для з'ясування рівня сформованості читацької грамотності [Додатки Д і Г]. Зокрема, важливо було виявити мотивацію учнів до читацької діяльності.

Анкета містила 13 запитань, які мають на меті виявити інтерес дитини до читання художньої літератури, мотивацію та самооцінку читацької грамотності, усвідомлення та розуміння учнем важливості читання для саморозвитку та успішного навчання; наявність у учня критичного та аналітичного мислення.

Основними відповідями на питання анкети були «так» або «ні». Визначення рівня сформованості читацької грамотності обраховували за середнім арифметичним результатом відповідей.

Окрім анкети, учні мали опрацювати тестове завдання на зразок PISA-2018, яке складалося з тексту та п'яти завдань на розуміння прочитаного.

Під час діагностування враховували самостійність учня, наявність і загальну кількість помилок у відповідях; час, використаний учнем на опрацювання анкети та тестового завдання.

Отримані результати дослідження методом анкетування узагальнені та представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Результати анкетування учнів 5 класів НУШ
щодо сформованості читацької грамотності (кількість учасників n=53)

Рівні	Усвідомлен ня необхідності читання	Читацька діяльність	Мотивація до читацької діяльності
Високий	18/34%	15/28%	17/32%

Середній	26/49%	27/51%	25/47%
Низький	9/17%	11/21%	11/21%

Коротко окреслимо відповіді на питання анкети:

- Високий рівень сформованості читацької діяльності засвідчили орієнтовно 32% учнів. Вони відвідують бібліотеки, читають художню літературу, висловлюють власні думки щодо прочитаного тексту, аргументують відповіді.
- Середній рівень сформованості читацької діяльності виявлено у 49% анкетованих. Учні проявляють інтерес до читання, знають декількох дитячих авторів, мають уподобання серед літературних персонажів, але їм складно оцінювати прочитане самостійно.
- Низький рівень сформованості читацької діяльності виявлено у 19% учнів. Анкетовані не проявляють інтерес до читання, не називають прізвища відомих авторів та назви творів, не мають уподобань серед літературних героїв. У дітей відсутня мотивація до читання. Вони потребують додаткової підтримки.

Отримані результати методом тестування узагальнено та представлено в таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Результати тестування учнів 5 класів НУШ
щодо сформованості читацької грамотності (кількість учасників n=53)

Рівні компетентності PISA	Рівень відтворення	Рівень встановлення зв'язків	Рівень міркування
Високий	19/36%	16/30%	13/25%
Середній	23/43%	18/34%	23/43%
Низький	11/21%	19/36%	17/32%

Результати тестування п'ятикласників на засадах дослідження PISA-2018 засвідчили, що читацька грамотність сформована:

- на високому рівні у 36% учнів щодо відтворення змісту прочитаного, у 30% -на рівні встановлення зв'язків, у 25% на рівні міркування за змістом прочитаного;

- на середньому рівні у 43% щодо відтворення змісту, 34% - на рівні встановлення зв'язків, у 43% - на рівні міркування;

- на низькому рівні у 21% щодо відтворення змісту прочитаного, 36% - на рівні встановлення зв'язків, 32% - на рівні міркування.

Результати анкетування й тестування учнів дають підстави припустити, що читацька грамотність учнів 5 класів НУШ сформована недостатньою мірою: більшість учнів може відтворювати зміст прочитаного тексту, але завдання на встановлення зв'язків у них викликають труднощі. Завдання на формулювання власних суджень та міркувань для багатьох виявилися складними. Усе це свідчить про те, що вчитель має зосереджувати роботу з учнями на формуванні життєво необхідних компетентностей, у т.ч. – читацькій грамотності.

3.3. Вправи і завдання – важливий компонент формування читацької грамотності учнів НУШ на засадах міжнародного дослідження PISA – 2018

Проаналізовані наукові джерела, національні звіти, модельні програми і підручники, участь у роботі літньої школи «Європейська якість навчання для кращої якості учнів – 2022» дають підстави виокремити вправи і завдання, які доцільно виконувати з метою формування життєво необхідної компетентності - читацької грамотності.

Нами було враховано, що учні початкової школи сприймають текст на рівні формування техніки читання та елементарного розуміння змісту прочитаного. Починаючи з п'ятого класу, учень може самостійно узагальнювати прочитане, порівнювати, аналізувати, робити умовиводи.

Подібні завдання вчитель може розробити самостійно, що забезпечить ґрунтовну підготовку учнів середніх класів до подібних тестувань. Також можна використовувати елементи вправ та завдань, подібні до дослідження PISA, що є у підручниках для 5 та 6 класів із української та зарубіжної літератури, які розвиватимуть в українських школярів критичне мислення, формуватимуть власну думку щодо певної ситуації, прочитаного тексту.

Зокрема, як слушно зауважує І.Капустін, учитель може добирати завдання на: пошук інформації, безпосередньо не вказаної в тексті; визначення у тексті персонажів, місця дії, ключових подій, головної думки тексту; з'ясування задуму автора та кому адресовано текст; формулювання запитань до тексту, на які в ньому немає прямої відповіді; визначення мети читання; вивчення структури тексту (створення схем, що зображують причинно-наслідкові зв'язки, послідовності); вивчення мови автора; надання відгуку на текст в усній та письмовій формі; оцінка учнями змісту та форми тексту відповідно до їхньої мети читання, зі свого погляду (достовірність, цікавість інформації, думка та ідеї автора, реалізація мети читання), погляду іншого читача (адресата)¹¹⁶.

Подібні завдання нами було розроблено та використовуються на різних видах уроків української та зарубіжної літератури: засвоєння нових знань; художнього сприйняття твору, поглибленої роботи з текстом твору, уроках узагальнення вивченого.

Під час засвоєння знань учень не повинен виконувати роль пасивного слухача, коли вчитель подає новий матеріал. Навпаки, якщо дитина самостійно опрацювала різні джерела інформації, змогла виокремити потрібне та відтворити засвоєне, вона отримує певний досвід та може поділитися отриманою інформацією.

Система завдань і запитань за змістом цікавих пізнавальних текстів різної тематики й проблематики на всіх уроках мотивує учнів, дає змогу збагачуватися потрібними знаннями з різних галузей і сфер життя, формувати світогляд, цінності, кращі людські якості; розвивати мислення і мовлення, навички читання; виробляти й обстоювати власну позицію щодо проблеми та пропонувати шляхи її розв'язання; генерувати ідеї; проєктувати власне життя¹¹⁷.

Пропонуємо орієнтовні завдання для аналізу прочитаного інформаційного чи художнього тексту:

¹¹⁶ Капустін І.В. Актуальні проблеми щодо формування читацької грамотності учнів у сучасному вимірі. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Jerelo_1_2021-65-70.pdf

¹¹⁷ Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf

*прокоментуй заголовок тексту,
запропонуй власний варіант;
сформулюй основну думку твору та головні проблеми, порушені автором;*

*поясни причини певних ситуацій;
узагальни інформацію з цілісного тексту та зроби відповідні висновки;
використовуючи цитати;*

охарактеризуй героя; аргументуй вибір героєм форм поведінки.

У ході дослідження нами було розроблено комплекс вправ із української та зарубіжної літератури для апробації серед учнів 5-6 класів. Прокоментуємо деякі з них.

Вправа 1. Українська література. 5 клас. Тема «Роль книги в житті людини. Література як художнє відтворення життя, побуту, звичаїв, духовно-моральних цінностей людини». Пропонуємо дітям ознайомитися з декількома джерелами інформації:

1) текст із інтернету «Чому важливо читати книги»:

Насправді в наш час люди читають дуже багато – незліченні повідомлення, стрічка новин нон-стоп, улюблені блоги в Інтернеті... Але книги ніщо не замінить. Про користь читання книжок говорити у 21 столітті зайве, але ми згадаємо американську експертку Жордін Кормьєр, яка виділяє чотири безсумнівні переваги читання книг:

- 1. Читання книг стимулює розумову діяльність людини, покращує пам'ять і підвищує творчий потенціал. Книжка може надихнути на створення проєктів, ідей або отримання будь-якого іншого цінного досвіду.*
- 2. Читання допомагає розширити словниковий запас і підвищити інтелектуальний рівень. Відчуваючи себе компетентним у різних питаннях, людина стає більш впевненою у своїх силах і підготовленою до будь-яких життєвих викликів.*
- 3. Читання книг розвиває соціальні навички і здатність до співпереживання. Занурюючись в незнайомі ситуації і знайомлячись з*

різними персонажами на сторінках книг, людина розширює рамки власних поглядів і починає краще розуміти інших людей.

4. Читання – це своєрідна форма релаксації, яка допомагає боротися зі стресом і поганим настроєм. Книга здатна одночасно і активізувати мислення, і розслабити, відволікти від проблем.
<https://vmpdu.edu.vn.ua/biblioteka/chomu-vazhlyvo-chytaty-knygy> ;

2) інфографіка:

Рисунок 3.3. Роль книги в житті людини (напрацювання авторське)

3) перегляд відеоролика за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=vafIzTUq0b0&list=PPSV> .

Завдання:

- Чи вважаєш ти книгу своїм справжнім другом? Чому?
- Переконай однокласників, що читати – важливо.
- Запиши п'ять переваг читання книг, які, на твою думку, найважливіші.

Такі завдання спонукають працювати з різними видами тексту, аналізувати отриману інформацію, виокремлювати головне, презентувати свою роботу, комунікувати у групі.

На етапі актуалізації опорних знань доцільно запропонувати вправи: «Лови помилку», «Вірю чи не вірю», «Віночок асоціацій», «Я – редактор» та інші.

Подібні завдання зосереджують увагу учня на тексті та його відповідності оригінальному викладу, «навчають» редагувати будь-який текст.

Під час перевірки домашнього завдання учитель може використовувати випереджувальні диференційовані завдання, коли учні самостійно працюють з різними джерелами інформації, виокремлюють потрібний матеріал, систематизують його і презентують класу. Це може бути також групова робота.

Вправа 2. Зарубіжна література. 6 клас. Тема уроку: «Хайку. Початкові відомості про специфіку розуміння краси в японській культурі».

Діти завчасно отримали завдання підготувати короткі повідомлення про Японію, її звичаї і традиції. Інформацію оформити у вигляді презентації, яку продемонструвати на уроці.

Вправа 3. Зарубіжна література. 5 клас. Тема уроку: «Роальд Дал (1916 –1990). «Чарлі і шоколадна фабрика». Казкові пригоди персонажів на шоколадній фабриці містера Вонки».

Завдання, яке діти отримують заздалегідь: дізнайтеся рецепти приготування шоколаду в домашніх умовах; запропонуйте один із найдоступніших, на вашу думку, однокласникам, аргументувавши свій вибір. Складіть необхідний перелік інгредієнтів.

Подібна вправа має практичне значення, формує життєві компетентності учня.

Вправа 4. Зарубіжна література. 5 клас. Тема уроку: «Образ Аліси, світ її уяви та захопливі пригоди. Персонажі, які оточують героїню». На етапі актуалізації опорних знань пропонуємо учням виправити, пригадавши прочитаний текст казки, змістові помилки у тексті за казкою Л. Керролла «Аліса в Країні Див»:

Дівчинка Аліса занудьгувала, сидючи на березі моря без діла. Побачивши Чеширського Кота, вона стрибнула за ним у кролячу нору. Коли вона приземлилася, то помітила великий чотириногий стіл, на якому лежав срібний ключ. Аліса спробувала відкрити ним скриньку, але він виявився замалим. Потім Аліса зустріла Рожеву Гусінь, яка сиділа на дереві.

Така вправа формує навичку помічати невідповідності в тексті, розвиває увагу, концентрацію на необхідному матеріалі, ключових словах.

На уроці узагальнення вивченого доцільно запропонувати таку вправу:

Вправа 5. Зарубіжна література. 5 клас. Тема уроку: «Образи дітей і дорослих у повісті-казці «Чарлі і шоколадна фабрика». Завдання: складіть інструкцію-пораду для батьків «Як виховувати дитину?».

Це завдання пропонуємо після прочитання та аналізу повісті Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика». Учні висловлюють свій погляд на проблеми, порушені в художньому творі.

Нами спроектовано завдання, які містять виховну, пізнавальну, пошуково-емоційну складову. Наприклад, при вивченні розділу «Літературні казки світу» (Г. К. Андерсен «Снігова королева», Оскар Вайлд «Хлопчик-зірка», Роальд Дал «Чарлі і шоколадна фабрика») доцільні такі завдання:

визначте жанр твору та зазначте його особливості на прикладі даного твору;

сформулюйте, як тема твору переплітається з ідейним задумом автора; з'ясуйте думки головних героїв, які співвідносяться з ідеєю твору;

охарактеризуйте мову головних героїв та зверніть увагу, як це впливає на реалізацію головної думки твору;

порівняйте погляди опонентів, займіть позицію одного з них, аргументуйте цитатами з тексту; виокреміть із загального контексту незрозумілі поняття та з'ясуйте, що вони означають;

прокоментуйте фінальну частину твору, запропонуйте власний варіант розвитку події.

Такі запитання і завдання передбачають можливість зіставлення учнем інформації, отриманої з прочитаного тексту, із власним баченням життєвої ситуації. На прикладі вчинків казкових героїв діти формують власну життєву позицію.

Під час вивчення літературних творів, головними героями яких є тварини, на уроках української та зарубіжної літератури у 5 і 6 класах практикуємо тексти науково-популярного стилю (енциклопедії, інтернет-статті), в яких розповідається про тварин з наукового погляду: характеристика виду, поведінка, особливості, територія проживання тощо.

На наступному уроці пропонуємо дітям порівняти описи тварин у текстах, різних за стилем: художньому та науковому.

Доцільно використовувати такі завдання:

визначте стиль тексту та обґрунтуйте свою думку;

визначте композиційні частини тексту; який із запропонованих описів тобі імпонує більше?;

які проблеми порушує автор, чи достатньо аргументів наводить автор?

випишіть ключові слова із тексту, поясніть їх значення;

сформулюйте декілька питань, які можна поставити за змістом тексту;

з якою позицією автора ви погоджуєтесь, а яку заперечуєте?;

знайдіть контраргументи в інших джерелах літератури; чим була корисною для вас дана інформація?

Окреслимо елементи проблемно-пошукової роботи з.

Вправа 6. Українська література. 5 клас. Тема уроку: «Іван Франко «Фарбований Лис». Роль діалогів у розкритті характеру головного героя. Морально-етична проблематика твору».

Перш ніж охарактеризувати Лиса Микиту – літературного персонажа, пропонуємо учням ознайомитися з описом лиса як тварини:

Якщо вивчити опис лисиці, можна відзначити, наскільки це цікавий і хитрий звір, який скрізь пристосовується. Тварину можна побачити на всіх континентах, вона буде лише відрізнятися за забарвленням і розмірами. Так, тільки в Європі існує 15 різновидів. Вони мешкають в усіх географічних зонах і витримують практично будь-які кліматичні умови.

Лисиця – це хижак, який належить до класу ссавців, сімейства псових. Вважається одним із найкрасивіших тварин. Руді лисиці відрізняються від інших підвидів більшим розміром. Довжина тіла - 60-90 см, маса - 6-10 кг. Хвіст досягає 40-60 см в довжину, пухнастий, на кінчику біла шерсть. Але не тільки руде хутро має тварина. Він буває і білого кольору, і чорного, і навіть сріблястого.

Звір досить гнучкий. Має акуратну, маленьку, гостру мордочку з довгим носом. Вуха великі і завжди насторожені. Володіє мисливськими здібностями. У цьому йому допомагають міцні, м'язисті лапи, які здаються трохи короткими на тлі тулуба. Завдяки великому хвосту і сильним лапам лисиця може жваво стрибати в гонитві за своєю здобиччю.

Основна здобич – дрібні звірята (зайці, миші) або плазуни — це те, чим харчується лисиця в лісі. Лисиці – відмінні рибалки, можуть побалувати себе раками, а іноді навіть дощовими хробаками. А також звір вживає в їжу різні ягоди, фрукти та іншу рослинну їжу. Влітку дитинчата лисиць люблять поглинати комах, шкідників сільськогосподарських рослин. Взимку тварини харчуються в основному гризунами, писк яких можуть почути за 100 метрів. Крім того, лисиці полюють на птахів. Роблять це вони в парі: поки одна відволікає пернатих, катаючись по землі, інша ловить їх. Не просто так звір уособлює хитрість і спритність у казках усіх народів. (Матеріал із інтернету <https://naukozavr.info/biologiya/lysytsya/>)

Завдання: знайдіть опис Лиса Микити в тексті казки та порівняйте з попереднім описом, з'ясуйте подібні й відмінні риси. Пригадайте, у яких літературних творах ви зустрічали цей персонаж.

Важливим етапом кожного уроку літератури є безпосередня робота з текстом (художнім, публіцистичним, науково-популярним). Він може бути як одиничним, тобто належати одному або кільком авторам та написаний чи опублікований в один час; так і множинним, бо складається з частин, що належать декільком авторам, мають різні теми, опубліковані неодноразово.

Діти навчаються розрізняти типи, стилі текстів, структуру, тематику та проблематику.

Наприклад, під час вивчення теми «Слухаємо голоси природи» та засвоєння з учнями літературознавчого терміну «пейзаж» як словесного опису природи наводимо приклади із прозових творів, ліричних, навчальної літератури з подібним описом і пропонуємо п'ятикласникам з'ясувати, який із уривків зрозуміліший, емоційніший, естетично привабливіший.

Вправа 7. Українська література. 6 клас. Тема уроку: «Валерій Шевчук «Чотири сестри». Значення мотиву сну та змалювання родинних взаємин між сестрами у творі».

Пропонуємо учням дослідити лексичне наповнення казки-притчі. Читаючи текст, п'ятикласники мають заповнити таблицю 3.4. «Лексика казки “Чотири сестри»:

Таблиця 3.4

Лексика казки “Чотири сестри”

	Прикметники	Власні назви	Дієслова	Висновок-характеристика пори року
ЗИМА	білий, чорний, крижаний, розвихрений...	сестра Зима, Білокоса, Чорний Птах, Холодні Вітри...	закрутил ися, заметалися, вертілися, тріщали, ціпеніло...	холодна, підступна, сніжна, вітряна...
ВЕСНА				
ЛІТО				
ОСІНЬ				

Подібну роботу можна виконувати у групах, розподіливши завдання. Вправа зосереджує увагу на ключових словах, що характеризують певну пору року, та формує словниковий запас учня, вчить робити висновки.

Вправа 8. Зарубіжна література. 5 клас. Тема уроку: «Поетизація природи, утвердження зв'язку природи й людини; утілення любові та дбайливого ставлення до довкілля».

Пропонуємо п'ятикласникам ознайомитися з такими текстами:

1. Вірш Генріха Гейне¹¹⁸

Задзвени із глибини тихої печалі,

Мила пісенька весни,-

¹¹⁸ Ніколенко О. Зарубіжна література. Підручник для 5 класу. 2022. URL:<https://academia-pc.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/nikolenko-zarubizhna-literatura-5-klas-vcz-akademiya.pdf>

*Линь все далі й далі!
Линь, дзвени, знайди той дім,
В квітах сад зелений,
І троянду перед ним
Привітай від мене.*

Переклад Леоніда Первомайського

2. Уривок з оповідання В. Сухомлинського «Усе в лісі співає»

«Весною ми пішли до лісу. Зійшло сонце, подихнув легенький вітерець, і всі дерева в лісі заспівали. Кожне співало свою пісню. Береза співала ніжну пісню. Слухаючи цю пісню, хотілось підійти до білокорої красуні й обняти її. Дуб співав мужню пісню. Коли ми слухали пісню дуба, нам хотілось бути сильними, відважними...»

3. Уривок тексту з Вікіпедії:

З початком березня Земля внаслідок руху навколо Сонця і нахилу осі до площини екліптики, нахилиється до Сонця своєю північною півкулею, тому тривалість світлового дня тут швидко збільшується. Земна поверхня починає краще нагріватися (сонячна енергія), що сприяє розвитку рослин після зими.

Сніг починає танути, течуть струмки, морози значно слабшають і згодом проявляються лише як заморозки. У безсніжному кліматі і за рідкісних морозів, температура повітря і землі підвищується ще швидше. Вже ранньою весною починають квітнути багато рослин-ефемерів, іноді починаючи з того часу, коли ще лежить сніг

[\[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0\]](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B0).

Виконайте завдання:

- порівняйте стиль текстів;
- визначте їх тему та мету;
- який із текстів вам імponує більше? чому?;
- чи достатньо інформації для розуміння теми в усіх текстах? порівняйте;
- яка лексика переважає в кожному із запропонованих текстів?
- який із текстів більш точно і зрозуміло розкриває тему?

Вправа 9. Українська література. 5 клас. Тема уроку: «Тарас Шевченко. Уривок «Учітесь, читайте...» як ліричне звертання до нащадків. Думки автора про роль патріотичної освіти в духовному становленні особистості й нації». Пропонуємо творче домашнє завдання: сфотографуватися біля пам'ятника Тарасу Шевченку та дібрати підпис до світлини – цитату з поезій кобзаря. Крім того, учень має прокоментувати обрані рядки.

Вправа 10. Українська література. 5 клас. Тема уроку: «Олена Пчілка. «З ґринджолятами». Розповідь про письменницю, сімейні традиції родини Косачів. Зображення дитячих зимових розваг у вірші «З ґринджолятами». Оспівування краси зимової природи. Відображення в ліричному творі настроїв та почуттів».

Завдання: поміркуйте, чому Ольга Петрівна Драгоманова (Косач) обрала собі псевдонім Пчілка.

Вправа 11. Зарубіжна література. 6 клас. Тестові завдання на сприйняття змісту давньогрецького міфу «Прометей»:

Завдання 1. Хто привів титана Прометея в країну скіфів, щоб прикувати до скелі?

А. Гермес.

Б. Сила і Влада.

В. Гефест.

Г. Геракл.

Завдання 2. Поміркуйте, чому Гефесту так важко виконати наказ Зевса?

Завдання 3. Чи вартує така жертва Прометея? Можливо краще було скоритися Зевсові?

Завдання 4. Завдяки кому припинилося страждання титана?

А. Зевсу.

Б. Прометею.

В. Фетіді.

Г. Гераклу.

Завдання 5. Яким персонажем міфу ви захоплюєтеся, кому співчуваєте, а кого засуджуєте? Аргументуйте свій вибір.

Тест створено за зразком завдань PISA. Він містить два питання на вибір однієї правильної відповіді – 1 і 4 завдання, питання на розуміння змісту викладеного – 2 завдання, власне бачення ситуації – 3 і 5 завдання.

Ключ до тесту: 1. Б. 2. Бо він є другом Прометея, але боїться батька. Страх перемагає любов. Він слабкодухий. 3. Вартує. 4. Г. 5. Прометеєм, Гефесту, Зевса.

Завдання 12. Зарубіжна література. 6 клас. Тема уроку: «Жуль Верн «П'ятнадцятирічний капітан» Сюжет і система образів роману».

Під час ознайомлення із творчістю Жуля Верна учні отримують додаткове завдання для допитливих:

Вам відомо, що Жуль Верн цікавився науковими відкриттями, зміг передбачити розвиток багатьох наук, його вважають співавтором великої кількості винаходів. Зі 108 наукових ідей 64 вже стали реальністю. Дізнайтеся, які саме.

Завдання 13. Українська література. 5 клас. Тема уроку: «Борис Грінченко «Украла». Динамічність оповіді. Психологія вчинку Олександри. Ідея розуміння людської душі, співчуття, прощення».

П'ятикласникам пропонуємо уявити ситуацію: до них прийшла нова учениця/новий учень і з часом вони помітили, що в деяких дітей зникають сніданки.

Прокоментуйте ваші дії, якщо:

а) вам стало відомо, що це саме ця дівчинка/цей хлопчик бере їх, бо перебуває наразі в скрутних життєвих обставинах;

б) ви прослідкували і побачили, що вона/він годує сніданками безпритульних тварин по дорозі зі школи;

в) ви зрозуміли, що крадіжку вчиняє зовсім інший учень/учениця, щоб скомпроментувати новоприбулу дитину.

Такі ситуативні завдання допомагають учням уявити себе на місці головної героїні, відчуті її емоції та переживання, перейнятися проблемами інших, сформувати співчуття до людей, які потрапили у скрутне становище.

Завдання, як показує досвід, навчають п'ятикласників правильним моделям поведінки, виховують почуття емпатії, що наразі є надто важливим.

Завдання 14. Українська література. 6 клас. Тема уроку: «Іван Франко. «Розвивайся ти, високий дубе...» Розповідь про поетичну творчість І. Франка, її джерела.

Учні отримують завдання опрацювати прочитану заздалегідь статтю підручника про особистість поета та виписати цитати, які є аргументами, що засвідчують тезу: Іван Франко – один із найбільших інтелектуалів планети свого часу.

Шестикласники вчаться працювати з текстом: аналізувати, знаходити ключові слова, формулювати головну думку, добирати аргументи, доводити тезу.

Завдання 15. Зарубіжна література. 6 клас. Тема уроку: Чарльз Дікенс «Різдвяна пісня у прозі». Подорож Скруджа у часі і просторі.

Пропонуємо тестові завдання:

1. Який із духів завітав до Скруджа першим?

- А) дух Минулого Різдва; Б) дух Теперішнього Різдва;
В) дух Майбутнього Різдва; Г) привид Марлея.

2. Подорож Скруджа у просторі і часі відбувається напередодні якого свята?

- А) дня народження героя; Б) Нового року;
В) Різдва; Г) Великодня.

3. Яка атмосфера панувала в родині Кретчитів?

- А) жорстокості і ненависті;
Б) любові і взаєморозуміння;
В) байдужості і заздрощів;
Г) підлості і знуцання.

4. Що свідчило про зміни в душі Скруджа?

- А) сльози; Б) страх;
В) відчай; Г) про зміни не йшлося.

5. Яка із Різдвяних подорожей є кульмінаційною?

- А) у минуле; Б) у теперішнє;
В) у майбутнє; В) ніяка.

Відповідаючи на питання тесту, учні демонструють розуміння прочитаної повісті, головної думки автора, ключових моментів твору.

Подібні вправи заздалегідь передбачають творчу складову, що викликає в більшості учнів зацікавленість, формує уяву, потребує власної ініціативи і покликані формувати читацьку грамотність учнів НУШ, що відповідає меті дослідження PISA-2018.

Як приклад використання зазначених вправ наводимо конспекти уроків зарубіжної літератури у 5-му класі НУШ (Додатки Ж, З).

Як відомо, 5-6 класи - це період адаптаційного навчання, коли учні набувають ключових компетентностей та наскрізних умінь, важливими складниками яких є спрямованість не тільки на засвоєння учнями різноманітних знань і вмінь, а й на підготовку до життя, навчання розв'язувати проблеми, що виникають на їхньому шляху, оволодіння такими якостями, які сприятимуть учням/ученицям успішно здійснювати свою діяльність у різних ситуаціях.¹¹⁹

Зокрема, очікувані результати навчання на уроці "Японська народна казка "Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик" відповідають обов'язковим, як зазначено в Державному стандарті базової середньої освіти. Учень/учениця: розрізняє відому і нову, головну і другорядну інформацію, факти і судження в інформаційних та фольклорних текстах; робить висновки на основі аналізу інформаційних та фольклорних текстів; використовує у власному мовленні слова в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми для досягнення мети спілкування; робить висновки на основі аналізу інформаційних текстів; аналізує емоційний стан казкових персонажів, їхні вчинки для моделювання власної поведінки та формування базових морально-етичних норм, виявляючи толерантність; висловлює власні почуття, враження та ставлення щодо зображених у казках людей, подій, ситуацій.

Під час запропонованих уроків задіюємо такі види діяльності:

¹¹⁹ Дорожня карта учителя / учительки мовно-літературної галузі: інструментарії оцінювання (для 5–7 (НУШ) та 8–11 класів закладів загальної середньої освіти). Тетяна Гнаткович, Олена Котусенко, Оксана Опачко. Схвалено для використання в освітньому процесі Науково-методичною радою Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (Протокол № 5 від 16 вересня 2024 року). URL: <https://drive.google.com/file/d/1gbveq8IEg40kGpNKwadc26cUP3z9FdPw/view>

- ✓ відповіді на запитання за змістом прочитаного/почутого (вправи “Так чи ні”, “Вірю, не вірю”);
- ✓ визначення ключових слів у тексті (“Робота з текстом”);
- ✓ аналіз будови тексту (вправи “Ланцюжок подій”, “Віднови текст”);
- ✓ відповіді на запитання за змістом прочитаного/почутого (вправи “Міркуємо”, “Евристична бесіда”);
- ✓ зміна форми подання інформації (вправи “Інтерв’ю з літературним героєм”, “Рольова гра “Зустріч з літературним героєм”);
- ✓ створення таблиць, схем, ментальних карт (вправи “Асоціативне гроно”, “заповни таблицю”);
- ✓ створення тексту, повідомлення, есе тощо (вправа “Склади поради для батьків”.

3.4. Сучасні методи у процесі навчання зарубіжної літератури та формування читацької грамотності учнів НУШ

Сучасні методи навчання зарубіжної літератури в умовах Нової української школи (НУШ) спрямовані на розвиток читацької грамотності учнів, критичного мислення, творчих здібностей і навичок комунікації. Основні принципи для ефективного навчання НУШ зосереджені на особистісно-орієнтованому підході, інтеграції знань та діяльності учнів, а також використанні інноваційних технологій.

Як зацікавити учнів своїм предметом чи новою темою? Як проводити урок, щоб не лише привернути увагу, а ще й мотивувати їх до подальшого поглиблення знань? Сучасні діти губляться серед оточуючого їх інформаційного галасу. Якщо почуті факти одразу не зачепили, вони автоматично потрапляють до категорії нецікавих.

Ми проаналізували Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022¹²⁰. Дані, наведені в цьому звіті, стосуються лише результатів 17 областей України, у тому числі і Сумської.

Як показує аналіз звіту, є зростання розриву в галузі читання: у 2018 р. він становив 21 бал, натомість у 2022 р. сягнув 48 балів(що є еквівалентом більш ніж двох років навчання).

Значно більша, порівняно з циклом PISA-2018, кількість скопійованих відповідей, що мають надлишкову інформацію, переказування тексту, учасники часто не розуміли суті завдань, або не уважно читали завдання.

Завдання циклу PISA-2022 стосувалися множинних текстів, які моделювали цифрове середовище: учасники плутались у вкладках і використовували текст з неналежної вкладки для відповіді, . Також поширеною проблемою було те, що учасники фокусувалися лише на одному тексті, не враховуючи інші, надавали узагальнені відповіді, сплутують факти і судження, мають складнощі з використанням фонових знань і власного досвіду для відповіді на запитання щодо тексту. Отже, маємо працювати над оновленням методів та прийомів зацікавлення учнів.

З кожним роком з'являється все більше нових нетрадиційних методів та прийомів зацікавлення учнів предметом літератури. Це і «Хмари тегів», «Ментальні карти», «Інсоляре», «Скрапбукінг», «Кросенс», «Сторітелінг», «Гейміфікація» та інші. Зупинимося більш детально на деяких із них.

Сторітелінг (storytelling) – це мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення через спеціальну методику. На уроках зарубіжної літератури він є ефективним методом навчання, який допомагає залучити учнів, розвинути їхню читацьку грамотність та критичне мислення. Це техніка передачі знань через розповідання історій, що має на меті зробити навчальний процес більш захопливим, інтерактивним та змістовним.

¹²⁰ Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. Г.Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В.Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.

Власні вигадані учнями історії викликають емоційний відгук і сприяють глибшому зануренню в літературні твори. Учням легше запам'ятовувати інформацію через захопливі сюжети. Діти вчаться також виразно і структуровано висловлювати свої думки, будувати логічні ланцюжки, аргументувати.

Упродовж дослідно-експериментальної роботи на уроках зарубіжної літератури пропонували такі способи щодо використання сторітелінгу:

- ✓ учні можуть переказати зміст літературного твору своїми словами, надаючи йому власного колориту, що їм допомагає краще зрозуміти текст і взаємодіяти з ним;

- ✓ учні можуть вигадувати додаткові історії про другорядних персонажів або уявляти, що відбувається з героями після завершення твору, що розвиває творче мислення і дозволяє глибше проаналізувати характер персонажів;

- ✓ учні можуть запропонувати альтернативний розвиток подій у літературному творі, що допомагає їм краще зрозуміти сюжетну структуру та мотиви автора.

Сторітелінг може бути пасивним і активним. У першому випадку за створення історії та її розповідь відповідає вчитель, у другому – йому допомагають учні. Вибір варіанта залежить від теми заняття, а також від особистих побажань педагога.

Так, пасивний сторітелінг оптимально підходить для початку вивчення нової теми. У формі розповіді можна запропонувати нові правила, теорії, закони тощо.

Активний сторітелінг – чудовий варіант для закріплення знань. Учні створюватимуть історії самостійно, завдання вчителя – підтримати їх, скорегувати їхню думку, виправити помилки.¹²¹

Як приклад, можна запропонувати учням створити розповідь про літературного героя від першої особи. Таке завдання продемонструє знання

¹²¹ Марія Шморгун. STORITELLING (сторітеллінг) як ефективний метод формування комунікативної компетентності молодших школярів. Борщів.2021.Схвалено науково-методичною радою відділу освіти Борщівської міської ради протокол №2 від 28.01.2021URL:<http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/5736/1/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>

учнями тексту, формуватиме словниковий запас, удосконалюватиме навички творчого переказу літературного твору, формуватиме навички публічного виступу.

Подібне завдання ми використовували на уроці для 5-го класу “ Цікаві пригоди Чарлі та його друзів на казковій фабриці містера Віллі Вонки. (Образи дітей, які стали володарями «золотих» квитків)” (Додаток Ж. “Інтерв’ю з літературним героєм”, “Рольва гра”).

Серед сучасних прийомів перевірки отриманих знань виокремлюємо «кросенс». Це інноваційна технологія візуального мислення та навчання, яка поєднує елементи гри, асоціативного мислення та креативного аналізу. Основна мета кросенсу — допомогти учням глибше зрозуміти певний матеріал через встановлення логічних зв'язків між різними зображеннями або символами.

Дев'ять зображень розташовані таким чином, що кожний малюнок має зв'язок із попереднім та наступним, а центральний об'єднує за смыслом відразу декілька. Завдання учнів — розшифрувати кожен зв'язок між зображеннями, пояснити, як вони пов'язані, і тим самим створити зв'язну історію або концепцію.

Важливо, що цей інструмент дозволяє використовувати не лише очевидні зв'язки, а й більш абстрактні або асоціативні. Це стимулює нестандартне мислення та креативність. Учитель може створити кросенс, який стосується певного літературного твору.

Наприклад, для аналізу роману або вірша можна використати ключові символи твору, зображення персонажів або важливих подій. Учні мають встановити зв'язки між зображеннями, обговорюючи сюжет або ідеї автора.

Кросенси допомагають тренувати здатність аналізувати інформацію, знаходити приховані смисли і робити висновки. Це сприяє розвитку критичного та системного мислення.

Серед ефективних засобів, які допомагають зацікавити учнів читанням художньої літератури, розвивати й активізувати образне мислення, є дидактичний прийом «Скрапбукінг». Це своєрідний «альбом для наклеювання вирізок або альбом для вирізок з друкованих видань, зображень, фотографій» –

вид ручної творчості, в основу якого покладено декоративне оформлення фотоальбомів. Крім фотографій, у таких альбомах наявні пам'ятні для людини речі. Наприклад, газетні статті, листівки, квитки, малюнки, записи. Основна ідея скрапбукінгу – зберегти фотографії та інші речі про якісь події на тривалий термін для майбутніх поколінь.

Скрапбукінг приваблює. Навіть найскупіша на емоції людина не залишиться байдужою, отримавши в подарунок альбом або листівку, створену в техніці скрапбукінгу.

Розглянемо на прикладі, як використовувати скрапбукінг на уроках зарубіжної літератури. Спочатку можна використати скрап-листівки, скрап-альбоми у вигляді наочності, пізніше звернутися до символічного змісту робіт.

Робота із символами дозволить поглибити уявлення учнів про героїв твору, розкрити окремі сюжетні лінії і ставлення учителя до твору. Розгадати символи, побачити авторський задум – усе це мотивує учнів.

Скрап-роботи допомагають при проведенні уроків різних типів, а також на різних етапах уроку. Можна не тільки демонструвати учням уже готові скрапбуки, а й спробувати створити їх разом. Скрапбук може охоплює відомості про автора, характеристику літературного героя, нарис про літературну епоху, стиль чи жанр, відгук на прочитану книгу та інше.

Наприклад, у п'ятому класі на заключному уроці з вивчення казок Андерсена учні, розділившись на групи, створюють скрап-альбом. Кожна група працює над окремою скрап-сторінкою: перша виготовлятиме сторінку про особистість Андерсена, друга – про його твори, третя – про героїв казкаря, четверта – створюватиме постер про казку «Соловей». А потім ці сторінки об'єднуються в скрап-альбом, присвячений данському казкарю.

Виготовлення скрап-листівки чи скрап-альбому може стати і домашнім завданням. Це розкриє творчий потенціал учня, дозволить йому продемонструвати самостійність, самому знайти рішення нестандартного питання, завдання.

Заключним і важливим етапом є презентація своєї роботи, який також формує розвиток мовлення учнів, послідовність викладу думок, вміння презентувати свої досягнення, що дуже важливо в наш час.

Цікавою є техніка майндмепінгу, яка дозволяє ефективно відновлювати інформацію, генерувати і фіксувати нові ідеї, робити висновки та встановлювати зв'язки між ними. Результатом цього виду діяльності може бути створена учнями з допомогою вчителя ментальна карта.

Розпочинаємо працювати з інтелект-картками ще з 5-го класу, коли створюємо асоціативні кола чи ланцюжки. Наприклад, на уроці в 5-му класі “Японська народна казка “Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик”.

Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образі Іссумбосі” діти пригадують відомості про країну, казку якої аналізують, та відображають їх за допомогою асоціативної схеми. (Додаток Є. “Створити асоціативне гроно “Японія”). Такий інструмент навчає учнів систематизувати отриману інформацію, логічно будувати висловлювання, робити висновки, творчо мислити.

Означені дидактичні прийоми допомагають зацікавити учнів читанням художньої літератури, підвищують пізнавальний інтерес, читацьку активність, розвивають і активізують образне мислення, сприяють творчому співробітництву між учнями і вчителем. Тільки від учителя та його вмінь залежить успіх уроку, бажання учнів працювати на уроці, результативність отриманих знань та вмінь. Творчий педагог згуртовує навколо себе дітей.

Крім того, на багатьох уроках літератури використовуємо мотивуючі картинки-меми із соціальних мереж на читацьку тематику. Особливо намагаємось продемонструвати їх на перших уроках навчального року, коли розглядаємо тему важливості читання в житті людини. Візуалізація завжди спрацьовує краще. Пропоную і дітям знайти подібні зображення або ж створити самостійно.

Ніщо так не мотивує учня, як власний приклад учителя. Періодично ділимося з учнями враженнями від прочитаних книг, коротко переказуючи один-два цікавих епізоди. Добираємо із твору влучні цитати, які зацікавлять дитину.

Ще порада - наявність сучасних дитячих книг, про які не просто можна почути, а й побачити, потримати, прочитати паперову книгу. У кабінеті постійно

діє виставка новинок сучасної підліткової української та зарубіжної літератури. Є учні, які періодично цікавляться і читають такі книги.

Зокрема, пропонуємо додаткові бали для тих, хто читає програмовий твір повністю, а не скорочено (за підручником). А також окремо бали за самостійно прочитану і презентовану в класі книгу. Загальна ідея - створити позитивний досвід від читання та показати учням, що це цікаво та корисно для їхнього особистісного розвитку.

Як приклад використання різноманітних методів і прийомів на уроках літератури в додатках надаємо конспекти уроків (Додатки Є, Ж) та розробку підсумкового річного оцінювання отриманих груп результатів у 6-му класі НУШ (Додаток З).

Висновки до розділу 3

Участь у Літній онлайн-школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022», створення проєкту «Збірник тестових вправ для формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA – 2018 (частина 2)» спонукала більш ретельно вивчити теоретичну базу проблеми, провести діагностувальний експеримент з досліджуваної теми, розробити подібні вправи і завдання для уроків української та зарубіжної літератури, які апробовано на базі Роменської ЗОШ I- III ступенів № 5.

Участь у літній школі та розробка проєктів стимулювала включити розділ «Формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA» до фахово-методичної підготовки майбутніх учителів, яку розглядаємо як компетентнісно орієнтований освітній процес, що, за В.Химинцем, зміщує «акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування особистісних цінностей і ставлень учнів, їх здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях»¹²².

У межах розділу й оновлених тем було проведено дослідну роботу в Роменській загальноосвітній школі I-III ступенів № 5 Роменської міської ради

¹²² Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL : : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

Сумської області. Мета дослідної роботи: проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення уроків зарубіжної літератури у 2023/2024 н.р., розробити вправи, спрямовані на формування читацької грамотності учнів на уроках зарубіжної літератури з урахуванням дослідження PISA. З метою з'ясувати рівень сформованості читацької грамотності нами було проведено анкетування і тестування учнів 5-6 класів. Зокрема, важливо було виявити мотивацію учнів до читацької діяльності.

Результати узагальнено та проаналізовано. Високий рівень сформованості читацької діяльності засвідчили орієнтовно 32% учнів. Вони відвідують бібліотеки, читають художню літературу, висловлюють власні думки щодо прочитаного тексту, аргументують відповіді.

Низький рівень сформованості читацької діяльності виявлено у 19% учнів. Анкетовані не проявляють інтерес до читання, не називають прізвища відомих авторів та назви творів, не мають уподобань серед літературних героїв. У дітей відсутня мотивація до читання. Вони потребують додаткової підтримки.

Розроблені вправи і завдання спрямовані на формування у школярів читацької грамотності, яка передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні; критично оцінювати отриману інформацію, висувати власні гіпотези на основі прочитаного, застосовувати її в реальних життєвих ситуаціях.

Більш детальний аналіз виконаних учнями вправ і завдань буде проведено в наступних публікаціях.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз, дослідна робота дала підстави прийти до таких висновків.

Результати моніторингового дослідження якості освіти учнів 6, 8 класів з української мови в умовах воєнного часу (заскладними виявились завдання на міркування, застосування знань у конкретній життєвій ситуації, на читання й розуміння тексту) зумовлюють створення сучасного освітнього середовища у закладах вищої педагогічної освіти для підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ.

З цією метою оновлено освітні програми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, що зорієнтовані на сучасні наукові досягнення в галузі філології, педагогіки, методики викладання мови і літератури.

Здійснено теоретичне та практичне дослідження проблеми формування читацької грамотності учнів. У ході дослідження на основі аналізу нормативних і наукових джерел, з урахуванням модельних навчальних програм із української та зарубіжної літератури у 5-6 класах з'ясовано змістове наповнення поняття читацька грамотність: це група умінь, що ґрунтуються на вияві, сприйнятті, осмисленні, усвідомленні, адекватному розумінні смислової інформації, її аналізу; здатність читати і писати; викладати свої думки відповідно до мовних норм; трансформувати інформацію; вміння виявляти інформацію, надану в тексті в неявному вигляді, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами з тексту та неявними доказами, висловлювати припущення щодо нового розуміння тексту після його аналізу і добору контраргументів. Читацька грамотність учня - це важливий процес творчого сприйняття літературного твору, образна уява прочитаного, яка стимулює розвиток мислення і мовлення. Наголошуємо, що наразі читання з розумінням є основним пріоритетом освітнього процесу, вагомим чинником у формуванні важливих життєвих компетентностей.

Окреслено, що міжнародне дослідження PISA-2018 та результати оцінювання зовнішнього незалежного оцінювання за останні п'ять років свідчать про недоліки в освітньому процесі та зумовили актуалізацію

необхідних методів та інструментів для поліпшення ситуації. Це спонукає вчителів мовно-літературної галузі розробити комплекси вправ на формування читацької грамотності школярів.

З'ясовано, що модельні програми з української та зарубіжної літератури у 5-6 класах та підручники, розроблені на основі цих модельних програм, містять необхідну джерельну інформацію, щоб забезпечити успішний перехід учасників освітнього процесу НУШ від початкової освіти до базової середньої на новий і більш складний рівень осмислення творів, поступове набуття учнями предметних знань і розвиток читацької та ключових компетентностей.

Концепція програм, як показує аналіз, спирається на особистісний підхід, а також принципи: естетичний, поєднання класичної та сучасної літератури, репрезентативний, інтердисциплінарний. Відзначимо, що структура програм логічно пов'язана зі змістом і компонентами літературної освіти початкової школи, покрокове набуття учнями предметних знань і розвиток ключових компетентностей у межах вікової групи п'ятикласників і шестикласників.

Нами були враховані основні критерії аналізу підручників, що дали підстави вважати: підручники відповідають Державному стандарту базової середньої освіти (2020) та укладені за певною модельною програмою; тематика змістових блоків забезпечує реалізацію належного рівня сформованості вміння читати, сприймати прочитане, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати інформацію і використовувати в комунікативних цілях.

Змістом підручника передбачено засвоєння та використання певних літературознавчих понять під час аналізу художнього тексту; автори подбали, щоб матеріал був цікавим, пізнавальним; відповідно до вимог НУШ, підручники містять інтерактивні завдання, медіавправи, фотозагадки, роботу з додатковими джерелами інформації та інше. Важливими є завдання на формування життєвого досвіду дитини. Значну роль у формуванні критичного мислення читача відіграють завдання, що спонукають до дослідницької діяльності, роботи над проектом, групові завдання.

Виявлено, що модельні навчальні програми предметів мовно-літературної галузі, навчальні підручники з української літератури, зарубіжної літератури для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти забезпечують

безперервний навчальний процес з урахуванням технологій компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного навчання.

Зазначено про необхідність розроблення та залучення вчителем власних вправ і завдань та їх активного використання на уроках мовно-літературної галузі. Аналіз наукових праць показав необхідність врахування положення компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, використання методів проблемного навчання, практико-орієнтованих завдань, командної роботи, що сприяє розвитку критичного мислення, навиків аналізу та оцінки отриманої інформації. Актуальним є діяльнісне навчання, у процесі якого учні навчаються вирішувати нестандартні завдання, самостійно приймати рішення.

Організовано та проведено анкетування і тестування на предмет виявлення рівня сформованості читацької компетентності в учнів 5-6 класів НУШ. З'ясовано, що третина від загальної кількості учасників володіє зазначеними компетентностями на високому рівні. Понад 40% учнів виявили середній рівень сформованості читацької грамотності. У п'ятій частині від загальної кількості учнів узагалі відсутня мотивація до читання художніх текстів і відповідно вони мали труднощі під час тестового опитування.

Проведене дослідження дало підстави розробити вправи і завдання спрямовані на формування у школярів читацької компетентності, яка передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні; критично оцінювати отриману інформацію, висувати власні гіпотези на основі прочитаного, застосовувати її в реальних життєвих ситуаціях. Подібні завдання використовуються на уроках української та зарубіжної літератури Роменської ЗОШ I- III ступенів № 5з метою формування у школярів читацької грамотності.

Подібні завдання дають змогу з'ясувати рівень читацької грамотності учнівства, а саме: розуміти текст; шукати, знаходити, здобувати, потрібну інформацію чи повідомлення; аналізувати прочитане; формувати загальне розуміння; інтегрувати смисли; інтерпретувати інформацію; осмислювати й оцінювати повідомлення; розмежовувати фактичну інформацію та її

інтерпретацію, основні й другорядні ідеї; визначати авторську позицію; робити умовиводи (від простих до складніших); оцінювати зміст і форму текстів.

Залежно від мети читання та відповідних читацьких дій нами було використано такі типи завдань: аналітичні, інформаційні, інтерпретаційні, позиційні. У дослідній роботі брали участь 53 учні. Роботу було розпочато у жовтні 2022 року, коли учасники експерименту навчалися у 5 класі. Впродовж 2022/2023 навчального року впроваджували методика формування читацької грамотності учнів на основі тестових завдань, подібних до дослідження PISA. У 2023/2024 навчальному році, у I семестрі, дослідну роботу було продовжено.

Нами було враховано, що учні початкової школи сприймають текст на рівні формування техніки читання та елементарного розуміння змісту прочитаного. Починаючи з п'ятого класу, учень може самостійно узагальнювати прочитане, порівнювати, аналізувати, робити умовиводи. Подібні завдання нами було розроблено та використовуються на різних видах уроків української та зарубіжної літератури: уроках засвоєння нових знань; уроках художнього сприйняття твору, уроках поглибленої роботи з текстом твору, уроках узагальнення вивченого і навчають п'ятикласників та шестикласників узагальнювати почуту інформацію, аналізувати прочитане, відтворювати вивчений матеріал, робити висновки, аргументувати власну думку, критично мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнюк Б. М. Українська мова і українська держава: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 9 листопада 2022 року. Вісник НАН України. 2023. (1), 68–72. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2023.01.067>
2. Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б. Українська література. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. 2022. Чернівці. МПП «Букрек», 2024. 240 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/5kl-nush/movno-litr-galuz/ukr-lit.pdf>
3. Бандура О. М. Шкільний підручник з української літератури. Київ : Пед. думка, 2001. 76 с
4. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2009. 246 с.
5. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 47-58.
6. Богосвятська А.- М. І. Зарубіжна література в школах України. 2014 № 6. С.18-23.
7. Бондаренко Н. В. Україна в оптиці PISA-2018 – міжнародного дослідження якості освіти [Ukraine in the International PISA– 2018 Education Quality Survey]. Perspectives of science and education : the 14th International youth conference (New York, USA, January 17, 2020). SLOVO\WORD, New York, USA. 2020. P. 296–307.
8. Бондаренко Н. Українська нова школа у контексті світових трендів освіти. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019. S. 304–316.
9. Бондаренко Н. Формування читацької грамотності учнів у контексті стандартів PISA-2018: методичні рекомендації. URL:https://lib.iitta.gov.ua/722178/1/%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_1.pdf
10. Бондаренко Н. Читацька грамотність українського учнівства: акценти PISA–2018. 2020. URL:<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-95-103>
11. Вакуленко Т. С., Ломакович С. В., Терещенко В. М. PISA: читацька грамотність. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с. URL:https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/PISA_Reading.pdf
12. Василенко О. Функціональна грамотність дорослого населення в контексті неформальної освіти. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 23, том 1, 2019. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/23_2019/part_1/23.pdf

13. Вивчення української мови стало найбільшим трендом 2022 року в ¹²³ Duolingo. URL: <https://www.platfor.ma/na-platformi-duolingo-vyvchennya-ukrayinskoyi-movy-stalo-najbilshym-trendom-2022-roku/>
14. Головка М., Науменко С. PISA-2018 як індикатор стану загальної середньої освіти в Україні. Уроки PISA-2018. Методичні рекомендації. Інститут педагогіки НАПН України. Київ. Педагогічна думка, 2020.
15. Голуб Н. Б. Комунікативна компетентність учнів загальноосвітньої середньої школи: структурні компоненти. Наук. вісн. ХДУ : Педагогічні науки. Херсон, 2011. № 58. С. 220-224.
16. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>
17. Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
18. Дорожня карта за підручником «Українська мова» для 7 класу закладів загальної середньої освіти. О.Семенов, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, Л. Гапон. Тернопіль : Астон, 2024. URL https://aston.te.ua/userfiles/file/dorozhnya_karta_2024_.pdf
19. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. № 1. С. 2-6.
20. Дячок С. Компетентнісно орієнтовані завдання у підручнику української літератури як засіб формування читацької грамотності школярів. URL:https://lib.iitta.gov.ua/724501/1/%D0%94%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
21. Європейська якість навчання для кращої успішності учнів. Збірник завдань у форматі PISA для розвитку читацької грамотності учнів. За заг. редакцією дійсного члена НАПН України професора О.М. Топузова. Частина 2. Київ: Педагогічна думка, 2023 81 с.
22. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». 2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
23. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР))// 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
24. Зарубіжна література 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022 (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>
25. Інститут модернізації змісту освіти. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkolizaprovadzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

26. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. Мовно-літературна освітня галузь. 5 – 6 клас. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>
27. Калинич О., Дячок С. Українська література. 5 клас. За ред. Ю.Ковбасенка. Тернопіль. Астон. 2022. https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/5_ukrlit_kalynych_2022.pdf
28. Калинич О., Дячок С. Українська література. 6 клас. За ред. Ю.Ковбасенка. Тернопіль. Астон. 2023. <https://pidruchnyk.com.ua/2616-ukralit-6-klas-kalynych.html>
29. Капустін І.В. Актуальні проблеми щодо формування читацької грамотності учнів у сучасному вимірі. URL:file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/Jerelo_1_2021-65-70.pdf
30. _Караман С. О. Застосування методів і прийомів навчання української мови у школах різного типу. Наука і сучасність: зб. наук. праць. Вип. 46. К. : Логос, 2006. С. 3-12.
31. Ключові компетентності для освіти впродовж усього життя. З рекомендацій Європейського парламенту та Європейської Ради / пер. О. Є. Гарцули. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2010. № 1. С. 4-10.
32. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
33. Кремень В. Г. Підготовка вчителя: виклики і відповіді: За результатами наукової доповіді на засіданні Стратегічної сесії керівників закладів вищої освіти, 1 березня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. 5(1), С.1-6. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5104>
34. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі : монографія. Умань : Видавець ФОР Жовтий О.О., 2014. 410 с.
35. Липман М. Критичне мислення: чим воно може бути? Постметодика. 2005. №2. С. 33–41.
36. Мазорчук М. (осн. автор), Вакуленко Т., Терещенко В., Бичко Г., Шумова К., Раков С., Горох В. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
37. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук зі спец. 13.00.02. Херсон, 2012. 45 с.

38. Мартиненко В.О. Структура і зміст читацької компетентності молодших школярів. Збірник наукових праць: Педагогічна освіта: теорія і практика. Вип. XV. Кам'янець-Подільський. 2013. С. 145–151.

39. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 606 с.

40. Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році. URL:<https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-ukrayinskoyi-movy-ukrayinskoyi-literatury-zarubizhnoyi-literatury-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

41. Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2023/2024 навчальному році. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Ukr.mova.12.09.2023.pdf>

42. Мілянська Н. Зарубіжна література. 5 клас. Тернопіль. Астон. 2022. URL: <https://aston.te.ua/pidruchnyky/vybir-pidruchnykiv-dlia-5-klasu-2022/zarubizhna-literatura-5-klas/>

43. Мілянська Н. Зарубіжна література. 6 клас. Тернопіль. Астон. 2023. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/2622-zaralit-6-klas-milianovska-2023.html>

44. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Волощук Є. В.) URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Zar.lit.5-9-kl/Zar.lit.5-6-kl.Voloshchuk.14.07.pdf>

45. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В, Тихоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.) URL: <https://drive.google.com/file/d/1VcmR4LmueemuTyXWO2wcaGO22ME-IIeH/view?usp=sharing>

46. Модельна навчальна програма “Українська мова. 7-9 класи” для закладів загальної середньої освіти /укл.: Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. URL: https://drive.google.com/file/d/1ngp-IBriUmeHFzN-7QxjTU14_c9BRE0/view

47. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Яценко Т.О., Пахаренко В.І. та ін.). URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Yatsenko.ta.in.13.09.2023.pdf>

48. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya>

/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf

49. Науменко С. О. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів: міжнародний досвід. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 6 (40). С. 19–30.

50. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт. : Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін. ; за ред. В. Терещенка та І. Клименко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.

51. Ніколенко О., Мецевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 5 класу. К.: ВЦ «Академія», 2022. URL:<https://academia-pc.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/nikolenko-zarubizhna-literatura-5-klas-vcz-akademiya.pdf>

52. Ніл Гейман. Лекція: Чому наше майбутнє залежить від читання? «Зарубіжна література. 10 клас. Літера. ЛТД. 2018. С.290-296 URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129>

53. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Бібік Н.М. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с

54. Новосьолова В. Уроки PISA-2018: Аналіз результатів та методичні поради вчителям української мови і літератури. Українська мова і література в школі. 2020. № 1 (148). С. 3–8.

55. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика : [монографія]. К. : Генеза, 2014. 368 с.

56. Освітньо-професійна програма Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова) підготовки магістра https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/opp/proekt/proekt_opp_serednya_osvita_u_kr_angl_2024_magistrat_d00b4.pdf

57. Офіційний звіт про проведення в 2018 році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти Том 1. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/ZVIT-ZNO_2018-Tom_1.pdf дата звернення: 2.03.2023.

58. Офіційні звіти про проведення ЗНО/ Український центр оцінювання якості освіти. URL:<https://testportal.gov.ua/ofzvrit/>

59. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

60. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концепція когнітивної методики навчання української мови. Дивослово. 2004. № 8. С. 5-9.

61. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; [за ред. О. І. Пометун]. К. : А.С.К., 2004. 192 с.

62. Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. методичний посібник для вчителів. Київ, 2017. 96 с.

63. Презентація моніторингового дослідження якості освіти в умовах воєнного стану: результати тестування учнів 6, 8 класів з української мови та математики. URL:https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/08/Testuvannya_uchniv_6_8_klasiv_matematika_ukrainska_mova_SQE-SURGe-2023_presentation.pdf

64. Проектування та проведення уроку в початкових класах на засадах компетентнісного (діяльнісного) підходу. Упоряд. Дрожжина Т. В., Гезей О. М. Х.: Вид. група «Основа», 4014. 127 с. URL: <https://ukped.com/statti/teorija-navchannja/6405-osoblyvosti-uroku-na-zasadakh-kompetentnisnoho-diyalnisnoho-pidkhodu.html>

65. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Офіційний вебпортал парламенту України. URL : <http://surl.li/nydd>

66. Розподіл учасників зовнішнього незалежного оцінювання 2017 року. URL: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/rozpod_ukr_2017.pdf.

67. Семенов О.М. Підготовка вчителя української філології в умовах війни: європейські пріоритети та національний досвід. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts* : scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 1, 5 д.а. <http://surl.li/njdjw>

68. Семенов О., Бережний Н. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до формування в учнів НУШ культури роботи з есе. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2024. Вип. 6. С.73-80. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2024.6.11>

69. Семенов О. М., Земка О.І. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика: монографія. Суми: Видавництво СумДПУ, 2014. 234 с.

70. Семенов О., Дятленко Т., Калинич О. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до навчання учнів у НУШ. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2023. Вип. 4. С.90-97. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.18>

71. Семенов О.М., Калинич О., Дятленко Т. І., Білясник М. Д., Гапон Л. Українська мова: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль : Астон. 2024. 340 с.

72. Семенов О., Плужник Ю. Фахово-методична підготовка майбутніх учителів до формування читацької грамотності учнів на засадах дослідження PISA-2018. Слобожанський науковий вісник. Серія Філологічні науки : 2023. Вип. 3. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.27>

73. Семенов О., Плужник Ю. Формуємо читацьку грамотність: з досвіду роботи в літній школі «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів – 2022». Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2022 в умовах турбулентності світу. Ін-т педагогіки НАПН України / За заг. ред О.І. Локшиної. Київ –Тернопіль : Крок, 2022. С. 247-252. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-692-729-7-2022-296>.

74. Семенов, О. М. Формування читацької грамотності учнів: від теорії до практики. Українські студії в європейському контексті : збірник наукових праць. 2023. Вип. 6. С. 108–121.

75. Словник української мови: в 11 томах. Том 11, 1980.

76. Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. 176 с.

77. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року. Розпорядження КМУ від 3 березня 2023 року. «Читання як життєва стратегія»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>

78. Сухомлинський. Серце віддаю дітям. В. О. Сухомлинський. Вибрані твори. У 5-ти томах. Т.3. Київ. Рад.школа,1976. С.9-276

79. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ: Вид-во «Плеяди», 2008. С. 212-217.

URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/487/48780/KritichneView.pdf>

80. PISA-2018: Методичні рекомендації. кол. авт.: Васильєва Д. В., Головка М. В., Жук Ю.О., Козленко О. Г., Ляшенко О. І., Науменко С.О., Новосьолова В. І. Інститут педагогіки НАПН України. Київ: Педагогічна думка, 2020. 96 с.

81. PISA-2018. Результати. (Том І). Що учні знають та вміють робити: Міжнародний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (переклад українською мовою) / переклад. : Ларіна Т. В. ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 324 с.

82. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

83. Шморгун М. STORITELLING (сторітеллінг) як ефективний метод формування комунікативної компетентності молодших школярів. Борщів. 2021. Схвалено науково-методичною радою відділу освіти Борщівської міської ради протокол№2від28.01.2021URL

:<http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/5736/1/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf>

84. Як Нова українська школа виявилася сильнішою за війну URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3767770-ak-nova-ukrainska-skola-nus-viavilasa-silnisou-za-vijnu.html>

85. Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів у системі шкільної літературної освіти: психолого-педагогічний аспект. URL : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.2.46>

86. Яценко Т. О. Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 12 вересня 2019 р. / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ: Оріон, 2019. С. 5–8.

ДОДАТКИ

Додаток А

Вправи на формування читацької грамотності у підручниках з української літератури для 5 класу НУШ

Калинич О., Дячок С. Українська література. 5 клас. За ред. Ю.Ковбасенка. Тернопіль. Астон. 2022.
https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/5_ukrlit_kalynych_2022.pdf

Скрін 1

 13. Знайди інформацію в інтернеті про професії майбутнього, які означає Національне агентство кваліфікацій. Доведи, що вивчення української літератури важливе для кожного спеціаліста будь-якої професії як сучасності, так і майбутнього. Скористайся *Додатком 5*, що на форзаці цього підручника.

Скрін 2

1. Чи справедливо покарали звірі фарбованого Лиса? Чому? (Якщо вважаєш по-іншому, то придумай свій варіант кінцівки).
2. Які людські риси, притаманні героям твору «Фарбований Лис», автор засуджує? Чому?
3. Хто більше винен в обмані: Лис, що ошукав звірів, чи вони самі? Доведи свою думку прикладами з тексту.
4. Лис сказав: «Це не погано, що мене так бояться. На цьому можна добре виграти». То що саме він виграв, а що — програв?
5. Фарбований Лис прийшов до влади, пообіцявши припинити «несправедливий суд». Але за його царювання «справедливість була така, як звичайно у звірів: хто був дужчий, той кращий, а хто слабший, то ніколи не вигравав справи». А чи не стосується це й світу людей? Наведи приклади.

Міркуючи над цими запитаннями, ти аналізуєш проблеми, порушені у творі: добро і зло, хитрість і підступність, наївність, уміння мислити критично тощо. А які ще проблеми порушено у творі?

Скрін 3

- 7. Порівняй образи героїнь твору «Чотири сестри» Валерія Шевчука і «Снігова королева» Ганса Крістіана Андерсена. Чи схожі Білокоса Зима і Снігова Королева? Які спільні й відмінні риси Золотоволосої та Герди ти б виокремив / виокремила?
8. Розглянь схему і дай відповіді на запитання.

1. Чому Чорний Птах нашіптував лихі думки саме Білокосій?

2. Що означає «побачити себе»? Це стосується лише зовнішності? Чому?
3. Дай розгорнуту відповідь на запитання: «Чи легко продовжувати любити навіть жорстоку людину?»

Скрін 4

- 7. Катаючись на санках і граючи в сніжки, ти не лише витрачаєш, а й отримуєш багато енергії. Через це настрій стає бадьорим, життєрадісним, а всі навколо — щасливими та веселими. Катання на санчатах є різновидом оздоровчих прогулянок і занять спортом. Водночас гра в сніжки та розваги на санчатах можуть бути небезпечними.

Поміркуй і напиши для однолітків правила:

- а) безпечної гри в сніжки; б) катання на санчатах; в) катання на ковзанах.

Поділися цими правилами в соцмережі чи онлайн-групі класу.

Скрін 5

2. Поміркуй і вислови припущення, у який період життя поет міг написати вірш «Зоре моя вечірняя». Підтвердь припущення рядками з твору.
3. До кого на чужині звертається ліричний герой? Кому довіряє свої думки? Наведи приклади з твору.
4. Чому саме із зорею спілкується ліричний герой? А кому б ти довірив / довірила свої таємниці? Чому?
5. Що, на твою думку, переважає в цій поезії: опис природи чи змалювання внутрішнього стану ліричного героя?

Архипова В. П., Січкара С. І., Шило С. Б Українська література. Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. 2022. Чернівці. МПП «Букрек», 2024. 240 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/5kl-nush/movno-litr-galuz/ukr-lit.pdf>

Скрін 6

О. Шупляк. Вісь земна й небесна

■ Про які риси характеру дівчини свідчать такі її вчинки?

Ішла вона, ішла по дорозі та й сіла відпочити, а глечик поставила коло себе на землі. Коли в той час де не взявся собака. Хотів, мабуть, теж напитись та й перекинув глечик. Коли той

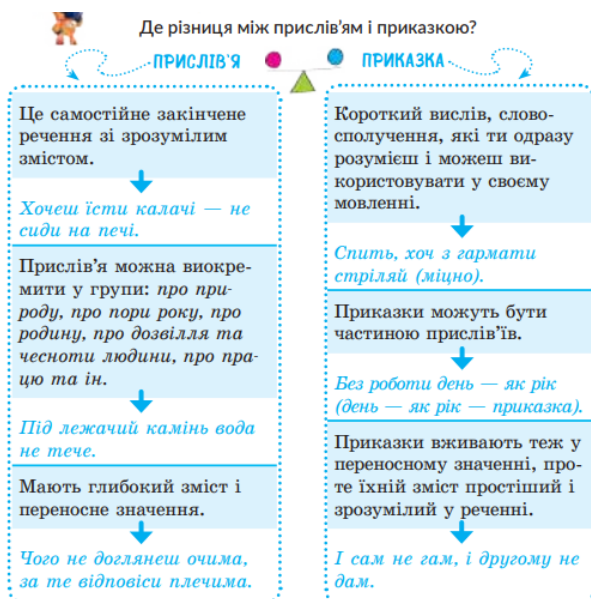
глечик перекинувся, то з нього вилетіло сім зірок великих і восьма маленька, та й поставали на небі.

Ото ті зірки і є Віз, або душі тих людей, що дівчина їм давала пити, а восьма, маленька, — то душа собаки, що перекинув глечик. Так ото Бог на те їх і поставив на небі, щоб усі люди бачили, яка щира була та дівчина, а за її щирість Бог послав дощ на ту країну.

■ Розглянь картину «Вісь земна й небесна». Що на ній зображено? Чи є щось спільне між картиною та легендою «Про зоряний Віз»? Знайди в інтернеті інші назви цього сузір'я. Запиши їх у зошит. А як би ти назвав / назвала сузір'я?

Скрін 7

Скрін 8

7. На твою думку, якби ластівка була людиною, які риси вдачі вона мала б? Який вигляд був би у цієї людини? Намалюй!

8. Досліди, скільки сьогодні коштують крупи. Попроси допомоги в дорослих. Що коштує найбільше, а що найменше? Намалюй у зошиті таблицю.

Скрін 9

- Яким ти уявляєш Івана Франка? Чи є серед твоїх знайомих такі ж розумні та обдаровані люди?
- Розкажи, що ти дізнався про Івана Франка. Скористайся схемою, щоб не забути найцікавіше.

Скрін 10

4. Якою ти уявив / уявила Мавку-Вербинку? Знайди її опис у тексті.
5. Розкажи про добрі вчинки Мавки-Вербинки. Як до неї ставиться автор казки? Знайди підтвердження в тексті.
6. Кому ти співчував / співчувала, читаючи казку? Чому? У який момент це почуття було найсильнішим?
7. Хто з персонажів казки є носіями добра, хто — зла?
8. Як ти оцінюєш вчинки мисливців?

Додаток Б

Вправи на формування читацької грамотності у підручниках зарубіжної літератури для 5 класу

Мілянєвська Н. Зарубіжна література. 5 клас. Тернопіль. Астон. 2022. [URL: https://aston.te.ua/pidruchniky/vybir-pidruchnykyiv-dlia-5-klasu-2022/zarubizhna-literatura-5-klas/](https://aston.te.ua/pidruchniky/vybir-pidruchnykyiv-dlia-5-klasu-2022/zarubizhna-literatura-5-klas/)

Скрін 11

Міркуємо самостійно

8. На вашу думку, яке реальне явище природи описане в епізоді з велетенською рибиною?
9. З яких причин купець міг загинути під час своєї **першої подорожі**?
10. Як склалася б доля Синдбада, якби його розумом оволоділи розпач і байдужість до власного майбутнього?
11. Назвіть риси характеру, які допомогли **Синдбадові** уникнути банкрутства і вижити у складних обставинах.

Скрін 12

Міркуємо самостійно

19. Як ви гадаєте, чому в одній хаті вирости такі різні за характером дівчата? Як, на вашу думку, потрібно було виховувати дівчат?
20. Згадайте українську народну казку **«Дідова дочка та бабина дочка»**. Що в цій казці є спільного з німецькою казкою «Пані Метелиця»?
21. Поміркуйте, як у казці «Пані Метелиця» пояснюється зміна пір року.
22. Складіть порівняльну **таблицю** образів падчерки і мачушиної дочки.

Скрін 13

Міркуємо самостійно

16. Визначте **ключові епізоди** у казці «Хлопчик-Зірка». Намалуйте ілюстрацію до одного із них.
17. Простежте, як упродовж твору змінювався **характер** Хлопчика-Зірки?
18. Доберіть слова для характеристики героя на початку твору і в кінці.
19. Прокоментуйте думку: **«Мати, яка втратила любов дитини, почуватиметься жебрачкою, а мати, яка відчуває любов дитини, почуватиметься королевою»**.
20. Лісорубова донька сказала Хлопчику-Зірці: **«Чи ж то найбільше горе — втратити вроду?»** А яка, на вашу думку, втрата є найбільшим горем?
21. Які риси вдачі засуджуються в казці?
22. Доведіть, що і діти повинні бути підтримкою для своїх дорослих батьків.

Ніколенко О., Мецевко-Бекерська Л., Рудніцька Н. та ін. Зарубіжна література. Підручник для 5 класу. К.: ВЦ «Академія», 2022.
URL:<https://academia-pc.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/nikolenko-zarubizhna-literatura-5-klas-vcz-akademiya.pdf>

Скрін 14

Усно

1. Прочитайте уривок із лекції Ніла Геймана «Чому наше майбутнє залежить від читання», застосовуючи швидке переглядове читання (про себе), і створіть теги слів (3—5) до цього уривка.
2. Прочитайте ще раз цей текст виразно вголос і визначте його головну думку.
3. Прочитайте речення, у яких ідеться:
 - а) про роль бібліотек у житті людини;
 - б) про свободу мислення;
 - в) про бібліотеки як сховище інформації.

Скрін 15

Аналіз та інтерпретація

5. Назвіть казкову героїню, з якою порівнюється падчірка в українському перекладі твору. Знайдіть подібність між ними.
6. Відшукайте в тексті опис пані Метелиці. Виразно прочитайте. Які деталі свідчать про те, що вона — героїня німецького фольклору? Чи відповідає характер пані Метелиці її зовнішньому виглядові?
7. Чому падчірка, якій було добре в пані Метелиці, попросилася додому? Проаналізуйте її ставлення до «своєї» та «чужої» домівки. Як сприйняла пані Метелиця її бажання?
8. Що утворює казка, а що засуджує?

Скрін 16

Життєві ситуації

14. Назвіть сучасні загрози для світу природи. Як слід берегти її в наш час? Що кожен особисто може зробити для екології свого краю і планети?
15. Що ви та ваші друзі або рідні робите для збереження природи? Наведіть приклади.
16. Сфотографуйте одну і ту саму місцевість у різні пори року. Порівняйте світлини і розкажіть про зміни, що відбулися в природі.

Скрін 19

4. Який корінь слова *Купайло*? Як це пов'язано з літніми розвагами? Про які правила безпеки на воді варто пам'ятати, відзначаючи свята літнього циклу?

Виконай тестові завдання (5–7).

5. Календарно-обрядові пісні зимового, літнього та весняного циклів найчастіше пов'язані із вшануванням

А вітру Б місяця В зірок Г сонця

6. До календарно-обрядових пісень літнього циклу НЕ належать

А гаївки Б обжинкові пісні В купальські пісні Г русальні пісні

7. Приказка «Кидай сани — бери віз, викинь шубу — з печі злізь» асоціюється з подіями, які оспівані в піснях

А літнього циклу Б весняного циклу В зимового циклу

14. Доведи словами з тексту, що всі свої дії щодо пошуків батька та розкриття таємниці Ненарок логічно продумує.

15. Напиши власне висловлення на тему «Людяність — це важливо!» Скористайся Додатком, що на форзаці, і висловами героїв твору.

Скрін 20

4. Сформулюй тему та ідею твору.

5. Доведи, що твір «Янголи для Павлуся Тичини» — епічний.

6. На основі ключових слів (поет, художник, музикант, вірші, «Сонячні кларнети», фортепіано, сопілка, гобой) створи схему «Таланти Павла Тичини».

7. Уяви Павла Тичину сучасним підлітком. Добери для нього нікнейм, світлини для публікацій. Склади за текстом кілька дописів для соцмереж.

Скрін 21

16. Чи вдалося головному героєві подолати боягузтво? Які поради на основі прочитаної історії про Кліма Джуру ти дав / дала б друзі / подрузі, які є боягузами?

17. Якби тобі запропонували роль у фільмі за мотивами повісті «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9», то яку роль ти обрав / обрала б для себе? Чому?

18. На кого з героїв твору ти б хотів / хотіла бути схожим / схожою? Чому?

Скрін 22

18. Чи хотів би / хотіла б ти навчатися у Школі зореплавства? Чому?
19. Випиши науково-фантастичні елементи повісті. Намалюй шлях / дорогу до розкриття таємниць буття Всесвіту і людини в ньому.
20. Проаналізуй розмову Мишка з мамою (епілог твору). Як ти вважаєш, чому мама погодилася на вмовляння сина залишити його на «Стріляному горобці»?
21. Автор твору зазначає: «*Утім замало створити тільки текст — оживає він тоді, коли до нього допасовують ілюстрації. І я вдячний моїй дружині Ліні Квітці, що вона пішла далі — за межі сказаного на сторінках, і побачила світ «Сапієнсів» саме таким. А ще дякую за щоденну підтримку й розуміння (і нагадування, що книжка сама себе не напише)*». Чи допомагали тобі малюнки Ліни Квітки сприймати події твору? Намалюй свою ілюстрацію до «Сапієнсів».
22. Напиши і творчо оформ кодекс справжнього зореплавця.

Мілянська Н. Зарубіжна література. 6 клас. Тернопіль. Астон. 2023. [URL: https://pidruchnyk.com.ua/2622-zaralit-6-klas-milianovska-2023.html](https://pidruchnyk.com.ua/2622-zaralit-6-klas-milianovska-2023.html)

Скрін 23

10. Знайдіть у тексті та зачитайте, що говорять про **Різдво** Скрудж і його племінник. У чому полягає відмінність у їхньому ставленні до Свята?
11. Як Скрудж відгукується на пропозицію пожертвувати гроші на добрі справи? Що вас обурює в його висловлюваннях про бідняків?
12. Опишіть помешкання Скруджа. Чи хотіли б ви оселитися в цих просторих покоях? Чому?
13. Як **інтер'єр** помешкання характеризує Скруджа? Чому автор постійно акцентує увагу на холоді й темряві, які оточують старого?
14. Як ви гадаєте, чому Скрудж любив холод і темряву?

Скрін 24

Міркуємо самостійно

17. Які **народні звичаї** зображено у творі «Ніч перед Різдвом»?
18. Порівняйте передріздвяні картини XIX століття в українському селі, описані Миколою Гоголем, та в столиці Англії, про які розповів Чарльз Дікенс у «**Різдвяній пісні в прозі**». Визначте спільні та відмінні риси.
19. Заповніть таблицю:

Різдво в Англії	Різдво в Україні

Скрін 25

Завдання від Фантазерчика

1. Уявіть, що ви — **репортери** і дізналися про напівживого чоловіка, якого врятували матроси китобійного судна.
2. Підготуйте 3 запитання, які б ви хотіли поставити золотошукачеві.
3. Проведіть 10-15-хвилинну **«пресконференцію»** із «золотошукачем», щоб дізнатися його дивовижну історію.
4. Придумайте історію двох золотошукачів, яка передувала подіям в оповіданні Джека Лондона. Запишіть цю історію в зошиті.

Скрін 26

- 1) Ім'я та прізвище головного героя.
- 2) Його родина.
- 3) Найкращий друг.
- 4) Улюблена справа (хобі) героя
- 5) Місце, у якому герой відчувається щасливим.
- 6) Як до героя ставляться інші персонажі твору?
- 7) Особливості вдачі героя.
- 8) Найбільша мрія героя.
- 9) Яка назва улюбленого навчального закладу героя і чому хлопцеві там подобається?
- 10) Цитата з твору, яка вам найбільше припала до душі.
- 11) Чого навчає історія головного героя повісті?

ДОДАТОК Г

Анкета для учнів 5 класу НУШ на визначення рівня сформованості читацької грамотності

1. Чи любиш ти читати?
 - Так
 - Ні
 - Інколи
2. Де ти береш книги для читання?
 - У шкільній бібліотеці.
 - У міській бібліотеці.
 - Маю домашню бібліотеку.
3. Хто допомагає тобі у виборі книги?
 - Батьки.
 - Друзі.
 - Учитель.
 - Бібліотекар.
 - Я сам обираю книгу для читання.
4. Яким книгам ти віддаєш перевагу?
 - Казкам.
 - Пригодницьким творам.
 - Історичним оповіданням.
 - Енциклопедіям.
 - Інше.
5. Твоя улюблена книга (автор, назва).
6. Твій улюблений літературний герой. Чому він тобі подобається?
7. Чи допомагає читання книг тобі у підготовці до уроків?
 - Так.
 - Інколи.
 - Ні.
8. Скільки книг ти читаєш за місяць?
 - Одну.
 - Дві.
 - Три і більше.
9. Твори якого сучасного дитячого письменника тобі відомі?
10. Уяви себе художником. Портрет якого персонажа ти б написав?

11. Уяви себе скульптором. Пам'ятник якому письменнику ти б створив?
12. Уяви себе розробником-програмістом. За яким літературним твором ти б створив комп'ютерну гру?
13. Чи допомагають прочитані книги тобі у вирішенні життєвих ситуацій?
 - Так.
 - Інколи.
 - Ні.

ДОДАТОК Г

Тестове завдання на перевірку сформованості читацької грамотності

учнів 5 класу НУШ на засадах дослідження PISA-2018

Уважно прочитайте притчу:

Сила слова

Жили–були маленькі жабенята. Одного разу вони вирішили організувати змагання. Їх метою було вибратися на вершину високої вежі.

Зібралось багато глядачів, які хотіли подивитися на ці змагання і посміятися над учасниками. Змагання почалися. Ніхто не вірив, що маленькі жабенята зможуть забратися на самісіньку вершину.

Тому з усіх сторін лунало: «Це дуже складно! Вони ніколи не досягнуть цієї вершини! Вежа для них зависока! Маленькі жабенята почали падати один за одним.

Деякі намагалися підстрибнути все вище й вище... Але юрба продовжувала кричати: «Жоден не зможе цього зробити!» І ще більше жабенят падало з висоти на землю... Тільки одне підіймалося усе вище й вище. І, доклавши зусиль, одне-єдине добралось до вершини. Усі поцікавилися, як йому це вдалося? Де в нього знайшлися сили не впасти з висоти?

Але жабеня-переможець виявилось глухим. Воно не чуло, що глядачі не вірили в його сили.

Ніколи не слухайте людей, які прагнуть передати вам свій песимізм та поганий настрій! Вони забирають у вас віру у власні сили.

Не забувай про силу слова! Думай лише про хороше! Вір у себе!

Завдання 1.

Яка була мета змагань серед маленьких жабенят?

- А) визначити найкрасивішого;
- Б) визначити найпрудкішого;
- В) визначити найсміливішого;
- Г) визначити найрозумнішого.

Завдання 2.

Що потрібно було зробити учасникам змагань?

- А) пробігти визначену дистанцію;

- Б) подолати перешкоди;
- В) вибратися на вершину високої вежі;
- Г) підняти важкий камінь.

Завдання 3.

Скільки жабенят впоралися із завданням?

- А) усі;
- Б) одне;
- В) жодне;
- Г) троє.

Завдання 4.

Що допомогло жабеняті-переможцю досягти мети і перемоги у змаганні?

Завдання 5.

Запиши три поради однокласникам, що потрібно для того, щоб досягти успіху?

Ключ до завдання для перевірки рівня сформованості читацької грамотності:

Оцінювання завдання.

Процеси читання: пошук інформації, а саме перегляд тексту задля пошуку безпосередньо наведеної інформації; осмислення змісту тексту, зокрема відповідності частин тексту його загальному значенню та меті; осмислення форми тексту, зокрема оцінювання того, наскільки стиль, добір мовних засобів, графічні позначки відповідають завданням тексту, наскільки ефективно відображають їх.

Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: цілісний.

Тип тексту: розповідь, інформаційний матеріал.

Ситуація: публічна.

Завдання 1

Правильна відповідь: В.

Неправильні відповіді: А, Б, Г.

Завдання 2

Правильна відповідь: В.

Неправильні відповіді: А, Б, Г.

Завдання 3

Правильна відповідь: Б.

Неправильні відповіді: А, В, Г.

Завдання 4

Правильні відповіді: ті, в яких зазначено, що жабеня досягло цілі завдяки своїм зусиллям, вірі в себе, а не прислухалося до хибної думки інших. Відповідь може бути прямим цитуванням тексту, переказом або переробленим текстом.

Частково правильні відповіді: ті, в яких частково зазначено те, що жабеня досягло цілі завдяки своїй впевненості.

Неправильні відповіді: у яких вказано, що перемога жабеняти випадкова, або ж завдяки його глухоті.

Завдання 5

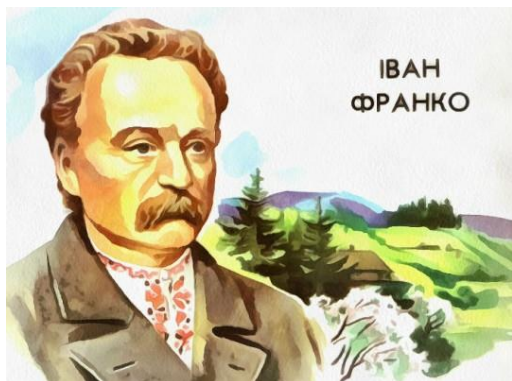
Правильні відповіді: ті, в яких указано, що для досягнення успіху потрібно наполегливо працювати, вірити в себе, не зважати на песимізм інших.

Неправильні відповіді: неповні або нечіткі; у яких продемонстровано нерозуміння матеріалу або наведено відповідь, що не стосується питання.

ДОДАТОК Д

Тестове завдання на перевірку сформованості читацької грамотності учнів 6 класу НУШ на засадах дослідження PISA-2018

Ознайомтеся зі змістом інтернет-статті:

Іван Франко — геніальна постать в українській літературі, взірець для наслідування та недосяжна вершина для найстаранніших. Талановитий письменник, поет, інтелектуал, публіцист, громадський діяч і перекладач, Франко, який володів 14-ма мовами, збагатив своєю працею чимало галузей європейської науки. А чутки

про його творчу спадщину розлетілися у найвіддаленіші куточки світу...

А ти знаєш, що мати Івана Франка називала його Мироном? Це було своєрідне «домашнє» (поганське) ім'я, яке давали довгожданним дітям, аби ті не стали жертвами злих духів.

Маленький Івась був унікальною дитиною. З раннього дитинства хлопчик любляв блукати лісом, розмовляти з деревами та пташками. Через це односельці прозвали малого «лісовою душею». Подейкували, що він володів надзвичайними здібностями.

Один випадок зі свого магічного дитинства Франко описав у автобіографічному оповіданні «Під оборогом». Там ідеться про хлопчика, такого собі юного мольфара, якому вдалося відвести від села грозову хмару. Думки дослідників творчості Франка збігаються: швидше за все, схожий факт таки мав місце у біографії письменника.

Дивовижно, що така незвичайна дитина не стала сільським ворожбитом чи знахарем, а зробила вагомий вклад у розвиток європейської науки та літератури.

Доля подарувала Франкові майже 60 років життя, 40 із них письменник присвятив активній творчій діяльності. За весь цей час український геній написав 6000 творів. Що це означає?

А от що: кожні два дні на світ з'являвся новий твір — вірш або новела, роман чи оповідання... За роки активної праці з-під пера Івана Франка вийшло 220 видань, тобто 5-6 книг у рік. Важко уявити, як це йому вдавалося.

Грандіозна працездатність Франка не лишає сучасним письменникам шансів перевершити його рекорд.

(Матеріал з інтернет-джерел: <https://pustunchik.ua/ua/online-school/literature/ukrainian/tsikavi-fakty-pro-ivana-franka>)

Завдання 1

Скільки іноземних мов знав І. Франко?

- А) 6;
- Б) 8;
- В) 12;
- Г) 14.

Завдання 2

Івась володів надзвичайними здібностями?(обери аргументи з тексту)

Завдання 3

З якою періодичністю з'являлися твори І. Франка?

- А) щодня;
- Б) щомісяця;
- В) щороку;
- Г) кожні два дні.

Завдання 4

Чому І. Франка вважають рекордсменом у літературі?

Ключ до завдання для перевірки рівня сформованості читацької грамотності:

Оцінювання завдання.

Процеси читання: пошук інформації, а саме перегляд тексту задля пошуку безпосередньо наведеної інформації; осмислення змісту тексту,

зокрема відповідності частин тексту його загальному значенню та меті; осмислення форми тексту, зокрема оцінювання того, наскільки стиль, добір мовних засобів, графічні позначки відповідають завданням тексту, наскільки ефективно відображають їх.

Ресурс тексту: одиничний.

Формат тексту: цілісний.

Тип тексту: розповідь, інформаційний матеріал.

Ситуація: публічна.

Завдання 1

Правильна відповідь: Г.

Неправильні відповіді: А, Б, В.

Завдання 2

Правильні відповіді: в дитинстві малому Івасю вдалося відвести від села грозові хмари; І. Франко володів 14-ма мовами; ніхто не зміг перевершити його грандіозної працездатності.

Відповідь може бути прямим цитуванням тексту, переказом або переробленим текстом.

Частково правильні відповіді: неповні відповіді.

Неправильні відповіді: які не відповідають змісту тексту.

Завдання 3

Правильна відповідь: Г.

Неправильні відповіді: А, Б, В.

Завдання 4

Правильні відповіді: ті, в яких указано, що нікому серед сучасних письменників не вдалося перевершити рекорд І. Франка.

Неправильні відповіді: неповні або нечіткі; у яких продемонстровано нерозуміння матеріалу або наведено відповідь, що не стосується питання.

ДОДАТОК Є

Конспекти уроків зарубіжної літератури 5 клас

Тема уроку: Японська народна казка “Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик”. Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образі Іссумбосі.

Мета уроку:

- ✓ ознайомити учнів з японською народною казкою «Іссумбосі, або Хлопчик – Мізинчик», розкрити особливості народної казки;
- ✓ розвивати навички аналізу тексту, виразного читання, швидкого орієнтування в тексті;
- ✓ формувати навички виокремлення головного з тексту, коментування ключових епізодів, формулювання висновків з прочитаного;
- ✓ виховувати кращі людські риси характеру.

Очікувані результати навчання:

Учень/учениця:

- ✓ розрізняє відому і нову, головну і другорядну інформацію, факти і судження в інформаційних та фольклорних текстах;
- ✓ робить висновки на основі аналізу інформаційних та фольклорних текстів;
- ✓ використовує у власному мовленні слова в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми, багатозначні слова, фразеологізми для досягнення мети спілкування.
- ✓ робить висновки на основі аналізу інформаційних текстів;
- ✓ аналізує емоційний стан казкових персонажів, їхні вчинки для моделювання власної поведінки та формування базових морально-етичних норм, виявляючи толерантність;
- ✓ висловлює власні почуття, враження та ставлення щодо зображених у казках людей, подій, ситуацій.

Обладнання: мультимедійна презентація, роздатковий матеріал.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Епіграф:

Чия відвага, того й перевага.

Українське народне прислів'я

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Слово вчителя: Друзі, на попередніх уроках ми з вами розпочали мандрівку в чарівний світ народної казки. Наразі ми знаємо її теоретичне тлумачення, різновиди, мандрівні сюжети, типові образи. А ще ми познайомилися з персонажами давньоіндійської казки “Фарбований шакал”. Сьогодні на вас чекає не менш цікава подорож, бо ми здійснимо віртуальну мандрівку до далекої країни - Японії, познайомимося з її звичаями та традиціями. А допоможуть нам герої японської народної казки “Іссумбосі, або Хлопчик – Мізинчик”. Удома ви прочитали казку, тож готові до роботи на уроці.

II. Актуалізація знань.

Гра “Так чи ні” (за змістом казки).

- * Іссумбосі мав багато братів та сестер. (Ні)
- * Іссумбосі втік з дому. (Ні)
- * Він поплив до столиці у чайній чашці. (Так)
- * Іссумбосі спочатку не сподобався вельможі. (Ні)
- * Іссумбосі всі любили у домі вельможі. (Так)
- * Донька вельможі садовила Іссумбосі за пояс, щоб на нього не наступили. (Так)
- * Іссумбосі дуже злякався чудовиськ, що напали на нього з дівчиною. (Ні)
- * Оні проковтнув Іссумбосі. (Так)
- * Замість меча у Іссумбосі було шило. (Ні)
- * Оні так тікали від Іссумбосі, що загубили чарівний молоток. (Так)
- * Дочка вельможі вдарила Іссумбосі чарівним молотком по голові. (Ні)

* Іссумбосі та дочка вельможі одружилися .(Так)

II. Оголошення теми, мети і завдань уроку.

1. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Друзі, пропоную вам на кольорових стікерах написати свої очікування від нашого уроку(що я дізнаюся, що я зрозумію, чого я навчуся).

2. Запис теми уроку, епіграфа.

II. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу.

1. Створення асоціативного гроно "Японія".

Діти, перегляньте відеопрезентацію та запишіть слова -асоціації до назви країни, про яку ви вже багато знаєте.(Діти обирають ключові слова з відео і вписують до хмаринок).

2. Робота з кросенсом.

Діти, до увагої уваги кросенс на тему “Культура Японії”. Він допоможе нам візуально уявити все те, що ви пригадали про цю країну і, можливо, дізнатися нове. Погляньмо і прокоментуймо кожний елемент кросенсу.

(Діти коментують зображення).

3. Робота з епіграфом.

Діти, як ви розумієте зміст українського прислів'я? Чи погоджуєтеся з такою думкою? Аргументуйте.

4. Робота з текстом.

Завдання 1). Відновіть послідовність подій:

Розумне дитя - чоловік і жінка моляться, щоб їм боги послали дитину -перемога Іссумбосі - у столиці - напад чудовиськ - хлопчик стає великим і одружується з дочкою вельможі- на службі у вельможі.

Завдання 2). Знайдіть у тексті незнайомі для вас слова та знайдіть їх тлумачення в інтернеті(хасі, кімоно, ґета, вельможа, оні).

Завдання 3). Зачитайте цитати з казки, які є початком та кінцем кожної із композиційних частин казки (зачин, основна частина, кінцівка).

Завдання 4). Поміркуйте, чому батьки назвали хлопчика Іссумбосі?
(«Іссун» - японська старовинна міра довжин, що становить 3 см. «Босі» - японською мовою син.

Завдання 5). Робота в групах:

- * Перша група - знаходить докази, що казка належить до виду “Чарівні казки”.
- * Друга група - випишує лексику, яка свідчить, що це японська казка.
- * Третя група - випишує слова-характеристики Іссумбосі.
- * Четверта - випишує слова-антоніми.

(Презентація виконаної роботи в групах.)

5. Самостійна робота з картками “Віднови текст”:

Давно колись собі жили і Батько й мати назвали Іссумбосі. Надумав хлопець вибитися в Вельможі одразу сподобався цей хлопець. Та найбільше він припав до серця багатія. Хлопчик був маленький, тож вільно міг бігати в чудовиська і колоти йогоІссумбосі став рости і перетворився на вродливого

6. Міркуємо:

- * Чи став Іссумбосі великою людиною?
- * Які якості допомогли йому досягти мети?
- * Чим ти схожий/схожа на Іссумбосі?
- * Яку рису характеру ти б хотів/хотіла запозичити в головного персонажа?

7. Моделюємо ситуацію:

Уявіть, що, прогулюючись вулицею, ви зустріли незнайомців, які ведуть себе зухвало. Як потрібно себе поводити, щоб уникнути небезпеки?

IV. Підсумок уроку.

1. Діти, повернімося до ваших стікерів-передбачень. Чи справдилися ваші очікування?(Відповіді учнів).

2. Так, ми сьогодні з вами вкотре переконалися, що для того , щоб чогось досягти, потрібно мати бажання і працювати. Нездійснених мрій не буває. Треба дуже прагнути чогось досягти. А ще добре мати поруч вірних

друзів і родину, які завжди придуть на допомогу, підтримають, допоможуть.

3. Будьте вдячними тим, хто вірив у вас, хто навчив вас багатьом речам, хто дав вам життя - своїм батькам. Саме цьому ми навчилися у маленького хлопчика з великою душею - Іссумбосі.

V. Домашнє завдання.

1. Прочитайте самостійно казку братів Грімм "Хлопчик-мізинчик". Подумайте, чим вона схожа на японську народну казку про Іссумбосі.
2. Творче завдання: уявіть себе художником-ілюстратором. Які комікси ви б створили до прочитаних казок?(За бажанням).

ДОДАТОК Ж

Конспекти уроків зарубіжної літератури 5 клас

Зарубіжна література.

5 клас

Тема уроку: Цікаві пригоди Чарлі та його друзів на казковій фабриці містера Віллі Вонки. (Образи дітей, які стали володарями «золотих» квитків)

Мета уроку:

- ✓ удосконалювати вміння сприймати великий за обсягом твір цілісно;
- ✓ удосконалювати навички творчого переказу літературного твору, усного, діалогічного і монологічного мовлення;
- ✓ розвивати мислення і творчу уяву дітей; ціннісні орієнтації п'ятикласників;
- ✓ формувати практичні вміння і навички аналізувати та інтерпретувати текст;
- ✓ виховувати уважного читача і гідну людину, наділену найкращими людськими чеснотами.

Очікувані результати навчання:

- ✓ фіксує основний зміст інформаційного і художнього тексту відповідно до поставленого завдання;
- ✓ добирає відповідно до поставленого завдання або самостійно визначених цілей інформацію (цитати) з одного чи кількох джерел (зокрема з текстів літературних казок);
- ✓ обґрунтовує своє ставлення до змісту літературної казки;
- ✓ взаємодіє із співрозмовниками, супроводжуючи власне мовлення окремими вербальними та невербальними засобами для досягнення комунікативної мети.

Обладнання: текст повісті-казки Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», ілюстрації та скрапбуки, виготовлені учнями, мультимедійна презентація; картки із завданням.

Тип уроку: урок формування і вдосконалення навичок та вмінь.

Епіграф: *Немає людини, якій у життєвій лотереї діставались одні виграші.*

Болеслав Прус

Перебіг уроку

I. Актуалізація знань.

1. Слово вчителя:

Любі діти, сьогодні ми з вами разом із персонажами твору здійснимо віртуальну екскурсію до чарівної шоколадної фабрики Віллі Вонки. Впевнена, що кожен із вас мріяв би це відтворити в реальному житті. Роальд Дал

допоможе нам відчутти смак шоколадної насолоди та карамельного захвату, запросивши до казкового дитячого раю.

II. Оголошення теми і мети уроку

Отже, розгорніть зошити та запишіть тему нашого уроку «Цікаві пригоди Чарлі та його друзів на казковій фабриці містера Віллі Вонки».

Метою нашого уроку є аналіз вчинків та поведінки літературних героїв під час подорожі на шоколадну фабрику.

III. Мотивація навчальної діяльності.

- А зараз пригадаємо, з чого все починалося. Пропоную пограти в гру:

«Вірю - не вірю».

(Кожне твердження починається словами: «Чи вірите ви, що...»)

Учні повинні погодитися з цим твердженням або ні, дати пояснення.)

1. Чи вірите ви, що Чарлі жив у багатій сім'ї? (*Ні, Чарлі не жив у багатій родині.*)
2. Чи вірите ви, що хлопчик їв щодня шоколад? (*Ні, шоколад він їв один раз на рік, на свій день народження.*)
3. Чи вірите ви, що Чарлі отримував шоколадний батончик раз на рік? (*Так.*)
4. Чи вірите ви, що Віллі Вонка винайшов понад двісті сортів нових шоколадних цукерок? (*Так.*)
5. Чи вірите ви, що Віллі Вонка занедбав свою шоколадну фабрику? (*Ні.*)
6. Чи вірите ви, що містер Вонка побудував у Індії маленький палац із шоколаду? (*Ні, містер Вонка побудував величезний палац із шоколаду.*)
7. Чи вірите ви, що Віллі Вонка звільнив усіх працівників? (*Так.*)
8. Чи вірите ви, що шпигуни викрадали таємні рецепти містера Вонки? (*Так.*)
9. Чи вірите ви, що фабрика була зачинена на ланцюг, а в вікнах рухалися маленькі темні тіні? (*Так.*)
10. Чи вірите ви, що коли хлопець йшов зі школи він знайшов шоколад? (*Ні, він знайшов одностоларову банкноту.*)
11. Чи вірите ви, що на фабриці працюють незвичайні люди? (*Так, це умпа-лумпи.*)
12. Чи вірите ви, що фабрику «Вонки» відкриють для всіх людей? (*Ні, її відкриють для кількох щасливців.*)

Таким чином, за допомогою гри «Вірю – не вірю» ми пригадали з чого почалася історія Чарлі Бакета.

IV. Творче застосування знань, умінь і способів діяльності.

Слово вчителя:

Кожна людина має заповітну мрію. Для когось - це красива сукня, для іншого - дорогоцінна річ, ще для когось - телефон останньої моделі. А хтось мріє про незвичайну подорож, про щасливу родину, про мирне небо. Не завжди, на превеликий жаль, мрії збуваються...

Епіграфом нашого уроку стануть слова польського письменника Болеслава Пруса: «Немає людини, якій у життєвій лотереї діставалися одні виграші». Поміркуйте, що означають ці слова. (Відповіді учнів)

А я пропоную познайомитися ближче з персонажами, яким пощастило отримати виграшний квиток від Віллі Вонки.

1. Рольова гра «Зустріч з літературним героєм»

Слово учителя:

– Хто першим знайшов золотий квиток? (*Першим, хто знайшов золотий квиток, був Августус Глуп.*)

– Знайдіть у тексті опис героя і зачитайте цитати. (Робота з цитатним матеріалом).

– Хто став наступним володарем золотого квитка? (*Верука Солт*) Після цього вона стала такою відомою, що навіть дала інтерв'ю кореспонденту однієї з газет. Пропоную послухати її.

2. Інтерв'ю з літературним героєм (*у ролі Веруки учениця, яка отримала випереджальне завдання підготувати розповідь про те, як дівчинка отримала щасливий квиток*)

- Чи легко вам було знайти золотий квиток?

- Що ви очікуєте від екскурсії на фабрику?

Слово учителя:

Наступного дня газети повідомили, що знайдено ще два золоті квитки. Хто ж став наступним щасливчиком? (*Віолетта Борегард*) А ось і вона! Завітала до нас на урок, щоб особисто поділитися радістю.

3. Рольова гра (*учениця розповідає від першої особи про героїню та її вподобання*).

Я жую безперестанку, та коли почула про ті квитки містера Вонки, то відклала жуйку і перейшла на цукерки - мала надію, що мені пощастить. Тепер, зрозуміло, я знову жуватиму. Я дуже люблю жуйку. Не можу без неї жити. Жую цілісінькими днями, крім тих кількох хвилин, коли треба їсти. Тоді я приліплюю жуйку за вухо - щоб не загубити. Чесно вам зізнаюся, що почувалася б поганенько, якби цілий день не жувала жуечку. Це щира правда. Мама каже, що панночкам таке не личить і що бридко дивитися, коли дівчачі щелепи постійно плямкають, але я не згодна. І хто вона така, до речі, щоб критикувати?

Вам, мабуть, цікаво буде знати, що я жую оцей шматочок жуйки уже три місяці. Тобто це новий рекорд. Я вже побила попередній рекорд моєї найкращої подружки. Як вона казилася! Ця жуйка - мій найцінніший скарб. На ніч я її приліплюю до бильця ліжка, і зранку вона знову готова до жування... може, спочатку твердувата, але трохи пожувеш - і вона м'якне. Коли я ще не почала жувати на світовий рекорд, то змінювала жуйку раз на день. Найчастіше робила це в ліфті, вертаючись зі школи додому. Чому в ліфті? Бо мені подобалося чіпляти липкі пожовані грудочки на ліфтові кнопки. Тоді до пальця того, хто заходив у ліфт після мене й натискав кнопку, приклеювалася моя стара

жуйка. Га-га! Іноді зчинявся такий вереск. Найбільше репетували жінки в дорогих рукавичках. Ой, я така рада, що зможу відвідати фабрику містера Вонки. Тим паче, що після цього він дасть мені жуйки на все життя. Класно! Ура!

Слово учителя:

Ось така вона Віолетта Борегард. Вашій однокласниці вдалося перевтілитися у її образ і відтворити характер, звички, поведінку героїні. А зараз дізнаємося, кому дістався наступний квиток. Кому він дістався? Так, правильно. Це – Майк Тіві. Запрошуємо і його приєднатися до команди щасливчиків.

– Діти, а яке найулюбленіше заняття Майка?*(дивитись телевізор)*

– Що найбільше він любить дивитися? *(серіли)*

– Які серіали вважає найкращими?*(бандитські)*

Майк Тіві : Саме так! Я всі серіали дивлюся щодня, навіть ті, де не стріляють. Але бандитські - найкращі. Вони такі класні, ці бандюги! Я все віддав би, щоб теж так могли! Ото життя, кажу вам! Клас! Але я із задоволенням відвідаю шоколадну фабрику і навіть пропущу декілька серіалів.

Слово учителя:

А в кого ж п'ятий квиток? Так, Чарлі став щасливчиком і теж отримав золотий квиток. Пригадаємо як це сталося, переглянувши уривок із художнього фільму «Чарлі і шоколадна фабрика»(2005 рік).

Перш ніж розпочати подорож, пропоную відновити маршрут, пригадавши зміст твору *(діти отримують картки з назвами цехів фабрики і розподіляють їх у правильній послідовності)*.

4. «Ланцюжок подорожі фабрикою Віллі Вонка»

Слово учителя: Давайте перевіримо, чи уважними ви були читачами і чи добре запам'ятали локації, які відвідали гості фабрики.

Перевірка: *Шоколадний цех – Умпа-Лумпи – По шоколадній річці – Цех винаходів – Вічні барбариски – Велика жуйкова машина – По коридору – Квадратні цукерки – Верука в Горіховому цеху – Великий скляний ліфт – Телевізійно-шоколадний цех – Шоколадна фабрика.*

Молодці! А хто заплутався серед великої кількості власних назв, погляне на дошку і виправить помилки.

Слово учителя:

Ми пригадали маршрут героїв шоколадною фабрикою. Містер Віллі Вонка запросив до себе на фабрику володарів золотих квитків. Пригадайте, як потрібно поводити себе у гостях?*(чемно, ввічливо, слухати старших, не кричати)*

А як поведуть себе власники золотого квитка? *(Діти пригадують, що сталося з героями під час подорожі)*.

Пропоную переглянути коротенькі відео і пригадати, які дива трапляються з нашими героями; хто і як був покараний за те, що не прислухався до порад господаря фабрики Віллі Вонки. *(Демонстрація відео)*

Коментарі:

Августус Глуп – упав у шоколадну річку, бо був ненажерою.

Віолетта Борегард - перетворилася на чорницю, бо не послухала Віллі Вонку і з'їла жуйку.

Верука Солт – потрапила на смітник, бо мала зіпсований, егоїстичний характер.

Майк Тіві – став видовженим, бо стрибнув у телевізор, а це було категорично заборонено.

Чарлі Бакет – єдиний герой, з яким не трапилися прикрощі, бо він був чемним і вихованим.

5. Робота в парах. (Заповнення таблиці)

Слово учителя:

У вас на столах є табличка, яка допоможе відповісти на запитання, які ж риси характеру виявили герої, перебуваючи на фабриці. Вона напівзаповнена, вам залишилося додати записи у третій та четвертий стовпчики.

Ім'я	Батьки	Найбільше уподобання героя	Риси характеру
Августус	Батьки заохочують хлопця, який є дуже жадібним і нічим не цікавиться, окрім їжі.	Єдине, що його цікавить, – це їжа.	Лінивий, ненажерливий, неслухняний.
Віолетта	Батьки схвалюють все, що робить їхня донька.	Постійно жує гумку.	Неслухняна, егоїстка.
Верука	Багаті батьки готові задовольнити всі забаганки	Хоче все мати, влаштовує істерики.	Заздрісна, вередлива, невихована.
Майк	Не займаються сином.	Любить дивитися телевізор.	Агресивний, невихований.
Чарлі	Улюбленець родини.	Мріяв побувати на шоколадній фабриці.	Розумний, вихований, слухняний, добрий.

Перевірка (учні зачитують відповіді, внесені до таблиці)

6. Евристична бесіда.

Слово вчителя:

Діти, ми провели невеличке дослідження-узагальнення. Підсумуємо:

Що об'єднує Августуса, Веруку, Віолетту, Майка? *(Вони грубі, егоїсти)*. Тобто вони наділені негативними рисами, тому і не дивною виявилася їхня поведінка.

Хіба можна так поводити себе у гостях? (Ні)

Як ви думаєте, хто має бути відповідальним за виховання дітей?*(Дорослі)*.

Слово вчителя:

Як ми бачимо, батьки наших героїв мало приділяли уваги вихованню дітей, виконували всі їхні забаганки, схвалювали всі їхні вчинки. Саме дорослі, власне, батьки, мають сприяти формуванню характеру дитини. І екскурсія фабрикою яскраво виявила вади характерів дітей. Як наслідок, подорож фабрикою містера Вонки для чотирьох дітей виявилась невтішною.

А чи отримали ці діти життєвий урок під час подорожі фабрикою і пригод, які з ними сталися?*(Так, безумовно)*

7. Творче завдання.

– Які поради можна дати нашим героям?

Робота в парах. (Скласти поради для батьків щодо виховання дітей).

Методичний коментар: *учні на листочках записують поради батькам героїв твору та прикріплюють на «цукерці для батьків від Віллі Вонка»*

Слово учителя:

Дякую, діти, за ваші слушні поради батькам. Обов'язково передам їх класному керівнику, щоб скористався ними на чергових батьківських зборах і вказав вашим батькам на недоліках у вихованні своїх дітей.

8. Заключне слово учителя.

Отже, дитину потрібно виховувати від перших днів народження, щоб не запізнитись. Характер людини формується з самого дитинства, крок за кроком. Вередлива, неслухняна дитина не може стати водночас хорошою, ввічливою, доброю. Роальд Дал ще раз нам довів, що необхідно рахуватися з думкою інших, бути добрим і вихованим, що кожен із нас може змінити світ на краще, навіть дитина. Адже Чарлі зміг! Ви пам'ятаєте, що Чарлі став господарем шоколадної фабрики містера Вонки. Він отримав свій щасливий квиток у майбутнє.

Дитячий світ – це особливий світ. Ми забули, що за гроші можна придбати ліжко, але не сон; книги, але не розум; ліки, але не здоров'я; прикраси, але не красу; добробут але не щастя. Тож нехай кожний із вас позбудеться своїх вад і стане людиною з чистою душею і добрим серцем, яким був Чарлі. І тоді неодмінно здійсняться всі ваші заповітні мрії. Щоб отримати виграш, треба потрудитися.

Чому ж саме Чарлі? Відповідь на це питання ми будемо шукати на наступному уроці. А щоб у нас вийшла змістовна розмова, ви повинні підготуватися вдома.

V. Домашнє завдання:

На вас чекає творче завдання: «Чарлі став господарем шоколадної фабрики, тому що...». Поміркуйте і допишіть речення.

ДОДАТОК 3

Конспекти уроків зарубіжної літератури

Зарубіжна література. 6 клас.

(Завдання для повторення вивченого)

1. Життя і творчість цього письменника були тісно пов'язані з Україною: народився в Україні, навчався в Полтавському повітовому училищі та Ніжинській гімназії вищих наук; у своїх творах відобразив звичаї та традиції України; його твори дуже популярні на батьківщині та за кордоном.

Знайдіть зображення героя оповідання, автором якого є вищезгаданий письменник.

2. Укажіть характерні ознаки оповідання як літературного жанру?

- А) прозовий твір;
- Б) невеликий за обсягом;
- В) має риму;
- Г) зображує один(інколи два) епізоди з життя героя;
- Д) велика кількість головних та другорядних героїв;
- Е) розповідь може вестися від першої або від третьої особи.

3. Установіть відповідність між назвою поезії та її автором:

Назва вірша	Автор
1. «Моє серце в верховині...»	А) Мацуо Басьо
2. «Пісня про Гайавату»	Б) Роберт Бернс
3. «Листівки з видами міст»	В) Генрі Лонгфелло
4. «Старий ставок!...»	Г) Джанні Родарі

4. У ребусі зашифрована назва твору. Укажіть прізвище автора.

У поле для відповіді впишіть *лише одне слово*, без пропусків, розділових знаків та інших символів!

5. Установіть, які з наведених тверджень стосовно оповідання Джека Лондона «Жага до життя» є правдивими, а які – хибними:

- А) Сюжет для свого оповідання Джек Лондон взяв із життя, перебуваючи в Клондайку в пошуках золота.
- Б) Біл – головний герой, який врятував життя своєму товаришу.
- В) Події оповідання відбуваються в Австралії.
- Г) Ідея оповідання - уславлення людини, яка кидає виклик смерті і перемагає її.

6. Перед вами зображення плодів екзотичного фруктового дерева. Пригадайте ім'я відомого поета, яке насправді є псевдонімом та асоціюється із цим словом. Майстром якого літературного жанру став цей поет?

- А) Мацуо Басьо
- Б) Роберт Бернс
- В) Рей Бредбері
- Г) Гаррієт Бічер Стоу
- Д) Генрі Лонгфелло

9. Із поданих на світлинах визначних місць планети оберіть ті, які згадуються у вірші Джані Родарі:

А)

Б)

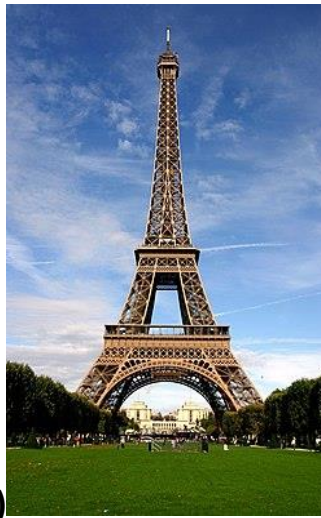
В)

Г)

Д)

Е)

10. Установіть відповідність між цитатою та персонажем, якому вона належить:

Цитата	Персонаж
1. «Ваша сила тільки в згоді, а безсилля в ворожнечі!»	А) Грізбі
2. «Агов, Біле! Я підвернув ногу!»	Б) Йохим
3. «Ех, малий! Це не хлопські пісні...Це пісні дужого вільного народу. Твої діди по матері співали їх на степах по Дніпру і по Дунаю, і на Чорному морі...»	В) Безіменний золотошукач
4. «Тут вся річ у ненависті. Ненависті до всього, пов'язаного з Минулим! Скажи мені, Томе, як ми дожились до такого?»	Г) Гітчі-Маніто

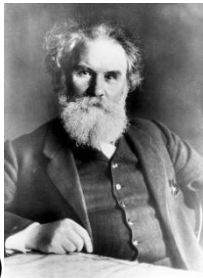
11. Кому з відомих письменників належать ці вислови?(обери світлину)

-«Є злочини гірші, ніж спалювати книжки. Наприклад – не читати їх.»

-«Ширше відкрій очі, живи так жадібно, наче за 10 секунд помреш. Намагайся здивувати світ. Він прекрасніший за будь-яку мрію, створену на фабриці й куплену за гроші. Не вимагай гарантій, не шукай спокою – такого звіра немає у світі.»

-«Не має значення, що саме ти робиш; важливо, щоб все, до чого ти торкаєшся, змінювало форму, ставало не таким, як раніше, щоб в ньому залишалась часточка тебе. У цьому різниця між людиною, що просто стриже траву, і справжнім садівником.»

-«В нас один обов'язок – бути щасливими.»

А)

Б)

В)

Г)

Таблиця правильних відповідей (ключ):

№ Питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Правильна відповідь	А	А,Б,Г,Е	1-Б,2-В,3-Г,4-А	Бредбері	А+; Б-; В-; Г+	Хайку	1+; 2-; 3+; 4-	Г	А, Б, Д	1-Г,2-В,3-Б,4-А	Б

Наукове видання

Семеног Олена Миколаївна

Плужник Юлія Валеріївна

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НУШ:**

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

монографія

Суми: СумДПУ, 2024

Свідоцтво **ДК №231 від 02.11.2000 р.**

Відповідальна за випуск **О. Ю. Кудріна**

Комп'ютерна верстка **О. М. Семеног, Ю. В. Плужник**

Дизайн обкладинки та ілюстрації **Ю. В. Плужник, Н. П. Пономаренко**

Автори малюнків: *Ілона Білик (12 років), вчитель образотворчого мистецтва Інна Білик (Роменська ЗОШ I-III ступенів № 5)*

Суми, Сум ДПУ імені А. С. Макаренка,

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Свідоцтво ДК №231 від 02.11.2000 р.

